

Siniša Tatalović (ur.)
OBRAMBENO I SIGURNOSNO OBRAZOVANJE
U 21. STOLJEĆU

Centar za sigurnosne studije (CeSS) se bavi znanstvenim istraživanjima i obrazovnim aktivnostima na području sigurnosti. Uz empirijska i primijenjena istraživanja, razvija međunarodnu znanstvenu suradnju, sudjeluje u obrazovanju novih znanstvenika, te nudi znanstvenu podršku državnim institucijama u donošenju odluka i kreiranju sustava nacionalne sigurnosti u odnosu prema sustavu međunarodne sigurnosti. Posebno, kontinuirano prati i analizira sigurnosne procese u Republici Hrvatskoj i njezinom susjedstvu (područje Jugoistočne Europe) i širem europskom sigurnosnom okruženju. Centar ima za cilj i kontinuiranim znanstvenim istraživanjima iz područja sigurnosti dovesti do boljeg razumijevanja sigurnosnih pojava i procesa i podizanja razine sigurnosne kulture hrvatskih građana.

Uredništvo

Vlatko Cvrtila, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
Ružica Jakešević, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
Ksenija Jurišić, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
Marko Radenović, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Urednik

Siniša Tatalović, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Savjet

Branko Dubravica, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
Ljubica Jelušić, Sveučilište u Ljubljani
Radule Knežević, Politička kultura, Zagreb
Marjan Malešić, Sveučilište u Ljubljani
Dario Matika, Institut za istraživanje i razvoj obrambenih sustava MORH
Lidija Kos-Stanišić, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
Tomo Radičević, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske
Nedo Miličević, Sveučilište u Sarajevu
Ivo Visković, Sveučilište u Beogradu

Centar za sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Lepušićeva 6, 10 000 Zagreb
tel. 385 1 46 42 000, fax: 385 1 46 42 316
e-mail: statal@fpzg.hr

Copyright © Politička kultura, Zagreb, 2009.

ISSN 1846-4149

U Zborniku su objavljeni referati sa znanstvenog skupa *Obrambeno i sigurnosno obrazovanje u 21. stoljeću* koji je održan od 14. do 17. rujna 2008. godine u Malom Lošinj. Skup su organizirali Centar za sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i Institut za istraživanje i razvoj obrambenih sustava Ministarstva obrane Republike Hrvatske, uz financijsku pomoć Glavnog stožera Oružanih snaga Republike Hrvatske i Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. Skup je održan u okviru znanstveno-istraživačkog projekta "Republika Hrvatska u europskoj sigurnosnoj arhitekturi" koji se provodi na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Siniša Tatalović (ur.)

OBRAMBENO I SIGURNOSNO OBRAZOVANJE U 21. STOLJEĆU

Zbornik radova

Centar za sigurnosne studije
Fakulteta političkih znanosti
Sveučilišta u Zagrebu

Politička kultura
nakladno-istraživački zavod

ZAGREB, 2009.

Sadržaj

Predgovor	7
<i>S. Tatalović, V. Cvrtila, R. Jakešević, T. Pili</i> Sigurnosno i obrambeno obrazovanje u Republici Hrvatskoj.	9
<i>Marinko Ogorec</i> Prilagođenost vojno-diplomatske izobrazbe potrebama suvremene vojne diplomacije	61
<i>Robert Barić</i> Kritičke sigurnosne studije i razvoj teorija međunarodne sigurnosti nakon hladnog rata	69
<i>Robert Mikac</i> Iskustva u obrazovanju i pripremi za mirovne misije: primjer Afganistana	89
<i>Izet Beridan</i> Obrambeno i sigurnosno obrazovanje u Bosni i Hercegovini	109

Predgovor

Međunarodni znanstveni skup "Obrambeno i sigurnosno obrazovanje u 21. stoljeću", održan u vojarni "Kovčanje" u Malom Lošinjju od 14. do 17. rujna 2008. drugi je po redu godišnji međunarodni znanstveni skup kojeg je Centar za sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu organizirao u suradnji sa Institutom za istraživanje i razvoj obrambenih sustava Ministarstva obrane Republike Hrvatske. Skup je također održan u okviru znanstveno-istraživačkog projekta "Republika Hrvatska u europskoj sigurnosnoj arhitekturi" koji se realizira na Fakultetu političkih znanosti.

Sudionici iz Bosne i Hercegovine, Republike Slovenije, Republike Srbije i Republike Hrvatske tom su prilikom iznijeli vlastita iskustva u području civilnoga obrazovanja za potrebe sigurnosti i obrane u suvremenom sigurnosnom okruženju koje je karakteristika 21. stoljeća. Suvremeno sigurnosno okruženje različito je od onoga koje je prevladavalo do početka devedesetih godina 20. stoljeća, te su tradicionalni izazovi nacionalnoj i međunarodnoj sigurnosti (opasnost od izbijanja konvencionalnog ili nuklearnog rata) ustupili mjesto netradicionalnim prijetnjama, poput terorizma, proliferacije oružja za masovno uništenje, ilegalnih migracija, neuspješnih država, itd. Upravo stoga i obrazovanje pripadnika sigurnosno-obrambenog sektora se moralo prilagoditi novim izazovima.

Skup "Obrambeno i sigurnosno obrazovanje" bio je koncipiran o okviru četiriju panela: "Europski sigurnosni pro-

cesi", "Republika Hrvatska i pripreme za mirovne misije", "Obrambeno i sigurnosno obrazovanje – iskustva", te "Obrambeno i sigurnosno obrazovanje na Jugoistoku Europe". Ujedno, ovaj skup poslužio je kao mjesto za razmjenu iskustava između Republike Hrvatske i drugih država u našoj regiji o civilnom obrambenom i sigurnosnom obrazovanju, području kojem Republika Hrvatska od svoga osamostaljenja do danas nije posvećivala potrebnu pozornost. Prekretnicu u tome smislu u Republici Hrvatskoj mogli bi označiti napori za pokretanjem Studija nacionalne obrane i sigurnosti, zajedničkog projekta Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i Ministarstva obrane Republike Hrvatske – Instituta za istraživanje i razvoj obrambenih sustava. U tome cilju na skupu je prezentirana i raspravljena Studija izvodivosti uvođenja sveučilišnog Studija nacionalne obrane i sigurnosti.

U okviru međunarodnog znanstvenog skupa "Obrambeno i sigurnosno obrazovanje u 21. stoljeću" doneseni su zaključci o potrebi sveučilišnog obrazovanja sa svrhom proširenja znanja o sigurnosti i obrani u hrvatskom društvu. Zaključeno je također da je Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu visokoškolska ustanova koja može obrazovati kadar potreban unutar obrambenog sustava i javne uprave, ali i odgovoriti na povećanu potražnju na tržištu rada za civilnim stručnjacima na području sigurnosti i obrane.

O uspješnosti skupa svjedoči ovaj zbornik radova, koji nosi istovjetan naziv "Obrambeno i sigurnosno obrazovanje u 21. stoljeću" u kojemu se nalazi samo dio radova izloženih na znanstvenom skupu. Zbornik predstavlja polog za buduća istraživanja na ovom području i doprinos samih autora tim budućim naporima.

Urednik

Sigurnosno i obrambeno obrazovanje u Republici Hrvatskoj¹

SINIŠA TATALOVIĆ,^{*} VLATKO CVRčila,^{**}
RUŽICA JAKEŠEVIĆ,^{***} TOMISLAV PILI^{****}

Sažetak

Prestankom bipolarnog sukobljavanja svijet je ušao u novu fazu međunarodnih odnosa temeljenih ponajprije na dijalogu i suradnji. Međutim, obrana i nacionalna sigurnost time nimalo nisu izgubile na važnosti jer su prijašnje sigurnosne ugroze zamijenjene onim suvremenima, poput proliferacije

---

1

Rad je nastao u okviru znanstveno-istraživačkog projekta "Republika Hrvatska u europskoj sigurnosnoj arhitekturi" koji se realizira na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Utemeljen je na Studiji izvodivosti o uvođenju Studija nacionalne obrane i sigurnosti, koju je izradio Centar za sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i članku "Studij obrane i zaštite na Fakultetu političkih znanosti" autora Vlatka Cvrčila, objavljenom u: Kasapović, Mirjana (ur.), *Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2007.

*

Prof. dr. sc. Siniša Tatalović, redoviti profesor na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Lepušićeva 6; e-mail: statal@fpzg.hr

**

Prof. dr. sc. Vlatko Cvrčila, izvanredni profesor na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Lepušićeva 6; e-mail: vcvrtila@fpzg.hr

***

Mr. sc. Ružica Jakešević, znanstvena novakinja-asistentica na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Lepušićeva 6; e-mail: rjakesevic@fpzg.hr

****

Tomislav Pili, diplomirani politolog, e-mail: p.tomislav@gmail.com

oružja za masovno uništavanje, organiziranog kriminala, etničkih sukoba, itd. Kako sigurnosno-obrambeni sektor i dalje čini jedno od najvažnijih područja funkcioniranja modernih država, postojanje kvalitetnog civilnog visokog obrazovanja u području obrane i nacionalne sigurnosti – kao i istraživanja vezanih za to područje – nužno je za kvalitetno i demokratsko funkcioniranje kako obrambenog sektora, tako i države u cjelini. U Republici Hrvatskoj je ovakav oblik obrazovanja nakon osamostaljenja praktički potpuno zapostavljen, unatoč sedamnaestogodišnjoj tradiciji postojanja sličnog studija na zagrebačkom Sveučilištu. Stoga je cilj izrade Studije izvodivosti uvođenja sveučilišnog Studija nacionalne obrane i sigurnosti bio ispitati hrvatske potrebe i mogućnosti uvođenja takvog studija, analizirati inozemna iskustva te predložiti nastavni program prilagođen Bolonjskom procesu.

Ključne riječi: civilno-vojno obrazovanje, Bolonjski proces, sveučilišni Studij obrane i sigurnosti

Osnovna zamisao uvođenja Studija nacionalne obrane i sigurnosti

Ulaskom u 21. stoljeće obrana i dalje ostaje jedno od naj-složenijih područja djelovanja država u globaliziranom okruženju, što obrambenu funkciju čini jednom od najzahtjevnijih funkcija suvremenih država. Međunarodna okolina u kojoj djeluju suvremene države obilježena je još uvijek složenim odnosima suradnje, natjecanja i sukobljavanja. Suvremeno sigurnosno okruženje danas se može opisivati identifikacijom mnogobrojnih problema i izazova s kojima se suočavaju suvremene države. To su: regionalni sukobi, međunarodni terorizam, proliferacija oružja za masovno uništavanje, "nesuspješne" države, organizirani kriminal i drugo.

Kako bi se uspješno oduprle ovim izazovima, suvremene države organiziraju sigurnosni i obrambeni sektor s ciljem suočavanja sa svim opasnostima i prijetnjama koje mogu ugroziti opstanak države, ali i živote njezinih građana, te sigurnost materijalnih i prirodnih dobara. Međutim, provođenjem funkcije sigurnosti i obrane države koriste instrumente za primjenu sile. U postizanju nacionalne sigurnosti i obrane

ovi instrumenti mogu ugroziti individualnu slobodu i sigurnost, a samim time na posredan način i sigurnost države. Stoga je civilizacijski doseg da se državu – u skladu s potrebom – ograniči u primjeni sile, ali i da je se nadzire. Naime, ukoliko država u postizanju nacionalne sigurnosti prakticira pogrešne mjere i mehanizme, postoji opasnost da i sam politički poredak bude doveden u pitanje. Poslovi nacionalne sigurnosti te posebno obrane, stoga su vrlo složeni i zahtjevni. Edukacija za potrebe obrane, kao i istraživanja u tome području, pojavljuju se kao nužna pretpostavka za normalno funkcioniranje obrambenog sustava u demokratskom političkom poretku.

Republika Hrvatska pitanju obrazovanja u području obrane na sveučilišnoj razini u posljednjih petnaestak godina nije posvećivala potrebnu pozornost. Na zagrebačkom Fakultetu političkih znanosti tadašnji studij Općenarodne obrane i društvene samozaštite (ONO i DSZ) osnovan je još 1975. godine i to odlukom Saveznog sekretarijata za narodnu obranu (SSNO). Dekretom SSNO-a nije osnovan studij ONO i DSZ samo u Zagrebu, već u različitim oblicima i u ostalim glavnim gradovima bivših jugoslavenskih republika, dok je u Beogradu – zbog posebno jakog utjecaja vojne elite – osnovan poseban Fakultet obrane i zaštite. Studij ONO i DSZ temeljio se na ondašnjim ideološkim, političkim i doktrinarnim okvirima koji su vladali u bivšoj Jugoslaviji. Osnivanje takvog studija bilo je posljedica ondašnjeg shvaćanja obrambenog modela prema kojemu obrana nije bila zadaća samo oružanih snaga, već svih građana. Ovakav stav, inače vrlo sličan konceptu totalne obrane koji su prakticirale neutralne europske države, proizlazio je iz marksističke doktrine "naoružanog naroda", koji je u bivšoj Jugoslaviji realiziran koncepcijom općenarodne obrane i društvene samozaštite.²

2

Koncepcija općenarodne obrane i društvene samozaštite predstavljala je koncept totalne obrane, kakvu su razvijale europske države izvan tadašnjih blokova: Švedska, Švicarska, Finska, Austrija. Obilježje ovih sustava bile su jake vojne snage sastavljene od stalnog sastava i masovne pričuve. Svi vojno sposobni muškarci nakon napunjenih 18 godina upisivani su u vojnu evidenciju, te su imali obvezu služiti vojni rok gdje su se obučavali za korištenje oružja. Po završetku vojnog roka, raspoređivani su u pričuvne postrojbe, koje su predstavljale najmasovniji dio ukupne oružane sile.

Osnivanjem studija izvan okvira vojnih akademija nastojalo se proširiti vojna znanja prema onima koji su trebali djelovati u tzv. "civilnom" dijelu sveukupnog obrambenog sustava. Osamostaljenjem Republike Hrvatske obrazovne vlasti odlučile su ukinuti studij ONO i DSZ, unatoč želji dijela znanstvenog osoblja na Fakultetu političkih znanosti da studij opstane i temeljito se reformira u pogledu znanstvenog i nastavnog programa. Naime, zbog specifične ideološke "obojenosti" – koja u vrijeme Jugoslavije nije bila strana ni ostalim studijima u području društvenih znanosti – studij ONO i DSZ bio je stigmatiziran kao nametnuti studij upitne znanstvene vrijednosti jer je smatralo da inzistiranje na koncepciji i doktrini općenarodne obrane i društvene samozaštite pruža preuzak okvir za kvalitetnu sveučilišnu nastavu, kao i za istraživanja na tom području.

Kada se početkom devedesetih godina prošloga stoljeća počelo pričati o mogućnosti ukidanja studija ONO i DSZ, tadašnji dekan Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu prof. dr. sc. Ivan Prpić i profesori sa Studija obrane i zaštite posebno su bili angažirani na promjenama programa, što je trebalo uroditi nastavkom postojanja toga studija.³ Međutim, njihovi naponi nisu uspjeli zaustaviti namjere tadašnjih obrazovnih vlasti. Profesor Prpić o tome piše u članku *Fakultet političkih znanosti u Zagrebu i razvoj političkih znanosti u Hrvatskoj 1962-2002.*, koji je tiskan kao uvodnik u knjizi o Fakultetu političkih znanosti izdanoj povodom njegove četrdesete obljetnice: "Studij je 1992. postupno ukinut zbog neposredne povezanosti s jednim ideologijskim konceptom obrane i društva koji nije doveo do ideologijski proklamirana "podruštvovljenja obrane" nego je prijetio militarizacijom društva. Ipak, čini se da odluka o ukinuću nije bila donešena samo iz znanstvenih razloga. Tom prilikom nisu uvaženi argumenti profesora FPZG-a da je tijekom gotovo dva de-

3

Već krajem osamdesetih unutar samog Studija postignut je konsenzus o njegovim promjenama, te njegovom izvlačenju iz ideološkog zagrljaja marksističke paradigme. Već početkom 1991. godine postojali su prvi programi koji su u potpunosti pratili društvena i politička zbivanja i koji su pokušali predvidjeti potrebe Republike Hrvatske u području nacionalne sigurnosti. Osim pojmova obrana i zaštita, sve više se počeo upotrebljavati i pojam sigurnost. Još uvijek se nije govorilo o nacionalnoj sigurnosti, ali je sama namjera išla u smjeru širenja programa, te utemeljenja studija na znanstvenim spoznajama iz svijeta. Do tada se malo računalo vodilo o sličnim studijima u svijetu.

setljeća studij uvelike izgubio izvorni ideologijski karakter, te su stvorene pretpostavke da se preobrazi u studij nacionalne sigurnosti. Potrebe za studijem nacionalne sigurnosti upravo u demokratskim porecima uskoro su postale očigledne. Takav je smjer i predviđen novim nastavnim planom Fakulteta, a na njemu će predavati i nastavnici koji su završili Studij obrane i zaštite."⁴

Uoči samog ukidanja studija, nastavnici su pod vodstvom dr. sc. Božidara Javorovića i dr. sc. Vladimira Vujčića pripremili prijedlog programa Studija nacionalne sigurnosti i obrane, ali taj prijedlog nije dobio podršku obrazovnih vlasti u Republici Hrvatskoj. Nakon ukidanja studija novonastalo stanje pokušalo se ublažiti idejom da se Studij nacionalne sigurnosti inkorporira u Studij politologije (treća i četvrta godina), ali je realizacija te ideje išla prilično sporo. Sljedećih nekoliko godina većina nastavnika sa Studija obrane i zaštite otišla je s Fakulteta (uglavnom u mirovinu) ili su se usmjerili prema drugim kolegijima, tako da više nije ni bilo nastavnika koji bi mogli izvoditi spomenuti program.

Posljednja revizija nastavnih planova i programa na Fakultetu političkih znanosti (prije Bolonjskog procesa) uključila je kao B usmjerenje (ili: jedno od usmjerenja) i Studij (ili: Smjer) nacionalne sigurnosti sa sljedećim predmetima: Osnove nacionalne sigurnosti, Nacionalna i međunarodna sigurnost, te Europska sigurnost. Pored tih predmeta, u okviru usmjerenja Javne politike postojao je predmet Politike nacionalne sigurnosti. U Bolonjskom programu postoji modul Nacionalna sigurnost u okviru diplomskog programa. Može se slobodno zaključiti kako je Fakultet političkih znanosti ipak, unatoč mnogim problemima i otporima, uspio zadržati sigurnosne studije kao dio svojeg programa te kako to područje postaje, ili može postati, jedno od ključnih razvojnih znanstvenih područja u budućnosti.

Oživljavanju takve vrste obrazovanja veliku šansu daje Bolonjski proces jer je Hrvatska započela reformu visokog obrazovanja u nastojanju da se što više približi razvijenom demokratskom svijetu, a da pri tome sačuva vlastite poseb-

---

4

Prpić, Ivan, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu i razvoj političkih znanosti u Hrvatskoj 1962-2002., u: *Fakultet političkih znanosti 1962-2002.*, FPZ, Zagreb, 2002., str. 39.

nosti i identitet. Kako je uvjet za približavanje zapadnom visokoškolskom modelu poznavanje njegovih rješenja, dostignuća i iskustava, Hrvatska ta iskustva mora što prije apsorbirati. To ne znači da se europska rješenja trebaju jednostavno precrtati već se treba pronaći originalan model koji je usklađen sa europskim rješenjima. Iznalaženje upravo takvog modela znači poznavati sebe i vlastite mogućnosti te uvažiti vlastite uvjete i potrebe.

To je posebno važno jer sustav visokog obrazovanja obrazuje stručnjake za sadašnje i buduće potrebe u svim područjima društvenog života, a obrana (i obrambeni sustav) jedno je od tih područja. Mnoga sveučilišta u svijetu bave se obrazovanjem za obrambeno područje. Stoga su u Studiji izvodivosti uvođenja sveučilišnog Studija nacionalne obrane i sigurnosti na temelju analize programskih materijala velikog broja sveučilišta u Europi i svijetu i njihovih rješenja, te dosadašnjih vlastitih iskustava i prosudbe potreba Republike Hrvatske, napravljeni prijedlozi nastavnih planova i programa za sveučilišni studij obrane na kojem bi se trebali školovati stručni kadrovi iz područja obrane.

Svrha uvođenja Studija nacionalne obrane i sigurnosti

Kao što je prethodno navedeno, Studij općenarodne obrane i društvene samozaštite na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu osnovan je s namjerom proučavanja i promoviranja vladajuće obrambene koncepcije i doktrine općenarodne obrane i društvene samozaštite. Tome cilju u potpunosti su bili podređeni nastavni plan i program na samom početku. U kasnijem razdoblju došlo je do određenih promjena, ali one su bile uglavnom kozmetičke prirode. Međutim, nametanje studija Sveučilištu od strane tadašnjeg Saveznog sekretarijata za narodnu obranu nanijelo je mnogo štete samome studiju. Naime, pred fakultetima koji su dekretom SSNO-a dobili nove studije bilo je nekoliko problema: kako novi studij uklopiti u postojeće studije politologije, društvenih znanosti ili filozofije; kako pronaći adekvatan nastavni kadar; kako povezati studijske programe sa stvarnim društvenim potrebama, itd.?

Treba naglasiti kako Sveučilište nije imalo preveliku autonomiju u smislu razvoja Studija obrane i zaštite, jer je razvoj bio pod nadzorom i u ovlasti Saveznog sekretarijata za narodnu obranu. Nemogućnost usmjeravanja razvoja u konačnici je rezultirao manjkom motivacije, čak i u onim područjima gdje su sveučilišta i mogla nešto učiniti.

Navedeni problemi rezultirali su određenim neprihvaćanjem Studija od strane drugih sastavnica Sveučilišta, jer je Studij bio označen kao ideološki sljedbenik marksističke paradigme, samim time neznanstveni, nametnut izvana i zbog toga neprimjeren sveučilišnoj razini. Studiji obrane i zaštite zbog tih ocjena nisu pronašli svoje mjesto u sveučilišnoj zajednici, mada bi se o ocjeni ideološke pristranosti mogla povesti ozbiljna rasprava. Takvo obilježavanje studija uglavnom je dolazilo iz područja društvenih znanosti, koje su također veći dio svojih istraživanja posvećivale proučavanju marksističke paradigme. Ipak, Studij ONO i DSZ na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu ukinut je 1992. godine, iako ostale susjedne zemlje u regiji nisu slijedile takvu praksu.

Naime, u Sloveniji postoji Studij obramboslovja u okviru ljubljanskog Fakulteta za društvene vede, a u Srbiji je beogradski Fakultet obrane i zaštite preimenovan u Fakultet civilne obrane. U Sarajevu je, unatoč teškim ratnim uvjetima, zadržana ista forma – samostalni mirovni i sigurnosni studij u okviru Studija politologije, a ni u Makedoniji nije bilo velikih promjena jer je studij sve do danas zadržan u okviru Filozofskog fakulteta u Skopju. Unatoč ukidanju zagrebačkog studija, na Fakultetu političkih znanosti uspjela se očuvati mala jezgra nastavnika i istraživanja, što je bila osnovica za razvoj sigurnosnih studija, iako u vrlo ograničenom opsegu.⁵

Osim institucionalnih zapreka, razvoj sigurnosnih studija nakon eliminiranja Studija ONO i DSZ bio je vrlo limitiran i odvijao se isključivo na Fakultetu političkih znanosti, ali ne kao posljedica znanstvene orijentacije te institucije, već samo zahvaljujući inicijativi nekolicine nastavnika. Tek

---

5

Osim što je Studij obrane i zaštite ukinut 1992. godine, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske tada je, na neki način, zabranilo svako istraživanje u tom području svojim zahtjevom da se za svaki projekt u području obrane i zaštite mora tražiti odobrenje od istog tog tijela. Ova skandalozna odluka dodatno je demotivirala vrlo rijetke istraživače i autore u tom području.

u drugoj polovici '90-ih dolazi i do formalne integracije predmeta iz područja sigurnosnih studija u program Studija politologije. Time je Fakultet političkih znanosti osigurao zadržavanje sigurnosnih studija i otvorio mogućnosti za njihov daljnji razvoj. Takva orijentacija posebno dolazi do izražaja ako se usvoji shvaćanje da Republika Hrvatska kao demokratska država mora razvijati područje sigurnosnih i obrambenih studija koji će proizlaziti iz naše tradicije i iskustava i koje će biti podloga za izgradnju obrambenog i sigurnosnog sustava.

Ovo pitanje posebno dolazi do izražaja ukoliko se promatra trenutačno stanje stručnog civilnog kadra za potrebe obrane i sigurnosti. Potrebno je naglasiti kako je u Republici Hrvatskoj danas primjetan veliki nedostatak stručnjaka iz ovog područja, posebice onih koji bi djelovali izvan državnog sustava. Uočljivo je i da su rasprave o učincima sigurnosne i obrambene politike, civilno-vojnim odnosima, transformacijama kroz koje prolaze sustav i podsustavi nacionalne sigurnosti, ali i o drugim pitanjima sigurnosti, vrlo rijetke. Pritom su ekspertna znanja iz različitih područja sigurnosti koncentrirana u samom državnom sustavu, dok se u području civilnog društva tek počinje razvijati interes za neka područja. Problemi koji su ovdje navedeni svoje korijene imaju u sveukupnom razvoju sigurnosnih studija u Republici Hrvatskoj.

Stoga je svrha budućeg Studija nacionalne obrane i sigurnosti stvoriti prijeko potrebni civilni kadar koji bi djelovao u dva pravca. S jedne bi strane budući diplomanti mogli preuzeti cijeli niz položaja civilnih stručnjaka u Oružanim snagama i obrambeno-sigurnosnom sektoru, ali i u ostalim tijelima javne uprave te institucijama civilnog društva. Osim rada u javnom sektoru, određeni dio mogao bi raditi u gospodarstvu koje sve više uviđa važnost sigurnosti u poslovanju. S druge strane, studij bi trebao postati neka vrsta znanstvenog "rasadnika" za istraživački kadar koji bi provodio prijeko potrebna istraživanja u ovom važnom, ali pomalo zapostavljenom znanstvenom području.

Pregled razvoja obrazovanja za obrambene potrebe nakon osamostaljenja Republike Hrvatske

Oružane snage Republike Hrvatske pravovremeno su spoznale značaj izobrazbe, pa tako razvoj sustava vojnog školstva započinje još u Domovinskom ratu, koji je u početku kroz namjenske i funkcionalne, a potom i redovite modele školovanja Hrvatskoj vojsci osiguravao prijeko potreban zapovjedni kadar. Danas se vojni sustav školstva integrira s civilnim i u potpori je izgradnji i razvoju osoblja za potrebe Ministarstva obrane i Oružanih snaga i to visokoprofesionalnog, osposobljenog za provedbu zadaća u zaštiti i obrani nacionalnih interesa Republike Hrvatske, uz osiguranje preduvjeta za njihovu brzu prilagodbu za obavljanje tih i drugih zadaća u uvjetima koje će uslijediti ulaskom Republike Hrvatske u NATO.⁶

U srpnju 1991. godine započela je provedba prvih namjenskih tečajeva s namjerom da se ubrzanim tempom svladaju temeljne vještine ratovanja, organiziranja i zapovijedanja i tako osposobi, oružanoj sili u nastanku, prijeko potreban zapovjedni kadar. Ubrzo nakon tih tečajeva, u prosincu 1991. godine, započelo je ustrojavanje Časničkog centra u Zagrebu, u sklopu kojega je počela i izobrazba 1. naraštaja Dočasničke škole koja je kasnije, 1993. godine, premještena u Jastrebarsko. Razvoj, jačanje i organizacijski rast Hrvatske vojske ubrzo je zahtijevao i uvođenje viših razina vojnog školovanja, pa tako tijekom 1993. godine s radom započinje i Zapovjednostožerna škola u Zagrebu, koja danas nosi ime proslavljenog branitelja Vukovara generala Blage Zadre.

Mornarički nastavni centar u Splitu formiran je u prosincu 1992. godine sa zadaćom da školuje dočasnike i časnike za potrebe Hrvatske ratne mornarice, a iste godine prve polaznike prihvaća i Zrakoplovno nastavni centar u Zadru, koji školuje i obučava dočasnički i časnički kadar za potrebe Hrvatskog ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane.

6

Doktrina školovanja za potrebe OS RH u razdoblju 2005. do 2010., str. 4. <http://www.morh.hr/izobrazba/Doktrina%20skolovanja.pdf> (10. 12. 2007.)

Godine 1997. Časnički centar u Zagrebu postaje jezgra ustrojavanja Hrvatskog vojnog učilišta "Petar Zrinski", u čiji sastav u travnju iste godine ulaze sva vojna učilišta i škole, čime je započela nova etapa razvoja vojnoga obrazovnog sustava Oružanih snaga Republike Hrvatske. Od tada se u Hrvatskom vojnom učilištu provodi školovanje i profesionalni razvoj djelatnih i pričuvnih dočasnika i časnika svih grana, rodova i struka Oružanih snaga Republike Hrvatske.

Opredjeljujući se za razvoj sustava civilno-vojnog školovanja putem implementacije određenih sadržaja vojne izobrazbe u nastavne planove i programe na civilnim fakultetima, Oružane snage Republike Hrvatske su u početku toga procesa ostvarile vrlo dobru suradnju s nekoliko fakulteta, a od pokretanja projekta Kadet 2003. godine suradnja s civilnim fakultetima mnogostruko je povećana i proširena na većinu fakulteta na sveučilištima u Zagrebu i Splitu.

Posljednjim preustrojem Oružanih snaga Republike Hrvatske 2002. godine i u sustavu vojnog školovanja uvedene su korjenite promjene. Od Hrvatskog vojnog učilišta ustrojeno je Zapovjedništvo za združenu izobrazbu i obuku koje u svojem sastavu ima Ratnu školu "Ban Josip Jelačić", Zapovjedno-stožernu školu "Blago Zadro", Visoku dočasničku školu, Školu stranih jezika "Katarina Zrinska" i Simulacijsko središte operativno-strategijske razine. Temeljni je značaj posljednjih organizacijskih promjena da je sustav školovanja decentraliziran na razinu granske i združene mjerodavnosti, kako u području kreiranja, tako i upravljanja.⁷

Sukladno reformskim procesima cjelokupnog nacionalnog obrazovnog sustava, jasno se ukazuje i potreba restrukturiranja obrazovnog sustava za potrebe oružanih snaga Republike Hrvatske, ali i za potrebe obrane u širem poimanju. Temeljni cilj izrade Hrvatskog vojno-obrazovnog standarda je definiranje i implementacija novih standarda usklađenih s potrebama Ministarstva obrane Republike Hrvatske i Oružanih snaga Republike Hrvatske, te vizijom budućeg sustava obrane, uz podržavanje kriterija nacionalnog obrazovnog standarda i sustava izobrazbe u Europskoj uni-

---

7

Doktrina školovanja za potrebe OS RH u razdoblju 2005. do 2010., str. 5-6. <http://www.morh.hr/izobrazba/Doktrina%20skolovanja.pdf> (10. 12. 2007.)

ji. Standardizacijom bi bili obuhvaćeni: obrazovni sadržaji (s posebnom pozornošću na kritična znanja i vještine); kriteriji usvojenih znanja, vještina i sposobnosti polaznika; metodologija nastavnog procesa; permanentnost praćenja i evaluacije polaznika; permanentnost praćenja i evaluacija nastavnog osoblja; principi i metodologija stručnog osposobljavanja i usavršavanja nastavnog osoblja; metodičko-didaktička priprema nastavnog osoblja; sustav nagrađivanja nastavnog osoblja i sl.⁸

Zbog lakšeg razumijevanja, potrebno je definirati sam pojam vojno-civilnog školovanja. Vojno-civilno školovanje je specifični oblik izobrazbe građana Republike Hrvatske za potrebe Oružanih snaga Republike Hrvatske putem kojeg se osposobljavaju civilne osobe za vojnu karijeru, a djelatne osobe za nastavak usavršavanja u cilju napredovanja (uspješnog uzdizanja u stručnosti) i daljnjeg profesionalnog razvoja. Vojno-civilno školovanje sastoji se od pripadajućih programa i temelji se na konceptu cijeloživotnog učenja (permanentnog usavršavanja za dužnost). Koncept ovakve izobrazbe odobrava Ministar obrane sukladno svojim ovlastima. Program Kadet je integrirani oblik civilno-vojnog školovanja kojim se školuju kandidati za časnike za potrebe borbenih rodova i rodova borbene potpore, te predstavlja primarni oblik školovanja za karijerne časnike (karijera – profesionalni životni put).⁹

Program Kadet je model obrazovanja namijenjen školovanju budućih časnika za potrebe Oružanih snaga Republike Hrvatske, isključivo za popunu časničkih dužnosti u postrojbama borbenih rodova i rodova borbene potpore.¹⁰ Ovaj projekt školovanja na civilnim učilištima utemeljen je s ciljem transparentnosti i otvorenosti sustava, tj. s ciljem stjecanja odgovarajuće civilne diplome, koja će poslije časničke karije-

8

Koncept izobrazbe za potrebe OSRH, str. 23-24. http://www.morh.hr/katalog/documents/Koncept%20izobrazbe_OSRH.pdf (10. 12. 2007.)

9

Koncept izobrazbe za potrebe OSRH, str. 5. http://www.morh.hr/katalog/documents/Koncept%20izobrazbe_OSRH.pdf (10. 12. 2007.)

10

Pješništvo, vojna policija, oklopništvo, topništvo, protuzračna obrana, inženjerija, veza, pomorstvo, zrakoplovstvo, nuklearno biološko kemijska obrana, motrenje i navođenje.

re pomoći časniku u drugoj, tzv. civilnoj karijeri. Nakon završenog školovanja polaznici postaju časnici te se raspoređuju na obnašanje radnih zadaća u okviru Oružanih snaga Republike Hrvatske.

Specifičnosti školovanja budućih časnika po modelu Kadet sastoje se u tome što je prioritet njihovo osposobljavanje za zapovijedanje i upravljanje, te provedbu vojnih zadaća uz upotrebu složenih borbenih sustava koji zbog toga zahtijevaju i poseban pristup u njihovoj izobrazbi. Školovanje po tom modelu sastoji se od više komponenti – uz redoviti civilni sustav izobrazbe na visokim učilištima u Republici Hrvatskoj isključivo na diplomskoj razini, kadeti prolaze i programe vojne obuke, vojne kampove te dopunske kolegije iz vojnih područja u sklopu studijskih programa koji se nazivaju vojno-nastavni moduli.¹¹

Visoka učilišta u Republici Hrvatskoj nositelji su civilne akademske izobrazbe. Kadeti u cijelosti izučavaju programe učilišta upisanog studija odnosno upisanog smjera. Vojnu izobrazbu i obuku organizira i provodi vojna institucija koja je mjerodavna za praćenje školovanja kadeta. Ta je institucija nadležna za izradu nastavnih planova i programa za provedbu izobrazbe i obuke kadeta u skladu sa strategijskim dokumentima i smjernicama Glavnog stožera Oružanih snaga Republike Hrvatske. Programi vojne obuke kadeta sastavni su dio četverogodišnjeg/petogodišnjeg Plana vojne obuke kadeta usklađenog sa Smjernicama za izobrazbu i obuku kadeta.

Program vojne obuke kadeta temelji se na vojnoj obuci vojnika pješništva upotpunjenog posebnim vještinama specifičnim za rodove Oružanih snaga Republike Hrvatske. Cjelokupni četverogodišnji/petogodišnji program vojne obuke kadeta zamjena je za temeljnu i specijalističku vojnu obuku. Kadeti se nakon završetka civilno vojnog školovanja ne upućuju na služenje vojnog roka.¹² Za vrijeme svog školovanja ka-

11

Kvota specijaliziranih predmeta koje su kadeti obvezni upisati umjesto standardnih izbornih predmeta, ali sustav vojno-nastavnog modula do danas nije postao dio školovanja kadeta.

12

Doktrina školovanja za potrebe OS RH u razdoblju 2005. do 2010., str. 11-13. <http://www.morh.hr/izobrazba/Doktrina%20skolovanja.pdf> (10. 12. 2007.)

deti su smješteni u vojne objekte i pohađaju fakultete kao redovni studenti sa svim obvezama. Međutim, uz te redovne fakultetske obveze kadeti su dužni proći razne programe obuke koje za njih organizira vojska, te za vrijeme ljetnih i zimskih praznika pohađaju kampove koji su namijenjeni praktičnoj provedbi naučenih lekcija iz godišnjeg programa vojne obuke. Program Kadet provodi se na zagrebačkom i splitskom sveučilištu, na kojima obuhvaća niz fakulteta.¹³

Vojno-nastavni moduli su vojni nastavni sadržaji sastavljeni od više kolegija koji se ugrađuju u studijske programe civilnih visokih učilišta u Republici Hrvatskoj i obvezni su za sve kadete, ovisno o izboru fakulteta i roda za koji se školuje. Sadržaj općeg vojno-nastavnog modula sastoji se od pet obveznih kolegija:¹⁴ Vojna povijest, Komparativni sustavi obrane, Upravljanje i vođenje u vojnoj organizaciji, Vojna geografija, Vojna psihologija i jednog izbornog kolegija od tri navedena: Suvremeni borbeni sustavi, Ratno pravo i Vojna sociologija.

Specijalistički vojno-nastavni moduli moraju se definirati u skladu s prijedlozima granskih zapovjedništava. Načelno, specijalistički vojno-nastavni moduli se vezuju uz rodove topništva, oklopništva, pomorstva, zrakoplovstva i veze.

Reforma sustava obrazovanja u Republici Hrvatskoj utjecala je na koncept studijskih programa učilišta. Uvođenjem preddiplomskih studija (trajanja tri godine) te diplomskih

13

Popis fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Splitu, uključenih u projekt Kadet (na temelju natječaja raspisanog 14. siječnja 2005. u dnevnim novinama): SVEUČILIŠTE U ZAGREBU: Fakultet strojarstva i brodogradnje, Fakultet elektrotehnike i računarstva, Fakultet kemijskog inženjerstva i tehnologije, Ekonomski fakultet, Pravni fakultet, Prirodoslovno-matematički fakultet (inženjersko usmjerenje matematike, fizike, kemije, geofizike, geologije i usmjerenje profesor geografije), Geodetski fakultet, Građevinski fakultet, Fakultet prometnih znanosti (smjer: cestovni, poštanski i telekomunikacijski, aeroprometni, aeronautika, VII st., vojni pilot), Prehrambeno-biotehnološki fakultet, Filozofski fakultet – studij psihologije, studij informacijske znanosti, Fakultet političkih znanosti, Katolički bogoslovni fakultet. SVEUČILIŠTE U SPLITU: Pomorski fakultet, Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje, Fakultet prirodoslovno-matematičkih znanosti i odgojnih područja, Građevinsko-arhitektonski fakultet, Kemijsko-tehnološki fakultet, Ekonomski fakultet, Katoličko bogoslovni fakultet.

14

Opći vojno-nastavni modul obavezan je za sve kadete bez obzira za koji se rod OS RH školuju. Doktrina školovanja za potrebe OS RH u razdoblju 2005. do 2010., str. 13. <http://www.morh.hr/izobrazba/Doktrina%20skolovanja.pdf> (10. 12. 2007.)

studija (trajanja pet godina), onemogućeni su uvjeti ugradnje vojno-nastavnih modula na dodiplomskoj razini, već samo na diplomskoj razini.¹⁵

Nakon završetka temeljne časničke izobrazbe (svi kadeti su dužni nakon studija pohađati časničku školu) sukladno grani, rodu i struci, kadet dobiva čin poručnika i raspored na početnu časničku dužnost ustrojbenog čina poručnika. Kao časnik obavlja dužnosti razine zapovjednika voda nekoliko godina nakon čega se upućuje na višu razinu vojne izobrazbe.

Prema tom modelu mladi časnik/ca ostvaruje uvjete za kontinuirani profesionalni razvoj tj. odgovarajući ritam obnašanja dužnosti i školovanja za više dužnosti. Jedna od prednosti i motivirajućih čimbenika časničkog poziva je i velika mogućnost daljnjeg školovanja i usavršavanja, a samim tim i rada u inozemstvu. Republika Hrvatska, kao buduća članica NATO-a, imat će na dispoziciji različita mjesta i pozicije u NATO-ovom zapovjedništvu, regionalnim stožerima, vojnim misijama u inozemstvu i slično.

Kao i ostali pripadnici MORH-a i Oružanih snaga Republike Hrvatske, tako i kadeti nakon završenog školovanja u okviru programa Kadet imaju pravo i obvezu stručno se usavršavati putem raznih oblika vojne i civilne funkcionalne izobrazbe u zemlji i inozemstvu. Time im se pruža mogućnost profesionalnog razvoja, tj. napredovanja u karijeri. Nakon završetka studija stipendist ulazi u sastav HV-a s činom poručnika i diplomom studija koji je završio. Osim prilike da u vojnoj karijeri napreduje do čina generala, zahvaljujući civilnoj diplomi kadet će se nakon vojne karijere lakše zaposliti u civilnom sustavu.

U posljednjih nekoliko godina dogodili su se stanoviti pomaci na području obrazovanja i istraživanja unutar obrambenog sustava Republike Hrvatske koji ukazuju na značajan napredak u sustavnom obrazovanju za vojne potrebe. Na području školovanja civilnih stručnjaka za sigurnosno-obrambena pitanja promjene koje su se počele provoditi na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu predstavljaju prvi korak u stvaranju modernih sigurnosnih studija. Iskustvo je pokazalo kako je odluka o ukidanju Studija obrane i zaštite

15
Isto, str. 15.

bila pogrešna jer je time zaustavljeno ne samo sustavno školovanje civilnih stručnjaka u području obrane, već i kontinuirani znanstveni rad na ovom području.

Faze izrade Studije izvodivosti o uvođenju sveučilišnog Studija nacionalne obrane i sigurnosti

Studija izvodivosti uvođenja sveučilišnog Studija nacionalne obrane i sigurnosti realizirana je u tri faze.

Prva faza podrazumijevala je izradu i verifikaciju izvedbenog projekta kroz vođenje niza razgovora sa domaćim i stranim ekspertima iz područja obrane i sigurnosti. Cilj ove faze bio je utvrditi predmet istraživanja i kompenzirati nedostatke stručne i znanstvene literature koja obrađuje područje obrazovanja za potrebe obrane i sigurnosti.

Druga faza bila je usmjerena na prikupljanje sekundarnih izvora koji su trebali poslužiti za analizu obrazovanja za potrebe obrane i sigurnosti u odabranim državama, odnosno državama članicama NATO-a i državama u Jugoistočnoj Europi. U ovoj fazi prikupljeni su podaci i informacije s internet-skih stranica, iz časopisa i stručnih publikacija. O količini podataka govori i činjenica da prikupljeni materijal obuhvaća nekoliko tisuća stranica.

U trećoj fazi analizirano je obrazovanje za potrebe obrane i sigurnosti u odabranim državama, na način da je ono promatrano u kontekstu Bolonjskog procesa u tim državama. U analizi je sagledan i izravni te neizravni utjecaj političkog sustava i sustava nacionalne sigurnosti, ali i geopolitičkog položaja na obrazovanje za potrebe obrane u svakoj zemlji. Nakon toga sačinjena je komparativna analiza obrazovanja za potrebe obrane i sigurnosti, koja je poslužila za izradu prijedloga plana i programa preddiplomskog sveučilišnog studija obrane i sigurnosti. Komparativna analiza ukazala je na opravdanost uvođenja ovakvog sveučilišnog studija u Hrvatskoj, čime bi se uklonili ozbiljni deficiti u razini ekspertnog znanja iz područja obrane u odnosu na druge države.

U studiji je predložen i program sveučilišnog Studija nacionalne obrane i sigurnosti utemeljen na najboljim iskustvima drugih država, potrebama koje proizlaze iz obrambenog sustava Republike Hrvatske, te raspoloživih znanstveno-nastavnih potencijala na hrvatskim sveučilištima koji su identificirani analizom radova u Hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji. Prijedlog preddiplomskog sveučilišnog Studija nacionalne obrane i sigurnosti, koji je sastavni dio ove studije, koncipiran je kao trogodišnji studij na kojem bi se u okviru svakog semestra izvodila nastava iz četiri obvezna, dva izborna i dva fakultativna kolegija. Predloženi programi u značajnoj mjeri korespondiraju s postojećim programima koji se već realiziraju na hrvatskim sveučilištima, dok se dio programa temelji na programima koji se realiziraju na sličnim studijima u inozemstvu.

Ova Studija predstavlja materijal koji treba potaknuti argumentiranu raspravu koja bi rezultirala formalnim prijedlogom za osnivanje preddiplomskog sveučilišnog studija obrane i sigurnosti. Sadržaj Studije ukazuje da bi osnivanje navedenog studija trebalo biti rezultat suradnje Instituta za istraživanje i razvoj obrambenih sustava Ministarstva obrane Republike Hrvatske i Sveučilišta u Zagrebu – Fakulteta političkih znanosti, koji u ovome području ima višedesetljetno iskustvo.

Iskustva država u području vojno-civilnog obrazovanja

Analizom iskustava država članica NATO-a te država regije u području vojnog obrazovanja, unatoč poteškoćama u klasificiranju zemalja prema konceptu uređenja spomenutih sustava, te s obzirom na evidentne različitosti prouzrokovane ponajprije specifičnim potrebama svake od njih, analizom sadržaja izdvojile su se tri do četiri distinktna kategorije na temelju kojih je načelno moguća njihova kategorizacija. Naime, radi se o civilno-vojnom, vojnom i studiju obrane, dok se razni oblici stručnog i profesionalnog usavršavanja, koji su uglavnom komplementarni postojećim studijima, svrstavaju u kategoriju 'Ostalo'.

Iz dostupnih materijala može se primijetiti kako više od polovice zemalja u svome sustavu ima stanoviti oblik vojno-civilnog studija obrane koji – samostalno ili u kombinaciji sa nekim od drugih spomenutih oblika – čini temelj sustava obrazovanja za potrebe obrane. Skupinu zemalja koje su se opredijelile za takav sustav obrazovanja karakterizira uočljiva diverzificiranost, s obzirom na činjenicu da obuhvaća npr. SAD, koje posjeduju široki spektar detaljno razvijenih programa te Bosnu i Hercegovinu, koja niti nema cjelovit program koji se primjenjuje u praksi.

Nadalje, vidljivo je da su zemlje koje su u novijoj povijesti zbog specifičnih političkih uvjeta, geostrateške pozicije ili blokovske pripadnosti pridavale veliku pozornost vojnoj komponenti sigurnosti, zadržale težište sustava na vojnoj naobrazbi, koja se vrlo rijetko kombinira sa nekim drugim modelom obrazovanja,¹⁶ dok zemlje razvijenih demokracija koriste uglavnom kombinaciju spomenutih modela.

Kada su u pitanju studiji obrane, zamjetan je njihov uzlazni trend, uglavnom u kombinaciji sa jednim ili oba preostala modela, i to ponajprije u razvijenim i demokratskim zemljama, što bi moglo biti jedno od racionalnih rješenja i za Republiku Hrvatsku. U daljnjem tekstu naglasak će biti stavljen na iskustva država koje imaju sustav civilnog školovanja za potrebe sigurnosno-obrambenog sektora.

Tako su Srbiji na *Fakultetu sigurnosti Sveučilišta u Beogradu (Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu)*¹⁷ u skladu s predmetom ove Studije zanimljivi osnovni akademski studiji koji se izvode na tom fakultetu. Osnovni akademski studiji¹⁸ koncipirani su kroz sljedeća četiri smjera: Studij sigurnosti, Menadžment ljudskih i socijalnih resursa, Civilna zaštita i zaštita životne sredine, Studij obrane. Pored ovih smjerova postoji i studijski program za stjecanje zajedničke diplome Fakulteta sigurnosti i Vojne akademije.

Studijski program osnovnih akademskih studija nastoji osigurati i ojačati akademsku i profesionalnu kompetenciju

---

16

Tako je ovaj sustav zadržala većina bivših članica Istočnog bloka te Turska i Grčka.

17

<http://www.fb.bg.ac.yu> (09. 11. 2007.)

18

Osam semestara – 240 ECTS bodova.

studenta za rad na poslovima obrane, zaštite, sigurnosti i upravljanja ljudskim i socijalnim resursima u civilnom sektoru, u svojstvu voditelja ili referenata u središnjim, regionalnim i lokalnim organima uprave, velikim privrednim sustavima, malim i srednjim poduzećima i privatnim kompanijama, znanstveno-istraživačkim i stručnim institucijama, kao i obrazovnim centrima, neprofitnom sektoru, humanitarnim organizacijama, inspekcijskim službama, medijima, itd. To nalaže izučavanje suvremenih međunarodnih odnosa i institucija, ljudskih prava, trajnog/usklađenog razvoja, sustava sigurnosti, teorija kriznih situacija i mirovnih procesa, demokratske kontrole primjene sile, suvremenih oblika ugrožavanja ljudi, materijalnih dobara i ekosustava i drugih relevantnih sadržaja suvremene integralne sigurnosti.

Ovakav koncept studijskog programa osnovnih akademskih studija doprinosi razvoju građanskog društva u pogledu sigurnosti (opće, nacionalne, individualne) i zaštite (zaštite životne sredine i stanovništva od prirodnih katastrofa i kemijskih akcidenata, zdravstvene i socijalne zaštite, obrane od suvremenih oblika ugrožavanja i upravljanja ljudskim i socijalnim resursima sa orijentacijom na interdisciplinarni pristup).

*Studij sigurnosti*¹⁹ karakterizira izučavanje odabranih predmeta koje omogućava pravovremeno prepoznavanje sigurnosnih problema i djelovanje u cilju njihovog eliminiranja, kako na globalnoj tako i lokalnoj razini. Proučavanjem tih problema, kao i novih oblika ugrožavanja sigurnosti, može se bolje razumjeti koncept, sustav i funkcija suvremene sigurnosti, imajući u vidu da je sigurnost ljudi, država i međunarodne zajednice vrlo složena i da donosi mnoštvo izazova – za znanost prije svega. Interdisciplinarno izučavanje sigurnosti na osnovnim akademskim studijima od izuzetne je važnosti za uviđanje značaja promišljanja sigurnosti, bavljenja njome i izgradnje visoke razine sigurnosne svijesti, što proistječe iz objektivnih potreba zajednice da zaštiti svoje vrijednosti.

19

Ukupan broj ECTS bodova: 240; Stručni naziv: Menadžer sigurnosti (iz područja sigurnosti – studija sigurnosti); Razina: Osnovni akademski studij; Trajanje: 4 godine – 8 semestra.

– Osnovni cilj koji se želi postići izučavanjem predmeta na Studiju sigurnosti jest da studenti usvoje znanstvena i praktična znanja o društvenim i drugim oblicima i izvorima ugrožavanja sigurnosti jednog društva, da upoznaju bit, sadržaj, organizaciju i funkcioniranje sustava sigurnosti, kako u njegovom proaktivnom tako i reaktivnom djelovanju. Studenti se trebaju pripremiti za uspješno izvršavanje zadaća u okvirima sigurnosne struke u privrednim i neprivrednim organizacijama, institucijama sustava i u društvenom (državnom) i u privatnom sektoru. Kadar koji se školuje na ovom studiju osposobljen je za izvršavanje brojnih poslova u području sigurnosti, a najvažniji su:

- u organima uprave i drugim državnim organima, na organiziranju aktivnosti iz područja sigurnosti;

- u organima sigurnosti i u inspekcijskim službama;

- u tvrtkama i institucijama, na izradi i provođenju sustava osiguravanja osoba, imovine i poslovanja;

- poslovi planiranja i projektiranja u području sigurnosti na svim razinama (poduzeća, mjesna zajednica, općina, regija, republika);

- izrada sigurnosnih studija, analiza, procjena i planova, u cilju znanstvene ekspertize;

- u znanstveno-istraživačkim i stručnim institucijama.

Školovanje na smjeru *Studija obrane*²⁰ studentima omogućuje stjecanje i usvajanje znanja iz područja nacionalne obrane, posebno civilne obrane. Program smjera osigurava novim generacijama studenata shvaćanje obrane u duhu suvremene obrambene kulture, potreba zajedničke europske obrane i vrijednosti europskog civilnog društva. Izučavanjem predmetnih sadržaja studenti stječu stručna znanja o svim aspektima civilne obrane uz afirmaciju mira, tolerancije i multikulturnih vrijednosti.

Civilna obrana je ključni nositelj poslova u pripremama, organizaciji i transformaciji civilnog društva. Zbog toga je jedan od bitnih preduvjeta školovanja profila za potrebe ci-

---

20

Ukupan broj ECTS bodova: 240; Stručni naziv: Menadžer sigurnosti (iz oblasti znanosti sigurnosti – studij obrane); Razina: Osnovne akademske studije; Trajanje: 4 godine – 8 semestara.

vilne obrane. Položaj civilne obrane u Srbiji koncipiran je tako da postoji opravdana stručna i znanstvena potreba za ovim kadrom u strukturama obrane, civilne obrane, velikim tehničkim sustavima, državnim organima i javnim službama.

U prilog školovanju za potrebe civilne obrane ide i činjenica da društvu ovakav kadar nedostaje, što se vidi i iz evidencije Zavoda za zapošljavanje. Školovanjem profila "menadžer civilne obrane" stvaraju se mogućnosti za razmjenu sličnog kadra u okviru Europe i njenih pojedinih regija, kao što je Jugoistočna Europa. Studenti školovani na smjeru Civilne obrane osposobljavaju se za obavljanje brojnih zadataka u području obrane, pogotovo civilne obrane. Nakon završetka studija, "menadžeri civilne obrane" osposobljeni su za:

- upravljanje civilnom obranom na razini države i značajnijih regija lokalnog značaja;

- stručnu procjenu osjetljivosti i ugroženosti stanovništva, njihovih materijalnih dobara i drugih vrijednosti;

- procjenu ugroženosti i osjetljivosti materijalnih, kulturnih i drugih dobara i vrijednosti civilnog stanovništva u miru i ratu. Na toj osnovi izrađivat će planove zbrinjavanja, raspodjele i zaštite tih dobara i vrijednosti u kriznim i ratnim uvjetima;

- zbrinjavanje, evakuaciju i zaštitu materijalnih dobara, stanovništva, velikih tehničkih sustava i poduzeća u državnom i privatnom vlasništvu;

- rukovođenje civilnom obranom i njeno planiranje u državnim, regionalnim i lokalnim okvirima;

- planiranje korištenja raspoloživih resursa, snaga i sredstava u izvanrednim situacijama i ratnim uvjetima;

- organizaciju i specijalizaciju osoba za poslove u okviru civilne obrane u svim strukturama društva, od poduzeća do državnih institucija;

- kontrolu provođenja svih mjera civilne obrane u vrijeme mira i rata;

- organiziranje suradnje sa svim nacionalnim i međunarodnim, humanitarnim i drugim organizacijama na provođenju mjera civilne obrane.

Imajući sve to u vidu, studenti školovani na smjeru Civilna obrana usmjeravaju se na suvremeno shvaćanje civilne obrane kao podsustava obrane zemlje, na suvremeno upravljanje njome i na izvršavanje zadataka koji se u okviru nje postavljaju. Uzimajući u obzir promjene u globalnom sigurnosnom okruženju, promjene u obrazovnom sustavu Srbije vezane za priključenje Bolonjskom procesu, usporedna iskustva i snažne zahtjeve tržišta, Fakultet sigurnosti i Vojna akademija donijeli su odluku o pokretanju studijskog programa za stjecanje *Zajedničke diplome Fakulteta bezbednosti i Vojne akademije*.²¹

Pokretanjem studija za stjecanje zajedničke diplome, Fakultet sigurnosti i Vojna akademija polaze u susret Bolonjskom procesu kao jednom od najvažnijih ciljeva reforme visokog školstva u Srbiji. Uvođenjem studija za stjecanje zajedničke diplome u skladu sa *Zakonom o visokom obrazovanju* bitno bi se povećala racionalnost i efikasnost studiranja. Pored toga, časnici školovani po ovom programu bit će osposobljeni efikasno odgovoriti novim misijama Vojske Srbije, koje su određene u strateškim dokumentima, a koje su vezane za pomoć civilnim organima vlasti u otklanjanju posljedica mirnodopskih katastrofa. Časnik školovan po ovom programu steći će i znanja koja mu omogućuju rad u državnim institucijama, organima lokalne samouprave i privrednim poduzećima, bez dodatnog školovanja, što se danas postavlja kao veoma ozbiljan problem u rješavanju problema viška vojnog kadra.

Program za stjecanje zajedničke diplome obuhvaća tri vrste modula:

1. Modul općeobrazovnih i stručnih predmeta;

2. Izborni moduli: modul sigurnosnog menadžmenta, modul civilna zaštita i zaštita životne sredine i modul upravljanja ljudskim resursima (student bira jedan od ova tri modula);

3. Vojni modul.

21

Ukupan broj ECTS bodova: 240; Stručni naziv: Diplomirani menadžer sigurnosti (u području po izboru: sigurnosti ili menadžmenta ljudskih i socijalnih resursa ili menadžmenta civilne zaštite i zaštite životne sredine i vojnih znanosti); Razina: Osnovne akademske studije; Trajanje: 4 godine – 8 semestara.

Studenti u okviru modula općeobrazovnih i stručnih predmeta stječu znanja iz svih relevantnih znanosti i disciplina koje predstavljaju osnovu za daljnje stručno specijaliziranje. Izborni moduli osiguravaju i jačaju akademsku i profesionalnu kompetenciju studenata za rad na poslovima sigurnosti, zaštite i upravljanja ljudskim i socijalnim resursima. Konačno, u okviru vojnog modula studenti se obučavaju i stječu potrebna znanja iz oblasti obrane i vojnih vještina neophodnih za obavljanje časničke dužnosti. Svi predmeti, a posebno oni vojnog modula, uključuju različite oblike nastavnih aktivnosti u vidu vježbi, praktične nastave, terenske nastave, seminara i praktikuma.

U Sloveniji na Sveučilištu u Ljubljani i Sveučilištu u Mariboru postoje fakulteti koji među svojim programima imaju i one koji se mogu uvrstiti u područje civilno-vojnog obrazovanja. Ova konstatacija odnosi se na *Fakultet društvenih znanosti (Fakulteta za društvene vede)* u Ljubljani, na kojemu u okviru znanstvene grane Politologije postoji područje *Obramboslovje*, te na *Fakultet sigurnosti (Fakulteta za varnostne vede)* na Sveučilištu u Mariboru.

Glavna institucija u Republici Sloveniji u okviru koje se organiziraju programi u sklopu kojih se proučavaju sigurnosna i obrambena pitanja jest Fakultet društvenih znanosti Sveučilišta u Ljubljani. To je najveći interdisciplinarni društveni fakultet u Sloveniji i također među najvećima u Europi. Ustanovljen je 1961. godine kao Visoka politička škola, koja se u nekoliko godina razvila u Visoku školu za sociologiju, političke znanosti i novinarstvo. Godine 1970. se po uključivanju u Sveučilište u Ljubljani preimenovala u Fakultet za sociologiju, političke znanosti i novinarstvo (FSPN). Sadašnje ime ove institucije je Fakulteta za društvene vede (FDV) i nosi ga od 1991. godine.

Jedna od katedri koja djeluje kao sastavna jedinica Fakulteta društvenih znanosti u Ljubljani je Katedra za obrambene studije (*Katedra za obramboslovje*) koja je jedinica Odjeljenja za politologiju Fakulteta društvenih znanosti. Jedna od važnih sastavnica je i Centar za istraživanje obrane (*Obramboslovni raziskovalni centar*).

Katedra za obrambene studije organizira i (u suradnji s drugim katedrama na Fakultetu) izvodi studijski program

Politologije, Smjer obrana, koji je ponajprije namijenjen izobrazbi budućih civilnih stručnjaka za obranu i u velikoj mjeri pruža i znanja za potrebe obrazovanja profesionalnih vojnika (časnika).²² U okviru Katedre organiziran je preddiplomski studij obrane (1. stupanj), magistarski studij obrane (2. stupanj-jednogodišnji), koji je objedinio prijašnji magistarski studij obrane (dvogodišnji) i specijalistički studij obrane (jednogodišnji).

Na preddiplomskom Studiju politologije (Smjer obrana) u akademskoj godini 2006/2007., uz opće politološke predmete, izvodili su se i kolegiji važni za obrazovanje u području sigurnosti i obrane. Predmeti su u pravilu jednosemestralni i izvode se u opsegu šezdeset nastavnih sati predavanja, što studentima donosi 5 ECTS-a (na jednom kolegiju predviđeno 150 sati rada studenta). Unutar 150 sati podrazumijevaju se različiti oblici organiziranog i samostalnog studijskog rada. Svoje obveze studenti mogu ispuniti na različite načine, koji su za svaki predmet posebno razrađeni u nastavnom planu, te detaljno opisani u tjednim planovima.

Kao logičan nastavak naobrazbe u području sigurnosti i obrane do prilagodbe Bolonjskom procesu nudili su se sljedeći programi: magistarski studij obrane²³ i specijalistički studij obrane.²⁴ Oba ova programa bila su samostalna. Međutim,

22

Studij obrane moguć je i kao B-program u suradnji s Filozofskim fakultetom u Ljubljani. Predstojnica katedre je prof. dr. sc. Ljubica Jelušič.

23

Magistarski studij obrane temelji se na teorijskim spoznajama i empirijskim nalazima znanosti o obrani. Studij nudi teorijska i empirijska znanja s područja obrambenih sustava i politika, vojne sociologije i politologije, civilne obrane i kriznog menadžmenta, strategije i operatike, te obrambene metodologije. Namijenjen je studentima Fakulteta za društvene znanosti, ponajprije studentima obrane, ali i studentima drugih fakulteta. Dobivena znanja budućim magistrima omogućuju znanstveno-istraživački, analitički i pedagoški rad u području sigurnosti, obrane i zaštite, također u pedagoškim i istraživačkim institucijama, te različitim dijelovima sustava nacionalne sigurnosti.

24

Specijalistički studij obrane namijenjen je onima koji žele steći produbljena, primijenjena znanja s područja nacionalne i međunarodne sigurnosti. Studijski program nastoji zadovoljiti potrebe slovenskog društva za organiziranim i sistematičnim redovnim specijalističkim obrazovanjem vojnih profesionalaca za najviše zapovjedničke i stožerne zadaće, civilnih službenika Ministarstva obrane i drugih državnih organa, itd. Cilj programa je osposobiti polaznike za ispunjavanje zahtjevnijih zadaća u sustavu nacionalne sigurnosti i drugih društvenih podsistema, te u strukturama za postizanje međunarodne sigurnosti.

potpisivanjem Bolonjske deklaracije i prilagođavanjem strukture i načina rada njezinim odredbama, objedinjene su prednosti oba programa u jedan cjeloviti program koji ima tri modula: Opći obrambeni modul, Modul vojnih i strategijskih studija i Modul međunarodna sigurnost. Svi moduli imaju tri zajednička predmeta i specifičan oblik završetka studija u obliku simulacije rješavanja sukoba s magistarskim radom. Tri izborna predmeta i dva obavezna razlikuju se od modula do modula.

Opći obrambeni modul predstavlja renovirani dosadašnji magistarski Studij obrane i raspisuje se svake godine. *Modul vojnih i sigurnosnih studija* izvodi se za karijerne potrebe zaposlenih u Slovenskoj vojsci, Slovenskoj policiji, za strane studente i kandidate za državne i vojne službenike. Modul se raspisuje u skladu sa konkretnim potrebama državne uprave za takvim stručnjacima i predstavlja nastavak prijašnjeg specijalističkog studija obrane. *Modul međunarodna sigurnost* nastao je na temelju potrebe suradnje sa drugim programima, jer je utvrđeno da je dosadašnji magistarski studij obrane spojiv sa studijem međunarodne sigurnosti, upravljanja i rješavanja sukoba, te vojnih i mirovnih studija.

Fakultet za sigurnosne znanosti Sveučilišta u Mariboru je visokoškolska obrazovna institucija, koja skrbi za razvoj sigurnosne znanosti te za kvalitetu i međunarodnu primjenjivost studijskih programa. U tom sklopu proučavaju se pojmovi sigurnosti i osiguranja, razvijaju i proučavaju mehanizmi koje društvo upotrebljava za osiguravanje unutarnje sigurnosti i sigurnosti države. Poseban naglasak je na prijenosu i prilagođavanju međunarodnih dosega s područja policijsko-sigurnosnih znanosti slovenskim uvjetima, ali i doprinos razvoju ovoga područja.

Na ovom fakultetu studenti se osposobljavaju za proučavanje, ali i za zakonsko, stručno, etičko i učinkovito obavljanje zadaća u području postizanja unutarnje sigurnosti države i državljana. Potrebno je naglasiti kako je program Fakulteta za sigurnosne znanosti manje orijentiran na vojnu organizaciju, a više na policiju kao jednu od bitnih sastavnica sustava nacionalne sigurnosti. Uzimajući u obzir da se u ovoj analizi daje pregled civilno-vojnog obrazovanja, dakle obrazovanja u civilnim institucijama za potrebe vojske, samo ma-

nji dio programa ovoga fakulteta (kolegija) odgovara tim parametrima i mogao bi poslužiti u izradi konačnog prijedloga organizacije studija.

Na fakultetu djeluje šest katedri: Katedra za informatiku i metodologiju, Katedra za kriminalistiku i kazneno pravo, Katedra za policijsko upravljanje i menadžment, Pravna katedra, Opća katedra društvenih znanosti, Sigurnosna katedra.

Programi su organizirani u skladu sa podjelom na: visokoškolski program, sveučilišni program, specijalistički studij, magistarski studij, doktorski studij.

U skladu s provedbom Bolonjskog procesa, četverogodišnji programi koji su započeti prije odluke o primjeni Deklaracije provode se po starom programu, a novi studiji organiziraju se kao trogodišnji preddiplomski studiji, koje slijede odgovarajući magistarski studiji. Potrebno je spomenuti da programi ovog fakulteta samo djelomično služe svrsi izrade ove studije, i nisu u cijelosti promjenjivi za potrebe vojnog obrazovanja.

Kako je vidljivo iz prethodne podjele, na preddiplomskoj razini postoje visokoškolski i sveučilišni programi. Unutar visokoškolskih programa djeluje *Visokoškolski strukovni program Varstvoslovje (Znanost o sigurnosti)* i *Visokoškolski strukovni program Sigurnost i policijsko djelovanje*. Sveučilišni programi su *Varstvoslovje (Znanost o sigurnosti)* po starom programu te *Studij varstvoslovja*, sukladan Bolonjskom procesu, dakle trogodišnji studij.²⁵

U Bosni i Hercegovini jedino se na Sveučilištu u Sarajevu, na *Fakultetu političkih znanosti (Fakultet političkih nauka)* izvode programi koji djelomice odgovaraju parametrima civilno-vojnog obrazovanja. Ipak, ne može se govoriti o Studiju obrane, kao u slučaju Fakulteta društvenih znanosti u Ljubljani.

Godine 1975/76. na Fakultetu političkih znanosti formiran je Odsjek za općenarodnu odbranu i društvenu samozastitu (Odsjek obrane i sigurnosti). Akademske godine

---

25

Kolegiji visokoškolskih i sveučilišnih programa prikladni svrsi ove studije jesu: Sustav nacionalne sigurnosti, Istraživanje sigurnosnih pojava, Međunarodna sigurnosna suradnja, Europske sigurnosne integracije, Nadnacionalne ugroze sigurnosti

2001/02. ovaj odsjek je transformiran u Odsjek sigurnosti, a 2005/2006. godine u Odsjek sigurnosnih i mirovnih studija u okviru kojeg su organizirani Smjer sigurnosti i Smjer mirovnih studija, demokracije i ljudskih prava. Dakle, na ovom fakultetu ne postoji cjeloviti program, koji bi u potpunosti bio sukladan ciljevima civilno-vojnog obrazovanja. Iz programa navedenih studija, odnosno odsjeka, kolegiji koji bi mogli biti zanimljivi i iskoristivi u koncipiranju programa predmeta ove studije samo su programi Odsjeka za sigurnosne i mirovne studije.

Sukladno potrebama bosanskohercegovačkog društva i razvoja znanosti i struke u ovom području do akademske 2005/2006. godine na *Studiju sigurnosnih i mirovnih studija* stjecala se diploma: diplomirani politolog sigurnosti. Suvremeni međunarodni procesi i odnosi, kao i Bolonjska deklaracija, uvjetovali su proces transformacije ovog studija. Zbog toga se studij sigurnosti od akademske 2005/2006. godine razvija u Sigurnosne i mirovne studije sa dva usmjerenja: *Bachelor sigurnosti* i *Bachelor mirovnih studija, demokracije i ljudskih prava*.²⁶

Oba usmjerenja nude širok spektar znanja i metodoloških postupaka u području profesije kojom će se polaznici baviti, te osnovu za nastavak studija usmjerenog na stjecanje zvanja magistra političkih znanosti iz područja sigurnosti i magistra političkih znanosti iz područja mirovnih studija, demokracije i ljudskih prava koji nakon pet godina školovanja dobiva i zvanje profesora demokracije i ljudskih prava.

*Bachelor sigurnosti*²⁷ stječe osnovna i opća znanja iz područja mira, međunarodne i regionalne sigurnosti, globalizacije, geopolitike, etike rata i mira, civilnog društva, međunarodnog humanitarnog prava, civilne zaštite, ekologije, oblika

26

Na Odsjeku sigurnosnih i mirovnih studija Fakulteta političkih znanosti studenti stječu zvanje *Bachelor* nakon ostvarenih 170 bodova (ECTS) i uspješno obranjene teze koja nosi dodatnih 10 bodova (ECTS), što ukupno iznosi 180 bodova (ECTS).

27

Sa studija za zvanje *Bachelor sigurnosti*, koji se izvodi u okviru šest semestara, potrebno je izdvojiti slijedeće kolegije: Polemologija, Ekonomika sistema sigurnosti, Sigurnosne studije, Povijest ratova i genocida, Međunarodna sigurnost, Pravo obrane i sigurnosti, Rukovođenje i upravljanje sustavima sigurnosti, Regionalna geografija, Regionalna sigurnost, Civilna zaštita, Teorija strategije, Sigurnosni sistemi i službe, Geopolitika, Mirovne operacije.

međunarodnog organiziranja, rukovođenja i upravljanja sustavima sigurnosti.

Profesionalno osposobljavanje usmjereno je na stvaranje realnih mogućnosti za rad u svojstvu eksperata i članova upravljačkih timova (organa i tijela) za upravljanje sustavima sigurnosti i timovima za razrješavanje izvanrednih i kriznih situacija nastalih na raznim osnovama; rad u organizacijama i organima sustava sigurnosti i obrane Bosne i Hercegovine, te u institucijama kolektivne sigurnosti; rad u sigurnosnim i zaštitarskim agencijama i službama; rad u ekološkim službama i inspeksijskim agencijama; službi civilne zaštite i drugim.

*Bachelor mirovnih studija, demokracije i ljudskih prava*²⁸ stječe obrazovanje iz područja mirovnih studija i demokracije i ljudskih prava, praćeno adekvatnim metodološko-analitičkim sposobnostima i obogaćeno znanjima iz društvenih i humanističkih znanosti. Profesionalna priprema usmjerena je na profiliranje specifičnih sposobnosti koje nosiocima ovog zvanja otvaraju radne mogućnosti, između ostaloga, i u organima civilno-vojnih odnosa.

Civilno obrazovanje za vojne potrebe u Italiji provodi se na *Strateškim znanostima Sveučilišta u Torinu (Science strategiche – Università degli Studi di Torino)*. Upis na taj studij omogućen je i civilnim i vojnim osobama, no postoje jasne distinkcije u akademskom programu i kolegijima i to u vidu trogodišnjeg programa za civile, trogodišnjeg programa za vojne osobe, specijalističkog studija za civile, specijalističkog studija za vojne polaznike, magistarskog i doktorskog stupnja.

Akademski program za civilne osobe sličan je onom za vojne, a nastava se obavlja u suradnji s vojnom akademijom u Modeni. Cilj studija je stjecanje teorijskih znanja iz humanističkih znanosti, socio-politologije, tehnologije te teorijskih i praktičnih znanja u tehničko-operativnom, administrativnom i logističkom području za slijedeće sektore: vojni sektor, unutarnja i vanjska sigurnost, nadzor nad državnim

---

28

Sa studija za zvanje *Bachelor mirovnih studija, demokracije i ljudskih prava*, koji se izvodi u okviru šest semestara, potrebno je izdvojiti slijedeće kolegije: Sukobi i mirovni procesi, Etika rata i mira, Zabranjena oružja i proliferacija.

teritorijem, prirodnim i drugim dobrima, uprava u vojnom organizacijsko-operativnom sektoru i nadzor i briga nad strateškim i gospodarskim interesima Italije u sklopu EU. Specijalistički diplomski studij za obrambene i strateške znanosti organiziran je u pet smjerova: strateške znanosti i sustav infrastrukture, strateške i političko-organizacijske znanosti, strateške i ekonomsko-administrativne znanosti, strateške i komunikacijske znanosti i strateške znanosti i logistika.

U sklopu talijanskog vojno-civilnog obrazovnog sustava postoji i *Vojni centar za strateške studije* (CeMiSS) osnovan 1987. godine, a njegove glavne zadaće su: izrada političkih, vojnih i strateških studija te provedba istraživačke djelatnosti, razvoj suradnje između oružanih snaga s talijanskim i stranim sveučilištima i istraživačkim centrima, promicanje i usklađivanje izrade znanstvenih i stručnih studija u području sigurnosti i obrane, specijalizacija mladih talijanskih istraživača u području sigurnosti i obrane, objavljivanje rezultata istraživačke djelatnosti od najvećeg interesa, pružanje potpore i savjetovanje ministra obrane i načelnika Glavnog stožera.

Osobita važnost daje se usavršavanju mladih istraživača – polaznika posljediplomskih studija ili studenata završnih godina dodiplomskog studija koje se realizira njihovim uključivanjem u rad istraživačkih timova CeMiSS-a. Ti istraživači većinom su bili ročnici koji su služili vojni rok u CeMiSS-u (2004. talijanska vojska je postala profesionalna) ili su njihova područja interesa strateške i vojne teme ili međunarodni odnosi.

Provedba istraživačke djelatnosti u CeMiSS-u ostvaruje se na tri načina: interna istraživanja koja provode zaposlenici i polaznici CASD-a (časnici i civilni polaznici); istraživanja CeMiSS-a uključivanjem osoblja Ministarstva obrane koji su eksperti u određenom području, a provode istraživanja kao dodatnu aktivnost uz svoje stalne dužnosti; istraživanja koja su dana vanjskom osoblju, obično znanstvenicima i institutima, pojedincima ili radnim grupama.²⁹

²⁹

M. Barković, V. Stojković, I. Peharda, *Centar za visoke obrambene studije Republike Italije*, Hrvatski vojnik, XIII, br. 97/98, 2003., str. 12-16.

Studij obrane na civilnim sveučilištima u Bugarskoj, organiziran je na *Fakultetu nacionalne obrane i sigurnosti*, koji se razvio u jednu od važnijih institucija za obuku vojnih djelatnih osoba i civilnih voditelja u sigurnosnim i obrambenim pitanjima, planiranju i djelovanju združenih i multinacionalnih operacija i upravljanja OS i obrambenim resursima. Fakultet ima namjeru razviti centar specijaliziran za znanstveno djelovanje i istraživanje, sažimanjem svih ekspertnih istraživanja na području nacionalne sigurnosti. Nit vodilja Fakulteta je stvaranje i obuka budućih vojnih i civilnih vođa koje će biti sposobni kontrolirati i rješavati operativne i strateške probleme, rukovoditi naprednim jedinicama OS.

U Sjedinjenim Američkim Državama postoji cijeli niz visokoškolskih institucija na kojima se obrazuje profesionalni vojni ili civilni kadar za obrambene potrebe.

Staff colleges, poznatiji i kao ratni koledži, obrazuju časnike za upravljačke, personalne i političke aspekte njihove vojne profesije. U ovu vrstu koledža spadaju *Koledž zapovjednog osoblja (Command and General Staff College – CGSC)*, *Sveučilište nacionalne obrane (National Defence University – NDU)*, *Ratni koledž Kopnene vojske (United States Army War College – USAWC)*, *Zrakoplovno sveučilište (Air University)* i *Mornarički ratni koledž (Naval War College – NWC)*.

Koledž zapovjednog osoblja – CGSC u Fort Leavenworthu (Kansas) obrazuje i razvija lidere za široki spektar združenih, međuresornih i međunarodnih operacija. CGSC izvodi profesionalno vojno obrazovanje za srednjerangirane vojne i civilne dužnosnike kroz pet obrazovnih institucija u svom sastavu:³⁰ *Command and General Staff School, School of Non-Resident Studies, School of Advanced Military Studies, School for Command Preparation, Army Management Staff College*.

Sveučilište nacionalne obrane – NDU nalazi se u Fort McNairu (Washington D.C.) i visokoškolska je institucija koju je osnovalo Ministarstvo obrane s ciljem provođenja obrazovanja, obuke i razvoja strategija nacionalne sigurnosti na najvišoj razini. Sveučilište nacionalne obrane provodi poslijediplomske studije, a svake godina magistrira oko petsto pedeset polaznika. Cilj NDU je pripremiti vojne i civilne dužnosnike iz

---

30

<http://www-cgsc.army.mil/about.asp> (04. 11. 2007.)

SAD-a i drugih zemalja za vrednovanje nacionalnih i međunarodnih sigurnosnih izazova kroz multidisciplinarnu obrazovnu i istraživačku programe i profesionalne razmjene. Sveučilište se sastoji od slijedećih obrazovnih institucija:³¹

– *Ratni koledž Kopnene vojske – USAWC* postoji više od jednog stoljeća i priprema odabrane više časnike i civilne osobe za odgovornosti strateškog vođenja. Obrazuje sadašnje i buduće vojne i civilne dužnosnike o razvoju i uporabi kopnene vojske u združenom, međuagencijskom, međuvladinom i međunarodnom okruženju. Obrazovanje na koledžu traje deset mjeseci. Koledž također vrši istraživanja u području nacionalne sigurnosti i izdaje publikacije iz tog područja. USAWC se sastoji od slijedećih odjela:³² Odjel za zapovijedanje, vođenje i upravljanje, Odjel za učenje na daljinu, Odjel za vojnu strategiju, planiranje i operacije, Odjel za nacionalnu sigurnost i strategiju. Na Ratnom koledžu Kopnene vojske postoje slijedeće institucije: Centar za strategijsko vođenje, Institut za strateške studije, Institut za peacekeeping operacije, Institut za vojnu povijest.

– *Zrakoplovno sveučilište*, smješteno u zračnoj bazi Maxwell (Alabama) glavna je komponenta Zapovjedništva za zrakoplovno obrazovanje i obuku te zrakoplovni centar za profesionalno vojno obrazovanje. Sveučilište pruža široki spektar zrakoplovnog obrazovanja, sve do najviših razina, za časnike, vojnike i civilno osoblje. U tu svrhu organizirana su dva programa, *Profesionalno vojno obrazovanje*³³ (*Professional Military Education – PME*) i *Profesionalno kontinuirano obrazovanje*³⁴ (*Professional Continuing Education – PCE*).³⁵

31
<http://www.ndu.edu/collages.cfm> (04. 11. 2007.)

32
http://www.carlisle.army.mil/usawc/daa/external_site/AcademicDepartments.shtml (04. 11. 2007.)

33
PME ima za cilj obrazovati zrakoplovno osoblje o sposobnostima zračnih i svemirskih snaga i njihovoj ulozi u nacionalnoj sigurnosti, te se koncentrira na znanja i sposobnosti potrebnih za razvoj, uporabu, zapovijedanje i potporu zračnim i svemirskim snagama na najvišoj razini.

34
PCE program pruža znanstvene, tehnološke, upravljačke i ostale stručne analize potrebne zrakoplovstvu. Osim toga, Zrakoplovno sveučilište provodi istraživanja o zračnim i svemirskim snagama, obrazovanju, vođenju i upravljanju.

35
<http://www.maxwell.af.mil/au/facts.asp> (04. 11. 2007.)

– *Mornarički ratni koledž (NWC)*³⁶ provodi poslijediplomske programe profesionalnog vojnog obrazovanja namijenjene mornaričkim časnicima, civilnom osoblju zaposlenom u saveznom službama i nevladinim organizacijama te stranim časnicima. NWC se sastoji od nekoliko odjela.³⁷ Nastavni proces sastoji se od tri obavezna kolegija i desetak izbornih područja.³⁸ Obavezni kolegiji su Strategija i politika, Združene vojne operacije i Donošenje odluka u nacionalnoj sigurnosti, dok su izborna područja Srednji istok, Azija i Pacifik, Latinška Amerika, Euroazija, Afrika, Združeno operativno planiranje, Združena borbena analiza, Korporativno strateško planiranje, Operativno pravo, Strategija, operacije i vojna povijest, Pobuna i terorizam, Vođenje i etika, Združene kopnene, zračne i pomorske simulacije.

– *Industrijski koledž oružanih snaga (Industrial College of the Armed Forces – ICAF)* – cilj ovog koledža je pripremiti odabrane vojne i civilne osobe (zaposlene u državnoj službi ili u privatnom obrambenom sektoru) za strateško vođenje i uspjeh u razvoju američke strategije nacionalne sigurnosti te vrednovanje i upravljanje resursima potrebnima za izvršenje te strategije. ICAF se sastoji od sljedećih odjela:³⁹ Odjel akvizicija, Odjel za ekonomiju, Odjel za vođenje i informacijske strategije, Odjel za vojnu strategiju i logistiku, Odjel za studije nacionalne sigurnosti.

– *Koledž za upravljanje informacijskim resursima (Information Resources Management College – IRMC)* priprema dužnosnike za upravljanje informacijskim komponentama nacionalne moći, a namijenjen je višim časnicima i široj vojnoj i civilnoj zajednici zaposlenoj u saveznom službama. Studij na koledžu traje četiri godine. IRMC nudi slijedeće programe:⁴⁰ *Advanced Management Program, Chief Information*

36

<http://www.nwc.navy.mil/academics/colleges/cnw.aspx> (04. 11. 2007.)

37

Mornaričko ratovanje, Mornaričko zapovijedanje, Mornaričko osoblje, Odjel za učenje na daljinu.

38

Isto.

39

<http://www.ndu.edu/icafe/departments/index.htm> (04. 11. 2007.)

40

http://www.ndu.edu/irmc/prog_crs_svcs1.htm (04. 11. 2007.)

Officer Certificate, Enterprise Architecture Certificate, Information Assurance Program, Information Technology Project Management Certificate, Organizational Transformation Certificate, Professional Development

– *Nacionalni ratni koledž (National War College – NWC)* provodi studije iz nacionalne sigurnosti i strategije koji su namijenjeni srednjerangiranim i višim časnicima Oružanih snaga i civilnim službenicima State Departmenta i ostalih civilnih agencija kao priprema za preuzimanje viših pozicija u sustavu. Većina polaznika dolazi iz vojnog sustava (75 %).⁴¹ Nacionalni ratni koledž nudi sljedeće tečajeve:⁴² uvod u strategiju, rat i vođenje države, nevojni elementi vođenja države, domaći kontekst donošenja odluka u američkom sustavu nacionalne strategije, globalni kontekst, taktičke studije, primjene strategije nacionalne sigurnosti.

Sveučilište obrane u Brnu je temeljna institucija u Češkoj za obrazovanje za obrambene potrebe koja obučava profesionalno vojno osoblje i druge stručnjake aktivne u području sigurnosti i obrane, a koji su potrebni Oružanim snagama, državnoj administraciji ili u sklopu ugovornih obveza u sustavima kolektivne sigurnosti. Obrazovanje je bazirano na najnovijim saznanjima u vojnoj znanosti, nacionalnim i međunarodnim istraživanjima te vlastitim istraživanjima Sveučilišta. Na taj način Sveučilište svojim polaznicima pruža sveobuhvatno obrazovanje koje im omogućava daljnji razvoj karijere u sklopu Oružanih snaga ili obrambenog sektora. Prvostupnički, magistarski i doktorski studiji uključuju vojnu, vojno-upravljačku, ekonomsku, tehnološku i medicinsku specijalizaciju. Naglasak je stavljen i na obuku i istraživačke aktivnosti u vojnoj medicini, kemiji, biologiji i pasivnim nadzornim sustavima. Sveučilište služi i kao centar za cjeloživotno učenje putem tečajeva usavršavanja za starije časnike, a omogućava upis i civilnim i stranim studentima.

Unutar Sveučilišta nalaze se tri fakulteta koja obrazuju karijerne časnike i stručnjake za potrebe oružanih snaga:

41

<http://www.ndu.edu/nwc/administration/mission.htm> (04. 11. 2007.)

42

<http://www.ndu.edu/nwc/ap/index.htm> (04. 11. 2007.)

– *Fakultet ekonomije i menadžmenta*,⁴³ čiji je cilj obrazovati karijerne časnike i stručnjake s obrambenim predznanjima za rad u Oružanim snagama. Studenti koji diplomiraju na ovom fakultetu osposobljeni su za rad na upravljačkim i ekonomskim pozicijama u svim organizacijskim strukturama Oružanih snaga. Fakultet nudi prvostupničke, magistarske i doktorske studije, većinom u programima Vojnog upravljanja i Ekonomije nacionalne obrane.

– *Fakultet za vojnu tehnologiju*⁴⁴ namijenjen je obrazovanju časnika za potrebe Oružanih snaga, ali uz časnike, obrazuje i stručnjake za potrebe vojne industrije. Nakon završetka studija, polaznici su osposobljeni za preuzimanje dužnosti u svim vrstama zapovjednih, tehničkih i tehničko-upravljačkih funkcija. Osim preddiplomskih i diplomskih studija, fakultet pruža i programe cjeloživotnog obrazovanja.

– *Fakultet za vojnu medicinu*⁴⁵ djeluje kao obrazovno i istraživačko središte Sanitetske službe Oružanih snaga, pružajući obrazovanje studentima u sklopu prvostupničkih, magistarskih i doktorskih studija. Osim toga, pruža specijalističke studije za fizijatre i ljekarnike te tečajeve cjeloživotnog obrazovanja za liječnike, ljekarnike i druge stručnjake vojne medicine. Prvostupnički programi nude se u području upravljanja vojno-medicinskom službom, magistarski programi u području vojne opće medicine, vojne stomatologije i vojne farmacije, a doktorski studiji nude se u području epidemiologije, medicinske mikrobiologije, molekularne patologije, toksikologije, vojne higijene, ratne kirurgije, vojne radiologije i ratne interne medicine. Fakultet za vojnu medicinu sastoji se od sljedećih odjela: Odjel za epidemiologiju, Odjel upravljanja vojno-medicinskom službom, Odjel za radiologiju, Odjel za toksikologiju, Odjel za ratnu kirurgiju, Odjel za ratnu internu medicinu, Odjel za vojnu higijenu, Odjel za opću i hitnu medicinu i Institut molekularne patologije.

43

<http://www.unob.cz/en/struktura.aspx> (08. 11. 2007.)

44

Isto.

45

Isto.

Osim na fakultetima, u sklopu *Sveučilišta obrane* u Brnu nalaze i dva instituta⁴⁶ koja obrazuju kako civilne, tako i vojne stručnjake u području sigurnosti i obrane.

– Institut za strateške studije najvažnija je istraživačka institucija unutar Sveučilišta obrane, ali nije zanemariva ni njegova obrazovna funkcija. Fokus rada je na istraživanjima iz područja prirodnih i tehničkih znanosti, obrazovnim aktivnostima, koordinaciji istraživanja i savjetovanju. Institut obrazuje djelatnike za rad u državnoj službi te civilne i vojne stručnjake u područjima povezanima sa strateškom razinom nacionalne sigurnosti i upravljanja obranom.

– *Institut za NBK obranu* namijenjen je istraživanju u području obrane od trenutnih i budućih oružja za masovno uništavanje i vojno relevantnih toksičnih supstanci. Institut obučava vojne specijaliste NBKO postrojbi i državne službenike specijalizirane u NBK zaštiti u sklopu sveobuhvatnoga sustava sveučilišnih tečajeva. Institut organizira i tečajeve za strane državljane.

U Kanadi u sklopu Kanadske obrambene akademije djeluje Koledž Kanadskih snaga i Obrazovno-razvojni centri Kanadskih snaga.

Koledž Kanadskih snaga (CFC) u Torontu zamišljen je kao centar izvrsnosti koji pruža profesionalno vojno obrazovanje za odabrane više časnike i civilno osoblje zaposleno u obrambenom sektoru te razvoj najviših intelektualnih i profesionalnih standarda u upravljanju i nadzoru Kanadskih snaga. Koledž se sastoji od sljedećih odjela:⁴⁷ Odjel za zapovijedanje, vođenje i upravljanje, Odjel za vježbe i simulacije, Odjel za vojno planiranje i operacije, Odjel za sigurnosne i međunarodne odnose.

CFC provodi šest programa različitog trajanja. Trenutno se na CFC-u provode sljedeći programi:⁴⁸ program združenog zapovijedanja, program naprednih vojnih studija, program združenog operativnog osoblja, program izvršnog vođenja,

46

Roušar, Jaroslav, *Czech Republic and its Professional Armed Forces...* str. 69.

47

http://www.cfc.forces.gc.ca/Academics/departments_e.html (01. 11. 2007.)

48

http://www.cfc.forces.gc.ca/programmes_e.html (01. 11. 2007.)

program nacionalnih sigurnosnih studija, program kanadskih sigurnosnih studija, zajednički programi CFC-a i *Kraljevskog vojnog koledža (Royal Military College – RMC)*

Obrazovno-razvojni centri Kanadskih snaga (Canadian Forces Learning & Development Centres – CFLDC) koji provode izobrazbu kroz tečajeve za časnike, dočasnike i civilno osoblje zaposleno u sigurnosno-obrambenom sektoru sastoje se od sljedećih obrazovnih odjela:⁴⁹ Škola za upravljanje i razvoj Kanadskih snaga (*Canadian Forces Management & Development School – CFMDS*), koja organizira tečajeve namijenjene srednjerangiranom osoblju Ministarstva obrane; Centar za profesionalni razvoj dočasnika (*Non-commissioned Member Professional Development Centre – NCMPDC*); Richelieu Squadron – ogranak Kraljevskog vojnog koledža za provođenje pripremne studijske godine.

Međutim, područje obrambene, sigurnosne i strateške znanosti u Kanadi se, osim unutar Kanadske obrambene akademije, obrađuje i na brojnim kanadskim sveučilištima, institutima i centrima u sklopu nacionalne mreže istraživačkih instituta *Sigurnosni i obrambeni forum (Security and Defence Forum – SDF)* kojem potporu daje Ministarstvo obrane, a unutar njega djeluju brojni centri⁵⁰ od kojih su značajniji:

– *Centar za vanjskopolitičke studije Sveučilišta u Dalhousie (Centre for Foreign Policy Studies)*⁵¹ koji djeluje kao in-

---

49

http://www.cfsj.forces.gc.ca/faculty/engraph/home_e.asp (01. 11. 2007.)

50

Centar za vojne i strateške studije Sveučilišta u Calgaryu (Centre for Military and Strategic Studies – CMSS), Centar za studije rata i društva brigadir Milton F. Gregg, Program međunarodnog mira i sigurnosti Sveučilišta Laval (Programme Paix et Sécurité Internationales – Université Laval), Istraživačka skupina međunarodne sigurnosti (Research Group in International Security – REGIS), Centar studija vanjske politike i sigurnosti Sveučilišta u Quebecu (Centre d'études des politiques étrangères et de Sécurité – Université du Québec), Centar za sigurnosne i obrambene studije pri Školi za Međunarodne odnose Norman Paterson Sveučilišta Carleton, Centar za međunarodne i obrambene studije Sveučilišta York (Centre for International and Security Studies, York University – YCSIS), Centar Laurier za vojnostrateške studije i razoružanje, Sveučilište Wilfried Laurier (Laurier Centre for Military Strategic and Disarmament Studies), Centar za međunarodne odnose Sveučilišta British Columbia (Centre for International Relations – CIR).

51

<http://centreforforeignpolicystudies.dal.ca/index.php> (01. 11. 2007.)

tegralni dio Fakulteta političkih znanosti. Centar se bavi obrazovanjem, istraživanjem, publiciranjem i savjetovanjem u području kanadske i američke vanjske, sigurnosne i obrambene politike, pomorske sigurnosne politike i globalnih studija razvoja. Centar svake godine organizira seriju seminara, tribine s gostujućim profesorima te konferencije i radionice. Centar također nudi i *crisis management* simulacije. U okviru ovoga Centra djeluju tri programa: pomorska sigurnosna politika, vanjska i domaća sigurnosna politika i globalna sigurnosna politika.

– *Kraljičin centar za međunarodne odnose (Queen's Centre for International Relations – QCIR)*⁵² koji je osnovan 1975. kako bi vodio istraživanja u području nacionalne i međunarodne sigurnosti i drugim područjima međunarodnih odnosa. Centar nudi obrazovanje u području sigurnosti i obrane, a kroz svoje publikacije i aktivnosti svojih članova doprinosi javnoj debati o kanadskoj vanjskoj i sigurnosnoj politici.

*Centar za obrambene i sigurnosne studije Sveučilišta Manitoba (Centre for Defence and Security Studies – CDSS)*⁵³ provodi istraživanja u područjima europske sigurnosti (međuvladina konferencija EU, proširenje i zajednička vanjska i sigurnosna politika), analize vojne industrije (obrambena pretvorba, restrukturiranje sjevernoameričke vojne industrije, integracija europske vojne industrije, politički, strateški i ekonomski utjecaj obrambenih troškova), novih sigurnosnih izazova (budućnost zastrašivanja, fisijski materijali i proliferacija nuklearne tehnologije, proliferacija, kontrola naoružanja, vojnoindustrijska proizvodnja u zemljama u razvoju), regionalne sigurnosti (održavanje mira, sjevernoamerička sigurnost).

Također, na *Sveučilištu York (York University)* u Torontu, u okviru Odsjeka za političku znanost (*Department of Political Science*), izučavaju se sljedeći kolegiji vezani uz sigurnosno-obrambeno područje: Globalni sukobi i sigurnost I i II i Suvremene sigurnosne studije. Na *Sveučilištu u Torontu (University of Toronto)*, također u okviru Odsjeka za poli-

52

http://www.queensu.ca/cir/?q=about_us (01. 11. 2007.)

53

<http://www.umanitoba.ca/centres/defence/research.html> (01. 11. 2007.)

tičku znanost (*Department of Political Science*), izučavaju se kolegiji: Sukobi i sigurnost te Vojni instrumenti vanjske politike.

U Njemačkoj se civilni kadrovi za potrebe obrambenog sustava školuju na dva sveučilišta: *Sveučilište Saveznih obrambenih snaga*⁵⁴ (Bundeswehra) u Münchenu i *Sveučilište Helmut Schmidt*⁵⁵ u Hamburgu. Ova sveučilišta fokusirana su na znanstveni rad i akademski studij budućih časnika njemačkih Oružanih snaga, a njihov studijski program gotovo se uopće ne razlikuje od studijskog programa na ostalim civilnim sveučilištima te je prvostupnička i magistarska diploma potpuno ista kao i kod civilnih sveučilišta. Osim toga, svi predavači na ovim sveučilištima su civilne osobe, a civilnim studentima dopušteno je studiranje na oba sveučilišta od 2003. g. Polaznici koji se, između ostaloga, obvezuju na služenje u Bundeswehru na rok od najmanje 13 godina, mogu studij završiti brže jer je nastavni proces intenzivniji i sadrži trećinu gradiva više nego kod ostalih sveučilišta (sustav trimestara umjesto semestara).

Poseban oblik obrazovanja organiziran je na *Saveznoj akademiji za sigurnosne studije* (*Bundesakademie für Sicherheitspolitik*) koja je najviša institucija za napredno obrazovanje u području sigurnosnih politika sadašnjih i budućih saveznih i pokrajinskih dužnosnika.

Za Norvešku je karakteristično postojanje NODEC-a (Norwegian Education Command), tijela koje se bavi koordinacijom i usmjeravanjem visokog obrazovanja u norveškoj obrani, uključujući i koordinaciju između civilnih ustanova na istoj razini. Bavi se zahtjevima za kvalifikaciju obrambenog osoblja u budućnosti, uključujući istraživanje i rad na dalj-

54

Sveučilište Bundeswehra u Münchenu sastoji se od sedam fakulteta: Fakultet građevine i geodezije, Fakultet elektrotehnike i informatičkih tehnologija, Fakultet informatike, Fakultet za zrakoplovnu tehnologiju, Pedagoški fakultet, Fakultet političkih i društvenih znanosti i Fakultet ekonomskih i organizacijskih znanosti. Na sveučilištu su organizirana i tri trogodišnja studija (Fachhochschule): Fakultet poslovne ekonomije, Fakultet za elektrotehniku i tehničku informatiku i Fakultet strojarškog inženjerstva. <http://www.unibw.de/praes/studium/fakultaeten> (27. 10. 2007.)

55

Sveučilište Helmut Schmidt u Hamburgu sastoji se od četiri fakulteta: Fakultet elektrotehnike, Fakultet strojarstva, Fakultet humanističkih i društvenih znanosti, Fakultet ekonomskih i društvenih znanosti. <http://www.hsu-hh.de> (27. 10. 2007.)

njem razvoju, odobravanjem nastavnih planova za vojne škole kroz obrambeno vijeće obrazovanja, kao i koordinacijom između civilnih i vojnih obrazovnih institucija, nacionalnih i međunarodnih.

Norveški Nacionalni obrambeni koledž (NONDC) nudi smjerove relevantne za školovanje civilnog sektora jednako kao i za visoko rangirano vojno osoblje, a svi smjerovi oblikovani su za civilne službenike i časnike iz različitih rodova cjelokupnog obrambenog sustava u Norveškoj. Administrativno i formalno, NONDC je vojna institucija i dio nove ujedinjene *Norveške obrambene akademije*, koja je pod ingerencijom ministra obrane. NONDC nudi različite smjerove i studije: opći smjer (u trajanju 5 mjeseci), smjer cjelokupne obrane (2 mjeseca), informacijski smjer (1 tjedan), *attaché* smjer (3 tjedna). NONDC ima primarnu zadaću pružiti znanja u području sveobuhvatne obrane, vojne obrane i civilnog planiranja. Ciljane grupe su viši vojni časnici i civili koji imaju ključne pozicije u društvu.

Kako je već prethodno navedeno, u nekim se zemljama sigurnosno-obrambena problematika izučava unutar posebnih odjela i/ili kolegija u sklopu studijskih preddiplomskih, i/ili diplomskih usmjerenja koja se ne bave isključivo sigurnosno-obrambenim pitanjima već ih izučavaju u sklopu nekih drugih područja.

U Velikoj Britaniji, na *King's Collegeu* u Londonu postoji Odjel za obrambene studije čija je svrha obrazovanje i istraživanje u području povijesne i suvremene dimenzije rata, obrane i međunarodnih odnosa.⁵⁶ Odjel provodi diplomatske programe (magistar struke obrambenih studija, magistar struke međunarodnih studija).

U Belgiji ne postoji studij obrane namijenjen obrazovanju civila, već samo *Kraljevska vojna akademija* koja u prve dvije godine slijedi plan i program za inženjere u civilnom sustavu, a u slijedeće tri godine provodi se odgovarajuća specijalizacija za vojne potrebe (kolegiji kao što su Kemija eksploziva, Balistika, Aerodinamika i Nuklearna fizika).⁵⁷

56

www.defac.ac.uk/colleges/jscsc/DSD (11. 11. 2007.)

57

Stojković, V., *Promišljanje o institucionalizaciji visoke naobrazbe za područja nacionalne sigurnosti i upravljanje resursima*, Hrvatski vojnik, XII, br. 87, 2002., str. 11.

Područje obrane i sigurnosti u Danskoj se, osim na *Kraljevskom danskom obrambenom koledžu*, gdje je pohađanje nekoliko smjerova omogućeno i civilnim osobama, izučava i na fakultetima društvenih znanosti kao nastavni kolegij, no nije organiziran preddiplomski studij koji bi se isključivo bavio obrambenom i strateškom znanošću.

Za Latviju je karakteristično da, osim *Nacionalne obrambene akademije*, postoji odsjek Ministarstva obrane koji se bavi vojnim obrazovanjem. Naime, kako bi se osiguralo potrebno vojno obrazovanje i pripremlilo za nacionalnu mobilizacijsku rezervu, studenti latvijskih fakulteta imaju mogućnost polaznja smjera Vojne edukacije i obrazovanja. Vojno obrazovanje može biti provođeno sljedećim programima: Rezervni vojni osnovni smjer, Rezervni mlađi neobvezan časnički osnovni program, Rezervni zapovjedni časnički osnovni smjer, Rezervni časnički specijalni (doktorski) osnovni smjer.

Studenti Vojnu edukaciju odabiru po principu dobrovoljne participacije. Raspored vojnog edukacijskog smjera usklađen je sa studijskim planovima na sveučilištima. Ministarstvo obrane i sveučilište bitna pitanja rješavaju dogovorom u kojem su specificirana prava i obveze svake strane vezana za vojnu edukaciju. Svake godine 1. listopada sveučilišta, na temelju aplikacija studenata, javljaju Nacionalnim oružanim snagama koliki je broj studenata koji žele polaziti vojno obrazovanje. Studenti koji su polaznici Vojnog edukacijskog smjera moraju proći zdravstveni pregled u Vojnom medicinskom centru pri Nacionalnim oružanim snagama. Nakon što su prošli sve testove, pripremu i medicinski pregled studenti potpisuju ugovor sa Ministarstvom obrane. Cjelokupni nastavni plan vođen je visokim standardima, a predavači su osobe koje imaju odgovarajuće reference i kvalifikacije. Teorijski dio studija održava se na sveučilištu tijekom studentskih semestara, dok se praktični dio nastave održava dva puta mjesечно. Sveučilište osigurava psihološku pripremu studenata sukladno dogovoru sa Ministarstvom obrane. Vojni trening je dio kojeg osigurava i provodi Ministarstvo obrane, te osigurava potrebna financijska sredstva.

Osim unutar sveučilišta, sigurnosno-obrambena problematika izučava se i unutar centara i instituta koji organizira-

ju seminare, predavanja ili određenu vrstu specijalističkih diplomskih studija.

Sveučilište "Sv. Kiril i Metodij" u Makedoniji formirano je 1949. godine i tada su ga sačinjavala tri fakulteta. Danas u okviru ovog sveučilišta djeluju dvadeset i tri fakulteta, deset znanstvenih instituta i drugih institucija.⁵⁸ Na tom sveučilištu djeluje i *Filozofski fakultet u Skopju*, koji jedini provodi programe relevantne za izradu ove Studije. Svoju djelatnost Filozofski fakultet ostvaruje kroz deset nastavno-znanstvenih studijskih jedinica – instituta, dvije katedre i jedan centar, na kojima se razvijaju visokostručni kadrovi u raznim područjima. Jedan od deset instituta koji djeluju u okviru Fakulteta i na kojima se provodi nastavna i nastavno-istraživačka djelatnost je i *Institut za obrambene i mirovne studije*.

Nastava na svim institutima od akademske godine 2004/2005. provodi se u skladu sa europskim sustavom prijenosa kredita (ECTS) što predstavlja jednu novu kvalitetu obrazovnog sustava. Na Fakultetu se provode i diplomski studiji: Obrambeni i mirovni studiji i Studij za mir i razvoj.

U Francuskoj je visoko civilno-vojno obrazovanje koncentrirano u *Institutu visokih studija nacionalne obrane* (IHEDN) koji je 2001. godine postao studijska katedra. Još krajem sedamdesetih godina 20. st. Glavni tajnik nacionalne obrane odlučio je stvoriti mjesto na kojem će se obrazovati studenti na polju nacionalne sigurnosti, obrane i srodnih područja, te na tome radio punih petnaest godina sve dok se nije osnovao Institut. Tada je započela implementacija sigurnosnog aspekta na francuska sveučilišta. Odsjek Obrambene edukacije je definiran kao kombinacija obrane i visokog obrazovanja. Institut provodi istraživanja i jača visoko-obrazovni sustav u kombinaciji sa istraživanjima iz područja obrane. Važnom se smatra povezanost sveučilišta sa Ministarstvom obrane.

Kao ni u Francuskoj, ni u Španjolskoj nema organiziranog civilnog diplomskog studija obrane već se sigurnosno-obrambena problematika izučava unutar centara i instituta.

Centar za studije nacionalne obrane (*Centro Superior de Estudios de la Defensa Nacional* – CESEDEN) osnovan je 1964. godine kao tijelo sa misijom obavljanja raznih studija političkog

58

<http://www.ukim.edu.mk> (07. 11. 2007.)

i ekonomskog karaktera koji su povezani s vojnom problematikom i koje će se baviti pitanjima nacionalne obrane.

Dekret iz 1964. godine kao glavne ciljeve novoosnovanog Centra navodi: organiziranje studija političko-vojno-ekonomskog karaktera; proučavanje problematike povezane s nacionalnom obranom u suradnji s relevantnim osobama iz civilnog života; održavanje odnosa s civilnim organizacijama koje su povezane s nacionalnom obranom; priprema diplomata.

Centar surađuje sa fakultetima diljem Španjolske u sklopu raznih kolegija, pa je tako u suradnji sa Sveučilištem Comptense iz Madrida (*Universidad Complutense Madrid*) organizirao diplomski studij sigurnosti i obrane koji mogu po-
hađati civili i vojne osobe.

Na Sveučilištu *Santiago de Compostela* (*Universidad de Santiago de Compostela*) ustanovljen je Seminar obrambenih studija (*Seminario de estudios de defensa USC-CESE-DEN*) koji je specijaliziran za analiziranje i proučavanje sigurnosti. Seminar je multidisciplinarnog karaktera, što karakterizira kako predavače, tako i studente koji dolaze iz raznih znanstvenih područja. Glavne teme su utjecaj sigurnosti na društvo, geopolitičke i strateške promjene, EU, te razmatranje sadašnjih i budućih sukoba. Teme se proučavaju na svjetskoj, državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Nakon predviđenog roka i svih izvršenih obveza studenti dobivaju diplomu Obrambenih studija koja im donosi pet bodova na njihovom studiju.

U sklopu Centra osnovana je i *Škola visokih obrambenih studija* (*Escuela de Altos Estudios de la Defensa – EALE-DE*) kojoj je cilj istražiti, analizirati, realizirati i organizirati predavanja i seminare povezane s tematikom nacionalne obrane, vojne politike i oružanih snaga. Organizira seminare za vojno i civilno osoblje s ciljem analiziranja aktualne situacije u Španjolskoj i raznih faktora koji utječu ili bi mogli utjecati na obranu. Neke od tema seminara su: nacionalna obrana, strateške studije za časnike i sl. Škola visokih obrambenih studija surađuje sa slijedećim sveučilištima: Sveučilište Comptense u Madridu (*Universidad Complutense de Madrid – UCM*), Politehničko sveučilište u Madridu (*Universidad Politécnica de Madrid – UPM*), Sveučilište u

Salamanci (*Universidad de Salamanca*), Sveučilište Santiago de Compostela (*Universidad de Santiago de Compostela*), Sveučilište kralja Juana Carlosa (*Universidad Rey Juan Carlos*).

Sveučilišni institut general Gutierrez Mellado (*Instituto Universitario General Gutierrez Mellado*) osnovan je 1997. godine na inicijativu Ministarstva obrane, s ciljem interdisciplinarnog i multidisciplinarnog proučavanja sigurnosti, mira i obrane. Cilj ovih programa (stručnog diplomskog, specijalističkog diplomskog i doktorskog studija) je od civilnih i vojnih osoba stvoriti stručnjake u području mira, sigurnosti i obrane, kako međunarodne tako i nacionalne.

U Norveškoj djeluje *Norveški institut za obrambene studije* koji ima četiri istraživačke grupe: Grupa za norvešku sigurnost i obrambene politike, Grupa za vojnu teoriju i strateške studije, Grupa za pregled međunarodnih konflikata i kooperaciju, Centar za transatlantske studije.

U Litvi ne postoji sveučilište koje je u svoju strukturu implementiralo vojno obrazovanje, već *Institut za međunarodne odnose i političke znanosti Sveučilišta Vilnius* (IIRPS), koji je 01. 11. 2003. godine uveo petogodišnji studijski program političkih znanosti diplomske razine u skladu s Bolonjskim standardima. Cilj magistarske razine studija je omogućiti potpuna i opsežna znanja o političkim znanostima ili javnoj administraciji, te razvoj istraživačkih vještina. Trenutno IIRPS nudi dva diplomatska studijska programa: *Ratne i mirovne studije* i *Istočnoeuropske i srednjoeuropske studije* (oba na engleskom jeziku). Cilj programa Ratnih i mirovnih studija je omogućiti šire razumijevanje rata, održavanje i izgradnje mira, te postkonfliktnih rekonstrukcijskih procesa i vještina, kako bi se kritički analizirale i evaluirale političke i vojne strategije vojnih sukoba i politika rješavanja sukoba. Diplomski program Ratnih i mirovnih studija omogućuje cjelovito i opsežno sagledavanje stvaranja strategije, planiranja rješenja sukoba i projekata izgradnje mira, skupljanja znanja i vještina u kriznim situacijama.

Privilegije koje nude diplomski studiji su: studiranje u vodećim znanstvenim institucijama u Litvi koje posjeduju značajnu ekspertizu u području političke znanosti, te suradnja u

mreži partnera u kojoj se nalaze i Baltički obrambeni koledž i Litvanska vojna akademija.⁵⁹

Sporazumom potpisanim 1998. g. između Estonije, Latvije i Litve osnovan je *Baltički obrambeni koledž (BALTDEF-COL)*, smješten u Estoniji, s engleskim kao radnim jezikom.⁶⁰ Cilj mu je edukacija, profesionalno i osobno razvijanje izabranih vojnih časnika i civilnih službenika. Polaznici studiraju na akademskim studijima, koji se odvijaju u suradnji sa Nacionalnom obrambenom akademijom u sve tri baltičke države. Vizija BALTDEF-COL-a je da bude visoko kvalitetna i respektabilna međunarodna vojna obrazovna institucija.

Od 2001. godine na BALTDEF-COL-u se organiziraju razni seminari i tečajevi namijenjeni civilnim službenicima. Seminari su prvenstveno namijenjeni ministarstvima i ostalim državnim institucijama koje se bave sigurnosno-obrambenim pitanjima, kako bi što bolje obučili svoje službenike. Seminari traju pet mjeseci i obuhvaćaju široko sigurnosno-obrambeno područje potrebno državnim službenicima da se nose sa složenošću i promjenjivošću suvremenog okruženja.⁶¹ Teme koje obrađuju su: priroda i karakter suvremenih vojnih operacija, uloga civilnog sektora u planiranju i provođenju potpore miru i kriznom upravljanju, razumijevanje i doprinos procesu donošenja odluka u području sigurnosti i obrane, razumijevanje i primjena procesa operacijskog NATO planiranja, itd.

Prijedlog strukture sveučilišnog Studija nacionalne obrane i sigurnosti

Sustav visokog obrazovanja koji prolazi temeljitu reformu sukladno "bolonjskim standardima" namijenjen je školovanju kadrova za sadašnje i buduće potrebe u svim područji-

---

59

<http://www.lka.lt/index.php/en/117434/> (03. 10. 2007.)

60

Course Plan for the Civil Servant Course http://www.bdcol.ee/fileadmin/docs/courseplans/CSC/CSC_2008.pdf (11. 11. 2007.)

61

Isto.

ma društvenog života. Visokoškolsko obrazovanje na početku 21. stoljeća suočeno je s brojnim izazovima od kojih je skraćivanje vremena potrebnog za umnožavanje znanja jedan od najvećih. To se odnosi na sva područja, a posebno na obranu i obrambeni sustav. Zbog toga mnoge države i sveučilišta u svijetu značajnu pozornost poklanjaju obrazovanju za potrebe obrane. To pokazuje i analiza programskih sadržaja velikog broja sveučilišta u Europi i svijetu, gdje obrambene i sigurnosne studije zauzimaju vrlo istaknuto mjesto u okviru politoloških studija. Polazeći od toga, kao i dosadašnjih hrvatskih iskustava u obrazovanju za potrebe obrane, odnosno prosudbe potreba Republike Hrvatske za ovom vrstom visokoškolskog obrazovanja napravljen je prijedlog nastavnog plana i programa za sveučilišni studij obrane na kojem bi se trebali školovati budući stručnjaci za potrebe obrambenog sustava.

U pripremi prijedloga plana i programa sveučilišnog studija obrane pošlo se od nekoliko kriterija. Prvi je prijedlog bio da studij korespondira sa sličnim studijima u inozemstvu, čime bi se zadovoljilo temeljno načelo "bolonjskog procesa" o prohodnosti studenata. Prijedlog je osmišljen kao trogodišnji preddiplomski studij na kojim bi studenti usvojili temeljna znanja potrebna za rad u institucijama sustava obrane, ali i za nastavak školovanja na diplomskom i postdiplomskom studiju. Drugi kriterij u oblikovanju prijedloga plana i programa bio je maksimalno korištenje postojećih znanstvenih potencijala vezanih za područje obrane, a koji su se razvijali na pojedinim fakultetima Sveučilišta u Zagrebu. Time bi se, barem donekle, kompenzirala višegodišnja zapuštenost visokoškolskog obrazovanja za potrebe obrane. Za svaki predloženi kolegij imena potencijalnih predavača, koji su identificirani analizom Hrvatske znanstvene bibliografije, bit će predložena naknadno. Treći kriterij temeljio se na općem i stručnom znanju kojeg trebaju usvojiti budući stručnjaci iz područja obrane. Stručni profil ovih kadrova treba se temeljiti na širokom općem znanju, te biranim i čvrsto povezanim stručnim znanjima.

Prijedlog plana koncipiran je tako da u svakom od šest semestara studenti biraju četiri obvezna kolegija, te od tri ponuđena biraju dva izborna kolegija. Predviđena je mogućnost da student izborni kolegij izabere i na nekom drugom

Struktura sveučilišnog Studija nacionalne obrane i sigurnosti

Obvezni predmeti	ECTS
PRVI SEMESTAR	
1. POLITIČKI SUSTAV HRVATSKE	5
2. OSNOVE SIGURNOSTI	5
3. ETIOLOGIJA UGROŽAVANJA	5
4. STATISTIKA	5
UKUPNO	20
Izborni predmeti (biraju dva)	
1. UVOD U POLITOLOGIJU	5
2. OSNOVE EKONOMIJE	5
3. UVOD U MEĐUNARODNO PRAVO	5
UKUPNO	10
Fakultativni predmeti	
1. Strani jezik	2,5
2. Tjelesni odgoj	2,5
UKUPNO	5
Seminarsko izlaganje	2,5
Seminarski rad	2,5
SVEUKUPNO	40
DRUGI SEMESTAR	
1. POLEMOLOGIJA	5
2. POVIJEST UMIJEĆA RATOVANJA I	5
3. VOJNA POVIJEST	5
4. SIGURNOST I RAZVOJ	5
UKUPNO	20
Izborni predmeti	
1. UVOD U PSIHOLOGIJU	5
2. UVOD U SOCIOLOGIJU	5
3. HRVATSKA RATNA POVIJEST	5
UKUPNO	10
Fakultativni predmeti	
1. Strani jezik	2,5
2. Tjelesni odgoj	2,5
UKUPNO	5
Seminarsko izlaganje	2,5
Seminarski rad	2,5
UKUPNO	5
SVEUKUPNO	40

OBRAMBENO I SIGURNOSNO OBRAZOVANJE U 21. STOLJEĆU

Obvezni predmeti	ECTS
TREĆI SEMESTAR	
1. ETIKA RATA	5
2. POVIJEST UMIJEĆA RATOVANJA II	5
3. SUVREMENI TERORIZAM	5
4. NACIONALNA SIGURNOST REPUBLIKE HRVATSKE	5
UKUPNO	20
Izborni predmeti	
1. SOCIOLOGIJA VOJSKE I RATA	5
2. MEĐUNARODNA SIGURNOST	5
3. GEOPOLITIKA I GEOSTRATEGIJA	5
UKUPNO	10
Fakultativni predmeti	
1. Strani jezik	2,5
2. Tjelesni odgoj	2,5
UKUPNO	5
Seminarsko izlaganje	2,5
Seminarski rad	2,5
UKUPNO	5
SVEUKUPNO	40
ČETVRTI SEMESTAR	
1. TAKTIKA	5
2. POLITIKE I SUSTAVI OBRANE	5
3. UPRAVLJANJE OBRANOM	5
4. VOJNA PSIHOLOGIJA	5
UKUPNO	20
Izborni predmeti	
1. TEORIJA ORGANIZACIJE	5
2. SIGURNOSNE POLITIKE VELESILA	5
3. MEDIJI I SIGURNOST	5
UKUPNO	10
Fakultativni predmeti	
1. Strani jezik	2,5
2. Tjelesni odgoj	2,5
UKUPNO	5
Seminarsko izlaganje	2,5
Seminarski rad	2,5
UKUPNO	5
SVEUKUPNO	40

Obvezni predmeti	ECTS
PETI SEMESTAR	
1. EKONOMIKA OBRANE	5
2. OPERATIKA	5
3. OBAVJEŠTAJNI SUSTAVI	5
4. SUSTAVI VOJNE OBRANE	5
UKUPNO	20
Izborni predmeti	
1. VOJNA GEOGRAFIJA	5
2. SIGURNOSNE POLITIKE	5
3. JAVNE FINACIJE	5
UKUPNO	10
Fakultativni predmeti	
1. Strani jezik	2,5
2. Tjelesni odgoj	2,5
UKUPNO	5
Seminarsko izlaganje	2,5
Seminarski rad	2,5
UKUPNO	5
SVEUKUPNO	40
ŠESTI SEMESTAR	
1. STRATEGIJA	5
2. UPRAVLJANJE I VOĐENJE U OS	5
3. VOJNA DIPLOMACIJA	5
4. MIROVNE OPERACIJE	5
UKUPNO	20
Izborni predmeti	
1. REGIONALNA SIGURNOST	
2. KRIZNO UPRAVLJANJE	
3. ORUŽANI I BORBENI SUSTAVI	
UKUPNO	10
Fakultativni predmeti	
1. Strani jezik	2,5
2. Tjelesni odgoj	2,5
UKUPNO	5
Seminarsko izlaganje	2,5
Seminarski rad	2,5
UKUPNO	5
SVEUKUPNO	40

fakultetu, odnosno sveučilištu. Time bi se osigurala horizontalna prohodnost studenata. Tijekom svakog semestra studenti bi pohađali i dva fakultativna kolegija, te bi pripremali po jedno seminarsko izlaganje i seminarski rad na odabrane teme. Budući da se dio predloženih kolegija sukladno "bolonjskim standardima" već izvodi na Sveučilištu u Zagrebu, studenti bi dio bodova mogli ostvarivati na fakultetima Sveučilišta u Zagrebu gdje se ti kolegiji izvode. Time bi ovaj studij bio čvrsto integriran u Sveučilište u Zagrebu. Zbog usklađenosti prijedloga programa sa sličnim studijskim programima u inozemstvu, studenti bi mogli dio bodova ostvariti i na tim studijima.

Zaključak

Studija izvodivosti uvođenja sveučilišnog Studija nacionalne obrane i sigurnosti ukazuje na potrebu što skorijeg uvođenja ovakvog studija. Analiza visokoškolskog obrazovanja u državama članicama NATO-a i državama Jugoistočne Europe, pokazala je ne samo višedesetljetnu tradiciju u visokoškolskom obrazovanju za potrebe obrane, nego i razvoj ove vrste obrazovanja prilagođen suvremenim sigurnosnim i obrambenim izazovima. U tom kontekstu uočena je tendencija napuštanja tradicionalnog i zatvorenog vojnog obrazovanja, prilagođenog hladnoratovskim uvjetima i razvijanje šireg sveučilišnog obrambenog obrazovanja. Time se stvaraju uvjeti ne samo za školovanje profesionalnih vojnika, nego i civilnih stručnjaka za potrebe obrambenog sustava. Time se postiže i bolja povezanost civilne i vojne sfere društva i unapređuju civilno-vojni odnosi.

Brojni su razlozi za uvođenje sveučilišnog obrazovanja u području obrane. Briga svakog, pa i hrvatskog društva, za razvoj i ostvarivanje obrambene funkcije uvjetovana je brojnim razlozima od koji su posebno važni sljedeći:

– opći interes i nastojanje svih zemalja da se očuva dostignuti i postigne još veći stupanj sigurnosti ljudske zajednice, svake države i svakog građanina (opća, nacionalna i individualna sigurnost);

– objektivno postojanje ugrožavanja u svijetu, u svakoj zemlji, svakom društvu, bez obzira na njegovo društveno-ekonomsko i političko uređenje i stupanj razvijenosti;

– složenost geostrateškog položaja i obrambenih zahtjeva i potreba Republike Hrvatske koje se temelje na potrebi obrane nacionalnog teritorija i sudjelovanja u kolektivnoj obrani na međunarodnoj razini;

– karakteristike (izvori, vrste, oblici, sredstva, metode...) ugrožavanja među kojima su: (1) pojava novih oblika ugrožavanja, (2) globalizacija ugrožavanja na lokalnoj i globalnoj razini, (3) pomicanje težišta ugrožavanja prema civilnom stanovništvu i ekosustavu, (4) povećanje štetnih posljedica (ljudskih žrtava, materijalnih šteta...);

– stvarni intenzitet ugrožavanja i težina štetnih posljedica po ljude, materijalna dobra, društvo i ekosustav na lokalnoj, nacionalnoj i globalnoj razini;

– sve veća potreba čovjeka i društva da živi, radi i kreće se slobodno i sigurno.

Bavljenje pitanjima obrane u globaliziranom svijetu zahtijeva određena znanja i sposobnosti. Zahtjevi za stručnošću imaju mnoge razloge. Među njima su naročito izraženi sljedeći:

– složenost problematike obrane te činjenica da se u svim razvijenim i demokratskim državama za ovo područje na sveučilištima školuju odgovarajući kadrovi i provode znanstvena istraživanja; raznolikost, kompleksnost i međuzavisnost uzroka, oblika, manifestacija i posljedica ugrožavanja; trajnost ugrožavanja i njihove posljedice;

– razlike u načinu (obliku, vremenu, dinamici ...) djelovanja zakonitosti u vezi s obranom u različitim društvenim i prirodnim uvjetima;

– specifičnosti pojedinih vrsta ugrožavanja i vrsta obrane;

– raznolikost vrsta, oblika, sredstava i metoda obrane;

– potreba za posebnim oblicima organiziranja i djelovanja, koji osiguravaju ostvarivanje zadataka i ciljeva obrane;

– složenost i brojnost pojedinih vrsta i poslova obrane koje mogu obavljati samo za to potrebno školovani ljudi;

– trošenje velikih javnih sredstava za potrebe obrane i sve veća potreba civilnog nadzora.

Analiza obrambenih sustava suvremenih država koja se kontinuirano već godinama provodi na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu poslužila je da se identificiraju poslovi koje obavljaju stručnjaci iz područja obrane. To su, prije svega: (1) istraživanje problema i pitanja obrane, izrada obrambenih analiza, studija, prosudbi i planova, (2) rad na organiziranju i razvoju obrambenog sustava, (3) organiziranje i provođenje obrambenih priprema na svim razinama i u svim djelatnostima, (4) izobrazba za obranu i stručno usavršavanje kadrova, (5) organizacija i vršenje upravnih, savjetodavnih i inspekcijskih poslova u području obrane, (6) operativno-stručni poslovi upravljanja u institucijama obrambenog sustava, te obavljanje određenih dužnosti u Oružanim snagama.

Polazeći od poslova koje u pravilu obavljaju stručnjaci iz područja obrane mogu se definirati i radna mjesta na kojima se mogu zapošljavati stručnjaci iz područja obrane koji bi završili sveučilišni studij obrane. To su radna mjesta u tijelima državne uprave zaduženima za nacionalnu sigurnost, u državnim tijelima zaduženima za obranu i civilnu zaštitu; kao stručni suradnici za novačenje profesionalnih vojnika i mobilizacijske poslove, za obrambene pripreme civilnog sektora, za inspekcijske poslove, analitičko-planske i druge poslove. Ovi kadrovi mogli bi se zapošljavati i u gospodarstvu, posebno javnim poduzećima kao stručnjaci za pitanja obrane i sigurnosti, povezujući gospodarske subjekte s institucijama obrambenog sustava, odnosno Oružanim snagama.

Dio kadrova zaposlenje bi mogao pronaći i u obrazovnim institucijama koje će zbog profesionalizacije vojske imati sve veću potrebu za programima usmjerenim na povećanje razine obrambene i sigurnosne kulture kod naših građana. U znanstvenim i visokoškolskim ustanovama postojat će sve veća potreba za istraživačima i predavačima u području obrane. Republika Hrvatska u ovom segmentu u značajnoj mjeri zaostaje za susjednim državama. Ipak, najveći broj diplomiranih studenata sveučilišnog studija obrane zaposlenje bi mogao pronaći u Oružanim snagama Republike Hrvatske,

gdje bi mogli raditi kao stručni suradnici u stožerima i različitim vojnim ustanovama (obrazovnim središtima, izdavačkim ustanovama, istraživačkim odjelima i slično), te kao djelatni časnici stožernog usmjerenja i kopnene vojske (nakon završenog dopunskog vojnog i specijalističkog obrazovanja).

Analiza obrazovanja za potrebe obrane u većini država obrađenih u ovoj studiji, kao i potreba za ovom vrstom obrazovanja na sveučilišnoj razini u Republici Hrvatskoj ukazuje na potrebu što skorijeg uvođenja sveučilišnog studija obrane. Polazeći od iskustava drugih država, ali i postojećih kadrovskih i materijalnih preduvjeta za osnivanje sveučilišnog studija obrane najracionalnije bi bilo da studij bude lociran u Institutu za istraživanje i razvoj obrambenih sustava Ministarstva obrane Republike Hrvatske, a da se realizira kao zajednički projekt Instituta i Sveučilišta u Zagrebu, odnosno Fakulteta političkih znanosti. Dugoročno, ovakav pristup omogućio bi razvoj modernog i održivog studija obrane koji bi ispunio sve postavljene ciljeve i osigurao kadrove potrebne za razvoj obrambenog sustava sukladno potrebama demokratskog razvoja Republike Hrvatske integrirane u Europsku uniju i NATO.

Literatura

- Barković, M., Stojković, V., Peharda, I., Centar za visoke obrambene studije Republike Italije, *Hrvatski vojnik*, XIII, br. 97/98, 2003.
- Course Plan for the Civil Servant Course http://www.bdcoll.ee/fileadmin/docs/courseplans/CSC/CSC_2008.pdf (11. 11. 2007.)
- Doktrina školovanja za potrebe OS RH u razdoblju 2005. do 2010. <http://www.morh.hr/izobrazba/Doktrina%20skolovanja.pdf> (10. 12. 2007.)
- Koncept izobrazbe za potrebe OSRH, str. 23-24. http://www.morh.hr/katalog/documents/Koncept%20izobrazbe_OSRH.pdf (10. 12. 2007.)
- Roušar, Jaroslav, Czech Republic and its Professional Armed Forces, Ministry of Defence of the Czech Republic, 2006. http://www.army.cz/images/id_7001_8000/7420/crapa-en.pdf (10. 12. 2007.)

Prpić, Ivan, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu i razvoj političkih znanosti u Hrvatskoj 1962-2002., u: *Fakultet političkih znanosti 1962-2002.*, FPZ, Zagreb, 2002.

Stojković, V., Promišljanje o institucionalizaciji visoke naobrazbe za područja nacionalne sigurnosti i upravljanje resursima, *Hrvatski vojnik*, XII, br. 87, 2002.

<http://www.fb.bg.ac.yu> (09. 11. 2007.)

<http://www-cgsc.army.mil/about.asp> (04. 11. 2007.)

<http://www.ndu.edu/collages.cfm> (04. 11. 2007.)

http://www.carlisle.army.mil/usawc/daa/external_site/AcademicDepartments.shtml (04. 11. 2007.)

<http://www.maxwell.af.mil/au/facts.asp> (04. 11. 2007.)

<http://www.nwc.navy.mil/academics/colleges/cnw.aspx> (04. 11. 2007.)

<http://www.unob.cz/en/struktura.aspx> (08. 11. 2007.)

http://www.cfc.forces.gc.ca/Academics/departments_e.html (01. 11. 2007.)

<http://centreforforeignpolicystudies.dal.ca/index.php> (01. 11. 2007.)

http://www.queensu.ca/cir/?q=about_us (01. 11. 2007.)

<http://www.umanitoba.ca/centres/defence/research.html> (01. 11. 2007.)

<http://www.unibw.de/praes/studium/fakultaeten> (27. 10. 2007.)

<http://www.hsu-hh.de> (27. 10. 2007.)

<http://www.defac.ac.uk/colleges/jscsc/DSD> (11. 11. 2007.)

<http://www.ukim.edu.mk> (07. 11. 2007.)

<http://www.lka.lt/index.php/en/117434/> (03. 10. 2007.)

Prilagođenost vojno-diplomatske izobrazbe potrebama suvremene vojne diplomacije

MARINKO OGOREC*

Sažetak

Radikalne promjene u međunarodnim odnosima krajem 20. i početkom 21. stoljeća uzrokovale su i globalne promjene u diplomatskom zboru, redefinirajući njegovo mjesto i ulogu. Slične promjene zahvatile su i vojno-diplomatski zbor, u velikoj mjeri mijenjajući mjesto i ulogu vojnog izaslanika u okviru veleposlanstva i u međunarodnim odnosima zemlje pošiljateljice i zemlje primateljice. Takve promjene tradicionalne uloge vojno-diplomatskih predstavnika zahtijevaju i odgovarajuće promjene u njihovom sustavu stručne izobrazbe, koje većina suvremenih zemalja već provodi s više ili manje uspjeha. Na uspješnost provedbe brojnih vojno-diplomatskih zadaća od značajnog utjecaja su i znanja stečena sustavom izobrazbe, a osim toga, kvaliteta izobrazbe utječe na doživljavanje i ponašanje vojno-diplomatskih predstavnika u kontekstu zadaća koje ih očekuju u zemlji primateljici. Drugim riječima, prilagođenost programa i metodologije realizacije vojno-diplomatske izobrazbe potrebama suvremene vojne diplomacije od ključnog je značaja za učinkovitost rada vojnih izaslanika, ali i drugog osoblja u vojno-diplomatskim predstavništvima, vojnim misijama, mirovnim snagama, te cijelom nizu drugih sadržaja međunarodne vojne suradnje.

*

Dr. sc. Marinko Ogorec, istraživač u Institutu za istraživanje i razvoj obrambenih sustava, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Ilica 256b; e-mail: marinko-ogorec@hotmail.com

Ključne riječi: vojna diplomacija, vojni izaslanik, vojno-diplomatska izobrazba, vojno-diplomatska praksa

Uvod

Povijesni razvoj vojne diplomacije, od pregovora vojnih zapovjednika o uvjetima kapitulacije i okončanja bitke, preko legalnih špijuna do visoko obrazovanih diplomata, specijaliziranih za sva pitanja vojne sile, usko je vezan uz razvoj međunarodnih odnosa i diplomacije u cjelini. U skladu s time, imala je odgovarajuće zadaće i obveze koje su neposredno utjecale na izbor, školovanje i druge pripreme vojno-diplomatskog osoblja prije njihovog slanja u zemlje primateljice, međutim, temeljne zadaće vojnih diplomata dugo vremena nisu u većoj mjeri promijenjene.¹ Uglavnom, vojni izaslanik je spona, svojevrsni "link" između ministarstva obrane svoje zemlje i ministarstva obrane zemlje primateljice, a osim toga, savjetnik je šefa diplomatskog predstavništva za vojna pitanja.²

Tijekom 20. stoljeća vojna diplomacija doživjela je svoj nagli razvoj, osobito u razdoblju nakon I. svjetskog rata, kada je dobila novu dimenziju u međunarodnim odnosima, odigravši krupnu ulogu u vođenju pregovora, posebno u onom dijelu koji je određivao sudbinu poraženih država. Gotovo sve države ulažu velike napore i materijalna sredstva u stvaranju svoje vojne diplomacije, koja osobito veliki procvat doživljava između dva svjetska rata, kako po broju vojnih predstavništava i kvaliteti kadra, tako i po izgrađenosti metodologije i primjeni tehničkih sredstava. Važne podatke vojnog karaktera nisu mogle prikupiti obavještajne službe same,

1

Sukladno veleposlaniku koji predstavlja državu, vojni izaslanik i drugi djelatnici VDP predstavljaju svoje oružane snage, zastupaju njihove interese, te pružaju odgovarajuću pomoć pripadnicima svojih oružanih snaga koji se po bilo kojoj osnovi nadu na teritoriju države u kojoj su akreditirani. Kao takva, produkt su evolucije potreba oružanih snaga i vojnog čimbenika u međunarodnim odnosima, a evoluirala su iz same funkcije vojnog izaslanika i potreba da oružane snage neke države budu mjerodavno predstavljane i zastupane na međunarodnoj sceni. Ogorec, M., *Vojno-diplomatska praksa*, Golden marketing, Zagreb, 2005, str. 38.

2

Bilandžić, M., *Diplomacija i obavještajna aktivnost*, MUP RH, Zagreb, 1998., str. 41.

bez odgovarajućeg oslonca i legalno instalirane baze na području države čije oružane snage su bile njihov predmet interesiranja. Zbog toga je većina zemalja našla rješenje u povećanju broja i kapaciteta svojih vojno-diplomatskih predstavništava. U tom kontekstu, primarna uloga vojno-diplomatskih predstavnika uglavnom se vezala uz njihovu obavještajno-analitičku djelatnost. Drugim riječima, "vojni izaslanici bili su nacionalne oči i uši u danima prije satelitske fotografije i sofisticirane elektronske tehnike."³

Takva doktrinarna opredijeljenost uloge i zadaća vojno-diplomatskih predstavnika nakon II. svjetskog rata dobila je novu dimenziju. Hladnoratovska politika i zaoštrenost političkih odnosa, zbog rastućeg antagonizma konfrontirajućih društveno-ekonomskih sustava i političko-socijalnih koncepcija, u velikoj mjeri opredijelili su ulogu i zadaće vojnih izaslanstava, koje se uglavnom svode na obavještajnu aktivnost u raznim oblicima. Zapravo, cijelo razdoblje "hladnog rata" uvjetovalo je primarnu ulogu obavještajne djelatnosti diplomacije u globalu, zbog čega je praktično došlo do njihovog poistovjećivanja.⁴ U ovom slučaju njihova obavještajna aktivnost nerijetko je prelazila dozvoljene granice, zbog čega su vojno-diplomatski predstavnici stekli svojevrsni *image* "legalnih špijuna".⁵

3

Shea, T., *Transforming Military Diplomacy*, str. 50. Dostupno na: <http://www.dtic.mil/doctrine/jel.pdf>

4

Diplomatska i obavještajna aktivnost u svojoj biti imaju isti cilj – ostvariti nacionalne interese (...). Diplomatska funkcija izvješćivanja i jedan element obavještajnog djelovanja koji provode obavještajne institucije usmjereni su istom cilju. Bilandžić, M., *Isto*, str. 29.

5

"Vojni, pomorski i zrakoplovni atašei više su nego drugi diplomati izloženi sumnjama da se bave špijunažom. Njihov posao je, naravno, da ocijene vojne snage zemlje primateljice, da po mogućnosti što točnije utvrde naoružanje, osposobljenost vojske, njezinu političku orijentaciju, moral i stabilnost. U tom radu najveći dio podataka ipak dolazi izvan legalnih okvira i atašei, ako žele aktivno djelovati i slati česta izvješća, moraju imati neke druge izvore informacija izvan službenih kontakata s državnim dužnosnicima zemlje primateljice." Vukadinović, R., *Politika i diplomacija*, Politička kultura, Zagreb, 2004., str. 174.

Suvremena vojno-diplomatska praksa

Raspadom socijalističkog bloka i odumiranjem blokovske politike, u većoj mjeri dolazi do promjene sadržaja aktivnosti vojno-diplomatskih predstavništava. Vojni izaslanici u suvremenoj konstelaciji međunarodnih odnosa više nemaju potrebu za prikupljanjem podataka ilegalnim metodama ili nedozvoljenim sredstvima.⁶ U skladu s općim trendovima otvaranja oružanih snaga, njihova primarna zadaća sve više postaje promaknuće prijateljskih odnosa i razvoj bilateralne vojne suradnje, ili njihovo zadržavanje na ranijoj razini. U tom smislu približava se zadaćama "civilne" diplomacije, samo u specijaliziranom segmentu vojno-vojnih odnosa.

Takve aktivnosti zahtijevaju znatne organizacijske osobine vojnih izaslanika, pa poznavanje *managementa* sve više prevladava nad vještinama i znanjima potrebnim za učinkovitu obavještajno-analitičku djelatnost. Na značaju dobivaju protokolarne i ceremonijalne aktivnosti u smislu povećanja reprezentativnosti vojno-diplomatskih predstavništava, a koje su donedavno smatrane "nužnim zlom" isključivo u funkciji prikupljanja i razmjene informacija.⁷

Osobito velika polemika o mjestu i ulozi vojnih izaslanika razvila se u američkim oružanim snagama, pri čemu prevladavaju mišljenja kako se oni moraju znatno više angažirati u protuterorističkim aktivnostima, sukladno svojim informativno-analitičkim zadaćama, te razvoju međunarodne vojne suradnje na planu sigurnosti.⁸ Takva razmišljanja sve više

6

Suvremene oružane snage u velikoj mjeri su postale otvorena društvena institucija, koja nerijetko kroz lako dostupne medije publicira podatke koji su nekad predstavljali vrhunsku vojnu tajnu. Osim toga, preko vojnih izaslanika nastoje se realizirati razni oblici informiranja, preko kojih im se prezentiraju podaci o oružanim snagama i pojedinim obrambenim ili političkim segmentima društva, temeljem njihovih zamolbi, ili kao zajednički programi vojno-diplomatskog zborna.

7

Detaljnije u: Ogorec, M., *Vojno-diplomatska praksa*, Golden marketing, Zagreb, 2005. str. 147.; Potts, D., *The Rise of Military Diplomacy: New Roles for the Defense Attaché*, str. 1. Dostupno na: <http://www.faoa.org/journal.html>

8

Različita polja rada vojnih izaslanika SAD raspoređenih izvan granica, povećavaju mogućnost njihovog uključivanja kao punopravnih sudionika sigurnosnih inicijativa i aktivnosti". (D. Potts, *isto*). "Suradnja na području sigurnosti i borba

prevladavaju i u oružanim snagama drugih zemalja (i to ne samo saveznica SAD-a), zbog čega se zadaće vojnih izaslanika disperziraju i na područja koja nisu ulazila u polje rada klasične vojne diplomacije, a u svom djelovanju postaju samostaljniji i operativniji (detaljnije u: T. Shea, *isto*, str. 50-52). U takvim okolnostima, "vojni izaslanici postaju ključni članovi 'domovinskih timova' predvođenih veleposlanikom i sastavljenim od starijih predstavnika federalnih struktura koje predstavljaju zemlju" (D. Potts, *isto*, str. 2). S ovakvom postavkom se možemo ili ne moramo složiti,⁹ međutim, činjenica je da se uloga vojnih izaslanika od završetka "hladnog rata" do danas višekratno promijenila, što u velikoj mjeri utječe na cjelokupan proces selekcije vojno-diplomatskog osoblja, njihovu izobrazbu i specijalizirane pripreme za konkretne dužnosti.¹⁰ Pri tome, potrebno je točno definirati koji tip vojno-diplomatskog predstavništva se namjerava razvijati, odnosno kakav profil vojno-diplomatskog osoblja je potreban nekoj državi, imajući u vidu da su univerzalni ciljevi vojne diplomacije bili i ostali pozitivna prezentacija vlastitih oružanih snaga, zaštita interesa svojih oružanih snaga u zemlji domaćinu i procjena njegovih oružanih snaga.

Vojno-diplomatska izobrazba

Iako diplomacija postoji praktično od kada i država kao institucionalizirani oblik organizacije društva, specijalizirano školovanje diplomata razvija se prilično kasno.¹¹ Sus-

---

protiv terorizma povećavaju strateški značaj vojnih izaslanika u inozemstvu". (T. Shea, *isto*, str. 51.)

9

D. Potts u ovoj konstataciji očigledno prejudicira ulogu i značaj vojnih izaslanika, a veleposlanstvo neprimjereno svodi na svojevrsni oblik izdvojenog vojnog ili vojno-političkog stožera, na čijem čelu je "zapovjednik" veleposlanik, što je jednostrano gledište koje nema podlogu u načinu funkcioniranja suvremenog diplomatskog predstavništva.

10

"Vojno-diplomatski zbor mora se adaptirati novom strateškom okruženju koje zahtijeva spretnu vojnu diplomaciju i profesionalce s potrebnim znanjima". Prema: T. Shea, *isto*, str. 52.

11

To je vrlo slikovito pojasnio R. Vukadinović, konstatiravši kako se "dugi niz stoljeća vjerovalo da je osoba koja ima pretpostavke za slanje u stranu misiju toliko

tav školovanja vojno-diplomatskih predstavnika imao je sličnu genezu – dugo vremena vladalo je uvjerenje kako je za dobrog vojnog izaslanika dovoljno samo učenje stranih jezika, a vojno-stručno znanje ionako je stjecao u vojnim školama i tijekom prakse u postrojbama i stožerima.

Na školovanje i pripreme vojnih diplomata u zadnje vrijeme utječu suštinske promjene sadržaja aktivnosti vojnih izaslanika, odnosno cjelovite promjene u suvremenoj vojno-diplomatskoj praksi. Razmišljanje i praksa po kojoj se "vojna diplomacija bavi obavještajnom i subverzivnom djelatnošću, ali izdiferencirano po subjektima, odnosno segmentima" (M. Zečević, *Vojna diplomatija*, str. 269), odavno je arhaično i nestalo je zajedno s razdobljem blokovske bipolarizacije i hladnoratovske politike.¹² Suvremena vojno-diplomatska izobrazba mora pripremiti buduće vojne diplomate prvenstveno kao svojevrstne menadžere i PR djelatnike specijalizirane za vojno-sigurnosne poslove u okviru svojih veleposlanstava, te pred oružanim snagama i ministarstvom obrane zemlje primateljice. U tom svojstvu moraju biti osposobljeni za samostalno odlučivanje s potrebnom infrastrukturom i ovlastima koji im to omogućuju.¹³

Način vojno-diplomatske izobrazbe razlikuje se od zemlje do zemlje, odnosno od oružanih snaga do oružanih snaga, pri čemu svakto nastoji uspostaviti model koji najviše zadovoljava potrebe njegovih vojno-diplomatskih predstavnika. Sustav vojno-diplomatske izobrazbe koji je u općim sadržajima zas-

sposobna i pripremljena da nema neke posebne potrebe za njezino dodatno školovanje. Osim toga, i opseg tadašnjih poslova bio je svakako uži, a poslanstva jednostavnija". Prema: R. Vukadinović, *isto*, str. 260.

12

U tom kontekstu, moglo bi se zaključiti kako je veći dio Zečevićeve knjige *Vojna diplomatija* produkt nekog prošlog razdoblja, kada su vojni diplomati imali drugačije zadaće i drugačiju izobrazbu (npr. jedan cijeli podnaslov u toj knjizi posvećen je tehnici, alatima i metodologiji špijunaže, koja je eksplicitno svrstana u metodologiju vojne diplomacije). Pri tome autor svjesno zanemaruje činjenicu kako je špijunaža oduvijek bila neprihvatljiva kao metoda vojne diplomacije (bez obzira koliko je bila učestalost njezinog prakticiranja), a što je većina suverenih zemalja radikalno sankcionirala, sukladno odredbama Bečke konvencije o diplomatskim odnosima. U knjizi je na sličan način koncipirano školovanje vojno-diplomatskih predstavnika, gotovo je poistovjećujući s obukom i uvježbavanjem klasičnih obavještajaca.

13

"Sada smo u razdoblju elektronički povezanog svijeta i vojni izaslanici trebaju biti pripremljeni i opremljeni za sve važniju ulogu nacionalnih 'decision-makersa'" Prema: D. Potts, *isto*, str. 4.

tupljen na svim razinama vojne i obrambene izobrazbe, a specijalizirana znanja daje u usko profiliranim vojno-diplomatskim školama i tečajevima tijekom priprema već izabranog budućeg vojno-diplomatskog osoblja, pokazuje se optimalnim rješenjem za veliki broj zemalja iz nekoliko osnovnih razloga:

- većina časnika raznih profila i razina odgovornosti stječe odgovarajuća saznanja iz vojne diplomacije potrebna za njihov svakodnevni angažman;

- stvaraju se preduvjeti za mogući angažman većeg broja časnika u raznim oblicima međunarodnih aktivnosti;

- potencijalni vojno-diplomatski predstavnici dovoljno rano mogu pokazati svoje sklonosti i želju za daljnjim razvojem u tom smjeru;

- smanjuje se ukupno vrijeme potrebno za specijalizaciju vojno-diplomatskih predstavnika (drugim riječima, ukoliko je tijekom redovnog školovanja stekao osnove vojno-diplomatskog znanja, budući vojno-diplomatski predstavnik se na specijalističkoj izobrazbi može fokusirati uglavnom na stručne pripreme za konkretne dužnosti koje će obnašati) i sl.

Što se tiče Republike Hrvatske, prva institucionalizirana izobrazba hrvatskog vojno-diplomatskog osoblja započela je u rujnu 1995. godine osnivanjem interne Vojno-diplomatske škole u sastavu tadašnjeg Ureda za vojne izaslanike i protokol, a nakon provedenog selekcijskog postupka.¹⁴ Ta škola davala je opće edukativne sadržaje potrebne budućim vojno-diplomatskim predstavnicima, a osim toga, bila je zadnji filter prilikom izbora potencijalnih kandidata, jer je zbog specifičnosti školovanja omogućavala dobro upoznavanje svakog polaznika. Tijekom izobrazbe težište je bilo usmjereno na izučavanje osnova diplomacije, međunarodnog prava i na pojedine vojno-stručne predmete, te je usavršavano znanje jezika i rad na osobnim računalima. S druge strane, osim te spe-

---

14

Ministarstvo obrane Republike Hrvatske provelo je odabir kandidata za vojno-diplomatsku službu putem internog natječaja u kojem su navedeni najvažniji uvjeti koje moraju zadovoljiti budući polaznici (što je predstavljalo svojevrсни prvi krug selekcije), međutim, temeljni selektivni postupak uslijedio je tijekom testiranja kroz psihološke testove (motivacijski upitnik; test kognitivnih sposobnosti; test pozornosti; test razumijevanja odnosa među riječima; testove osobnosti i sl.), testiranje općih znanja i kulture i testiranje poznavanja stranih jezika (pri čemu je težište na poznavanju engleskog jezika).

cijalizirane izobrazbe za buduće vojno-diplomatske predstavnike, u ostalim oblicima vojne izobrazbe nije se posvećivala veća pozornost nastavnim sadržajima koji se odnose na vojnu diplomaciju.

Zaključak

Iz svega navedenog, može se zaključiti kako je budućnost suvremene vojno-diplomatske izobrazbe u njezinom proširivanju na gotovo sve razine obrambeno-sigurnosnog i vojnog školovanja, pri čemu je potrebno vrlo precizno definirati kriterije i nastavne sadržaje optimalne za pojedinu razinu školovanja, dok bi usko specijalizirana izobrazba ostala sastavni dio neposrednih priprema vojno-diplomatskog osoblja.

Literatura

- Attaché Duty, <http://www.armyreenlistment.com/attache.htm>
- Attaché Training Program*, Defense Intelligence College, Washington D.C., 1992.
- Bilandžić, Mirko, *Diplomacija i obavještajna aktivnost*, MUP RH, Zagreb, 1998.
- Izvešće o rezultatima ispitivanja evaluacijskim upitnikom 06/03 polaznika V. naraštaja vojno-diplomatske izobrazbe*, Odsjek za vojnu psihologiju, Personalna uprava MORH, Zagreb, 2006.
- Ogorec, Marinko, *Vojno-diplomatska praksa*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
- Plan i program nastave vojno-diplomatske izobrazbe*, MORH, Zagreb, 2005.
- Potts, David, *The Rise of Military Diplomacy: New Roles for the Defense Attaché*, <http://www.faoa.org/journal.html>
- Shea, Timothy, *Transforming Military Diplomacy*, <http://www.dtic.mil/doctrine/jel.pdf>
- Vagts, Alfred, *Military Attaché*, Princeton University Press, Princeton, 1967.
- Vukadinović, Radovan, *Politika i diplomacija*, Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1994.
- Zečević, Milan, *Vojna diplomatija*, VINZ, Beograd, 1990.

Kritičke sigurnosne studije i razvoj teorija međunarodne sigurnosti nakon hladnog rata

ROBERT BARIĆ*

Sažetak

Tema rada je analiza razlike između tradicionalnog pristupa proučavanju sigurnosti za vrijeme hladnog rata utemeljenog na strateškim studijama i novih pristupa ovom području koji se razvijaju po završetku hladnog rata. Razmatra se nastanak i razvoj kritičkih sigurnosnih studija te mogućnost revitalizacije visokoškolskog obrazovanja i istraživačkog rada iz područja sigurnosti u Republici Hrvatskoj kroz pristup koji nude kritičke sigurnosne studije.

Ključne riječi: sigurnosne studije, strateške studije, kritičke sigurnosne studije, redefiniranje sigurnosti, strukturalni realizam, kritička teorija

Ponovno pokretanje visokoškolskog obrazovanja iz područja sigurnosti u Republici Hrvatskoj postavilo je ne samo pitanje načina organizacije visokoškolskog obrazovanja u

*

Mr. sc. Robert Barić, pomoćnik savjetnice za obranu Predsjednika Republike Hrvatske, Ured Predsjednika Republike Hrvatske, Pantovčak 241; e-mail: robert.baric@predsjednik.hr. Stavovi i ocjene iznesene u ovom radu predstavljaju osobno mišljenje autora i ne mogu se uzeti kao stavovi bilo koje institucije Vlade Republike Hrvatske.

ovom području, već i pitanje sadržaja koji će se nuditi u navedenom području. U proteklo desetljeće i pol u Republici Hrvatskoj, uz nekoliko izuzetaka, praktično nije bilo značajnijeg znanstvenog rada na sigurnosno-obrambenom području, a organizirano školovanje je prekinuto početkom proteklog desetljeća ukidanjem studija ONO i DSZ na Fakultetu političkih znanosti. Posljedice ove velike praznine upravo su se počele osjećati u Republici Hrvatskoj: predstojeći hrvatski ulazak u punopravno članstvo NATO-a te pripreme za snažnije hrvatsko involviranje u vanjskopolitičko i sigurnosno djelovanje EU-a pokazali su potrebu za školovanjem kadrova i znanstvenim radom iz navedenog područja za potrebe cijelog niza državnih institucija, posebno u rješavanju niza pitanja koja su godinama bila zanemarivana (npr. uspostava sustava upravljanja krizama ili razvoj protuterorističke strategije). Potreba za stručnjacima iz sigurnosno-obrambenog područja vidljiva je i u radu Sabora, nevladinih udruga te u medijima.

U međuvremenu, u navedenom razdoblju u razvoju međunarodne sigurnosti došlo je do velikih promjena u odnosu na hladnoratovsko razdoblje. Dominirajući pravci proučavanja međunarodne sigurnosti za hladnog rata (klasični realizam, strukturalni realizam i institucionalni liberalizam) ustupaju mjesto novim tumačenjima, posebno konstruktivizmu koji je u ovom trenutku najutjecajniji pristup proučavanju međunarodne sigurnosti. S obzirom da u Republici Hrvatskoj iz gore navedenih razloga na sigurnosno-obrambenom području nisu praćeni ovi trendovi, postavlja se pitanje na koji način koncipirati predloženi studij nacionalne sigurnosti, odnosno kako nadoknaditi opisanu prazninu na području školovanja i znanstvenog rada u ovoj znanstvenoj grani. Konkretno, to znači da se u koncipiranju budućeg studija treba napraviti izbor između njegove organizacije kao strateških studija (*strategic studies*) ili kao sigurnosnih studija (*security studies*).

U ovom radu dokazuje se postavka kako je klasično poimanje sigurnosti suviše usko za razumijevanje dinamike sigurnosti u posthladnoratovskom razdoblju, te stoga novi studij treba utemeljiti kao sigurnosni studij, preciznije kao kritičke sigurnosne studije.

Novo poimanje sigurnosti

Kritičke sigurnosne studije formalno se javljaju početkom devedesetih godina, ali njihovi temelji postavljeni su u sedamdesetim i osamdesetim godinama prošlog stoljeća pojavom drugačijih načina promišljanja sigurnosti. Primjeri drugačijeg razmišljanja o sigurnosti su modeli alternativne obrane koji su formulirani u Europi, ideje o novom održivom svjetskom poretku u Europi u šezdesetim i sedamdesetim godinama prošlog stoljeća ili zalaganje pokreta nesvrstanih za ograničavanjem utjecaja supersila.¹ Kritičke sigurnosne studije napuštaju tradicionalnu premisu strateških studija i usmjeravaju razmatranje sigurnosti prema ljudskoj dimenziji sigurnosti (koncept ljudske sigurnosti, *human security*) i ostvarivanju emancipacije pojedinca.

Za vrijeme hladnog rata proučavanje sigurnosti bilo je shvaćano kao proučavanje sigurnosti primarno usmjerene prema državi, što je vidljivo u pogledu na pitanja sigurnosti prisutnom kod realizma i strukturalnog realizma (usredotočen na vojnu silu, moć i državu kao referentni objekt sigurnosti). Proučavanje strategije tako je definirano kao glavno područje proučavanja sigurnosti.²

Glavni predstavnik strukturalnog realizma Stephen Walt sigurnosne studije definira kao proučavanje prijetnje upotrebe, upotrebe sile te načina na koje sila utječe na pojedince, države i društva te specifične politike koje države usvajaju radi pripremanja, sprječavanja ili vođenja rata. Premda Walt ov-

1

Posebno značajan utjecaj na formiranje kritičnih sigurnosnih studija imale su ideje o alternativnoj obrani u Europi i SAD-u formulirane početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća tijekom ponovnog intenziviranja hladnog rata (*Second Cold War*). Ideje o alternativnoj obrani odbacivale su sigurnost zasnovanu na postojanju pobjednika i pobijeđenog (*zero-sum game*), navodeći da takva situacija dovede do daljnje destabilizacije i rasta nesigurnosti u međunarodnim odnosima. Umjesto toga, treba stvarati uvjete koji će dovoditi do međusobnog razumijevanja i pronalaženja kompromisa u rješavanju sigurnosnih problema. Na temelju ove postavke razvijeno je nekoliko koncepata – zajednička sigurnost (*common security*), neagresivna obrana (*non-offensive defense*), razvoj mjera za izgradnju povjerenja (*military confidence building*), pokret za zamrzavanje proizvodnje, ispitivanja i razmještanja nuklearnog oružja (*nuclear freeze*), te ideje o alternativnim sigurnosnim poretcima.

2

Vidi: Mahnken, Thomas G., Maiolo, Joseph A. (eds.), *Strategic Studies, A Reader*, Routledge, London, 2008., str. 7-33.

dje govori o sigurnosnim studijama, njegovo shvaćanje sigurnosnih studija ukazuje da pod njima podrazumijeva strateške studije, a prema njemu završetak hladnog rata ne mijenja bit ovog pristupa međunarodnoj sigurnosti (Walt priznaje kako završetak hladnog rata dovodi do povećavanja značaja čimbenika poput ekonomske sigurnosti, ali njih i dalje podređuje tradicionalnim temama strateških studija, kao što su utjecaj vojnog čimbenika ili strategije velikih sila.³ O tome da Walt izjednačava strateške i sigurnosne studije izravno govori i sljedeći citat: "Sigurnosne studije traže kumulativno znaenje o ulozi vojne sile."⁴

O izjednačavanju sigurnosnih i strateških studija za vrijeme hladnog rata govori i njihova definicija dana u Rječniku međunarodnih odnosa (*Penguin Dictionary of International Relations*, 1998.), gdje se sigurnosne studije definiraju kao "podgrana međunarodnih odnosa koja se bavi objašnjavanjem koncepata sigurnosti, njihovom primjenom pri razvoju vanjske politike i posljedicama njihovih učinaka na strukture i procese u svjetskoj politici," nakon čega se naglašava da su se za vrijeme hladnog rata sigurnosne studije uglavnom bavile pitanjima povezanim sa vojnom sigurnosti. U istom rječniku strateške studije definiraju se kao "istraživačko područje koje se bavi postupcima kroz koje subjekti primjenjuju njihova vojna sredstva za postizanje danih političkih ciljeva."⁵

Navedena definicija tradicionalnih strateških studija zasnovana je na tradicionalnom shvaćanju sigurnosti, gdje se sigurnost svodi na sigurnost države kojoj prijetnju predstavlja vojna sila drugih država i koja stoga svoju sigurnost brani jačanjem vlastitih vojnih sposobnosti. U ovakvom tumačenju sigurnosti, država predstavlja središnji autoritet koji daje jamstvo za sigurnost njezinih građana. Ona je čuvar vrijednosti određenog društva, racionalni subjekt koji

3

Walt, Stephen M., *The Renaissance of Security Studies*, *International Studies Quarterly*, 35(2), 1991., str. 211-239.

4

Ibid, str. 222.

5

Citirano u: Suchý, Petr, *Role of Security and Strategic Studies Within International Relations Studies*, *Obrana a strategie*, *Journal of the Institute of Strategic Studies of the Military Academy in Brno*, 2/2003, str. 8.

djeluje u anarhičnom međunarodnom poretku. U anarhično uređenom međunarodnom sustavu (gdje ne postoji sustav globalnog upravljanja i institucije koje mogu djelotvorno sprječavati sukobe) države (koje predstavljaju organizirane političke jedinice koje su suverene i imaju potpunu vlast nad svojim teritorijem) moraju se pobrinuti za postizanje svoje sigurnosti.⁶

Posthladnoratovsko razdoblje intenziviralo je proces redefiniranja ovakve paradigme sigurnosti, odnosno kritike tradicionalnog poimana sigurnosti, otvoren krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća.⁷

Razlozi koji su doveli do preispitivanja tradicionalnog koncepta sigurnosti su rastuća međuovisnost društava i država koja se sve jače izražavala i na području sigurnosti, čime je dovedena u pitanje dotadašnja autonomija države ne samo na području ekonomije i upravljanja, već i na području sigurnosti (internacionalizacija sigurnosti). Prostor nacionalne države danas više nije moguće zatvoriti u odnosu na posljedice ekonomske globalizacije, jačanje uloge drugih subjekata na području razvoja i upravljanja, te razvoj komunikacija koji je omogućio brzo širenje novih ideja i koncepata. Jedna od posljedica rasta međuovisnosti je i jačanje normativnih napora za uređivanjem uspostavljenih odnosa međuovisnosti koje je vidljivo kroz jačanje i širenje normi međunarodnog prava.

Drugi razlog za potrebu redefiniranja koncepta sigurnosti leži u činjenici da su do tada dominantni izazovi međunarodnoj sigurnosti koji su proizlazili iz rivaliteta dvije supersile (utrka u nuklearnom i konvencionalnom naoružanju) zamijenjeni sigurnosnim prijetnjama i ugrozama kao što su proliferacija oružja masovnog uništenja među zemljama u razvoju, međunarodne posljedice unutrašnjih sukoba (dysfunkcionalne države, izbjeglice), opasnost međunarodnog te-

6

Vidi: Walt, Stephen, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Group, Massachusetts, 1979., str. 102-128. Za opći prikaz realizma i njegova utjecaja na proučavanje sigurnosti za vrijeme hladnog rata, vidi: Kolodziej, Edward A., *Security and International Relations*, Cambridge University Press, 2005., str. 127-174.

7

Za prikaz rasprava vođenih o konceptu sigurnosti od kraja sedamdesetih do početka devedesetih godina prošlog stoljeća, vidi: Buzan, Barry, *Rethinking Security after the Cold War*, *Cooperation and Conflict*, 32(5), 1997., str. 5-28.

rorizma i organiziranog kriminala, ekonomski aspekti sigurnosti, energetska sigurnost, humanitarne i ekološke krize. Navedeni procesi pokazali su kako je shvaćanje sigurnosti primarno kao sigurnosti države u novim prilikama postalo preusko, te da nestanak bipolarnog međunarodnog poretka i intenziviranje globalizacijskih procesa početkom prošlog desetljeća traže oblikovanje novog poimanja sigurnosti koje će obuhvatiti sigurnosne izazove koji proizlaze iz ekonomskih, socijalnih, kulturoloških i ekoloških procesa na globalnoj i regionalnoj razini. Izazovi poput etničkih sukoba, stabilizacije disfunkcionalnih država, globalnog zagrijavanja, epidemija, zagađenja okoliša, demografskog rasta, iscrpljivanja resursa ili pitanja energetske sigurnosti više se nisu mogla rješavati samo na razini nacionalnih država kroz primjenu vojne sile.

Stoga, umjesto usredotočenosti na državu i njezine sigurnosne interese, koncept sigurnosti počeo se širiti sa sigurnosti nacija na sigurnost pojedinaca i ljudskih skupina, te na sigurnost međunarodnog sustava. Koncept sigurnosti se širi sa vojne sigurnosti na političku, ekonomsku, socijalnu, ekološku sigurnost, odnosno u smjeru sveobuhvatnog okvira ljudske sigurnosti (*human security*). Konceptija ljudske sigurnosti zasniva se na postavci da sigurnost države ovisi o sigurnosti njezinih građana, odnosno da li se njezini građani osjećaju ugroženima ili ne. On se može iskazati kroz sljedeće odrednice:⁸

1. Sigurnost ljudi a ne samo teritorija;
2. Sigurnost pojedinaca a ne samo nacija;
3. Postizanje sigurnosti kroz razvoj umjesto kroz jačanje vojne moći;
4. Postizanje sigurnosti za ljude na bilo kojem mjestu – u njihovim domovima, na njihovim poslovima, u njihovim zajednicama i u njihovom okolišu;

U skladu sa navedenim, nosioci sigurnosnog djelovanja više nisu isključivo države nego i drugi subjekti – međunarodne vladine i nevladine organizacije, civilno društvo. Dakle, koncept sigurnosti širi se istovremeno vertikalno (s obzi-

8

Za prikaz koncepta ljudske sigurnosti, vidi: McDonald, Matt, *Human Security and the Construction of Security*, Global Society, 16(3), 2002., str. 277-295.

rom na samu bit sigurnosnog djelovanja, sa zaštite države na zaštitu pojedinca) i horizontalno (na području djelovanja, sa države isključivog subjekta na druge subjekte). Razlika između tradicionalnog i novog koncepta sigurnosti može se vidjeti u odgovoru na četiri ključna pitanja:⁹

1. Koje ili čije vrijednosti se štite?
2. Tko predstavlja prijetnju tim vrijednostima?
3. Koja su sredstva dostupna za zaštitu tih vrijednosti?
4. Tko mora osigurati ta sredstva, odnosno instrumente sigurnosti?

U tradicionalnom konceptu sigurnosti ključno mjesto pripada vojnom čimbeniku i vojnim prijetnjama, dok su ostali sigurnosni problemi (poput ekonomskih aspekata sigurnosti, osim ako nisu izravno povezani sa vojnim čimbenikom; zagađivanje okoliša; iscrpljivanje resursa; nestašica hrane i sl.) sekundarni za nacionalnu sigurnost neke države i sukladno tome za međunarodnu sigurnost. U ovoj paradigmi i ove sekundarne probleme moguće je riješiti kroz djelovanje vojnog čimbenika. Rastuća međuovisnost, posebno izražena u globalizacijskim procesima, pokazuje neadekvatnost tradicionalne paradigme sigurnosti. To je vidljivo u nizu novih pojmova – primjerice, energetska sigurnost (*energy security*), ekonomska sigurnost (*economy security*), sigurnost okoliša (*environmental security*).

Tradicionalni koncept sigurnosti usmjeren je na zaštitu interesa države, odnosno središnjih vlasti i privilegiranih društvenih slojeva, a zanemarivao je interese običnih građana. Političke, socijalne i kulturne institucije koje su stvarane i održavane u sklopu ostvarivanja nacionalne sigurnosti neke države u drugi plan su stavljale slobodu i blagostanje individualnih građana, davajući primat opstanku države. To je posebno vidljivo u sigurnosnom djelovanju u zemljama u razvoju gdje se državni aparat često koristi kao sredstvo političke kontrole građana ili represije nad manjinama i svima koji na bilo koji način (izjednačava se djelovanje legitimnim metodama u okviru političkog sustava i nezakonito djelova-

9

Za elaboraciju ovih pitanja vidi: Barić, Robert, *Regionalizam i regionalna sigurnost u novom geopolitičkom poretku*, magistarski rad, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2008., str. 76-80.

nje primjenom npr. terorizma) dovode u pitanje legitimnost središnjih vlasti.

Kao reakcija na ovu tradicionalnu sigurnosnu praksu, prošireni koncept sigurnosti na prvo mjesto stavlja zaštitu temeljnih prava i sloboda čovjeka što je bit koncepta ljudske sigurnosti. Sigurnosna politika države ne može se provoditi na račun prava individualnog građanina. To ne znači da koncept ljudske sigurnosti automatski isključuje i tradicionalno sigurnosno djelovanje – oba koncepta, i nacionalna i ljudska sigurnost – moraju se nadopunjavati a ne isključivati, budući da ni ljudska sigurnost nije moguća ukoliko ne postoji razvijen okvir u kojem se ona treba ostvarivati.

U tradicionalnom konceptu sigurnosti prijetnju sigurnosti države predstavljaju druge države, pri čemu su glavni protivnici revizionističke države koje su nezadovoljne *statusom quo* i žele promijeniti postojeće odnose u svoju korist. Prijetnju mogu predstavljati susjedne države (sukobi zbog teritorija) ili velike sile koje imaju globalne interese i sredstva koja omogućavaju izvođenje intervencije u bilo kojem dijelu svijeta. Priroda prijetnji su ofenzivne vojne sposobnosti drugih država. Kako je najčešće nemoguće napraviti jasno razlikovanje između ofenzivnih i defenzivnih vojnih sposobnosti, bilo kakvo jačanje vojnih sposobnosti protivnika vidi se kao potencijalna prijetnja koja traži poduzimanje odgovarajuće akcije radi ponovnog postizanja ravnoteže. Također, i drugi potezi protivničke države (npr. pridruživanje nekom savezu) mogu se percipirati kao prijetnje. Jedini relevantni odgovor na te prijetnje je jačanje vojne sile i primjena diplomacije (sklapanje saveza).

U redefiniranom konceptu sigurnosti prijetnje se više ne ograničavaju na vanjske izvore (vojne prijetnje od strane drugih država), već uključuju i prijetnje od strane nedržavnih subjekata (unutar države ili iz okruženja), a u određenim situacijama i sama država može predstavljati prijetnju njezinim građanima – prema ovim pogledima ponašanje država koje dovodi do povreda prava i sloboda čovjeka (npr. genocid, etničko čišćenje, diskriminacija) danas predstavlja glavnu sigurnosnu prijetnju. Iduća razlika je u širenju prirode sigurnosnih prijetnji – uz i dalje prisutne vojne prijetnje sada se naglašavaju i nevojne sigurnosne prijetnje (transnacionalni

kriminal, ekonomski poremećaji i krize, ugrožavanje okoliša, demografski problemi). S obzirom da se u posthladnoratovskom razdoblju naglasak stavlja na nevojne prijetnje, mijenja se i način odgovora na sigurnosne prijetnje – razvoj civilnog društva, ekonomski razvoj, poticanje procesa demokratizacije, jačanje međuovisnosti među državama. Nova sigurnosna paradigma dovodi do formuliranja alternativnih konceptata sigurnosti koji se usredotočuju na nevojne sigurnosne prijetnje i rizike te nevojne načine za pronalaženje odgovora na te rizike.

Razlika između tradicionalnog i proširenog koncepta sigurnosti

	Tradicionalna sigurnosna paradigma	Posthladnoratovska sigurnosna paradigma
Vrijednosti koje se štite	nacionalna nezavisnost, teritorijalni integritet, državni suverenitet	prava i slobode čovjeka, ekonomski prosperitet, zaštita okoliša
Odgovornost za uspostavu sigurnosti	država	uz državu djeluju i nedržavni subjekti (međunarodne organizacije, civilno društvo, isl.)
Porijeklo prijetnji	druge države	druge države i nedržavni činioci

Nove teorije sigurnosti

Drugačije poimanje sigurnosti traži i njezino drugačije teorijsko promišljanje. Za vrijeme hladnog rata strateške studije bavile su se primarno konfrontacijom Zapada i Istoka, pitanjem rasta sovjetske prijetnje, održavanjem strateške ravnoteže između dva bloka, te pitanjima da li razvoj i razmještaj nekog novog oružanog sustava narušava ili jača uspostavljenu stratešku ravnotežu (primjer ovakvog pristupa je pitanje američke SDI inicijative i proturaketne obrane općenito). Završetkom hladnog rata mnoga ta pitanja su

prevladana, a novi (u mnogim slučajevima zapravo stari, ali potiskivani u pozadinu) sigurnosni problemi otvorili su alternativna razmišljanja o sigurnosti, te razvoj drugačijeg načina proučavanja sigurnosti. Tako dolazimo do razvoja sigurnosnih studija, koje za razliku od strateških studija koje su usredotočene na samo jedno usko područje sigurnosti (primjena sile) postavljaju pitanje što je zapravo sigurnost. Može se reći kako je u posthladnoratovskom razdoblju došlo do jasnog razdvajanja sigurnosnih i strateških studija, te stoga između njih više nije moguće staviti znak jednakosti.¹⁰ Na to ukazuju i razmatranja o daljnjem razvoju strateških studija, koja ovu akademsku granu usmjeravaju na pitanje upotrebe sile kao političkog instrumenta u novim okolnostima (terorizam; asimetrično ratovanje; RMA; vojne sposobnosti novih sila – Kina – i njihov utjecaj na globalnu politiku; strateške teorije i istraživanje rata).¹¹

U okviru sigurnosnih studija razvio se niz škola, od kojih su jedna i kritičke sigurnosne studije.

Jedan od najznačajnijih teoretičara koji je ponudio alternativno razmišljanje o sigurnosti je Barry Buzan, koji kritizira ključni element tradicionalnog poimanja sigurnosti, odnosno usredotočenost na državu i moć. Umjesto toga, Buzan sigurnost ljudske zajednice dijeli na pet glavnih sektora koji djeluju međusobno povezano, a ne odvojeno:¹²

– vojni (ofenzivne i obrambene sposobnosti države, te percepcija aktivnosti i namjera jedne države od strane druge države);

10

Za prikaz razvoja sigurnosnih studija od završetka Drugog svjetskog rata do danas, te procesa njihove transformacije u posthladnoratovskom razdoblju, vidi: Prins, Gwyn, The four-stroke cycle in security studies, *International Affairs*, 74(4), 1998., str. 781-808. Za prikaz rasprave o budućnosti sigurnosnih studija vođene u proteklom desetljeću, vidi: Kolodziej, Edward A., *Security Studies for the Next Millennium: Quo Vadis?*, ACDIS Occasional Paper, Research of the Program in Arms Control, Disarmament, and International Security, University of Illinois at Urbana-Champaign, 2000.

11

Mahnken, Thomas G., The Future of Strategic Studies, *Journal of Strategic Studies*, 26(1), 2003., x-xviii.

12

Buzan, Barry, Wæver, de Wilde, Jaap, *Security: A New Framework For Analysis*, Lynne Reiner Publishers, London 1998., str. 7-8.

– politički (politička sigurnost bavi se organizacijskom stabilnošću države, sustava vladanja i ideologija koje daju legitimitet vlasti);

– ekonomski (ekonomska sigurnost bavi se pristupom resursima, financijskim sredstvima i tržištima, s ciljem održavanja prihvatljive razine blagostanja i državne moći);

– socijetalni (socijetalna sigurnost bavi se održavanjem i razvojem obrazaca jezika, kulture, religije, nacionalnog identiteta i običaja);

– okolišni (održavanje lokalne i svjetske biosfere kao nezaobilaznog uvjeta za ljudski opstanak).

Buzan odbacuje militaristički pristup sigurnosti koji zagovaraju tradicionalne strateške studije. Vojna dimenzija sigurnosti kojom su preokupirane strateške studije samo je jedna od pet oblika prijetnji koje mogu ugrožavati državu, a ne ekskluzivno područje sigurnosti. Na temelju ove Buzanove definicije sigurnosti formirala se Kopenhaška škola sigurnosnih studija.

Uz širenje pojma sigurnosti, Buzan odbacuje ideju o državi kao referentnom objektu sigurnosti, odnosno objektu koji se primarno mora osigurati od prijetnji i ugrožavanja. Takvo određenje sigurnosti zasnivalo se na percepciji da je država jedina institucija koja je sposobna pružiti sigurnost stanovništvu u anarhičnom međunarodnom poretku, kroz primjenu sile za ostvarivanje svojih interesa. Umjesto toga, Buzan kao referentni objekt sigurnosti stavlja sigurnost pojedinca a ne države (koncept ljudske sigurnosti), pri čemu navodi da sigurnost pojedinca može biti ugrožena i od strane vlastite države a ne samo od vanjskih prijetnji. Buzan također odbija jednu od ključnih postavki sigurnosnih studija – da su sve države slične političke jedinice. Dijeli ih na snažne i slabe države (prema koherenciji njihovih političkih sustava i institucija), pri čemu naglašava da je veliki dio sigurnosnog problema slabih država usmjeren prema suzbijanju unutarnjih a ne vanjskih prijetnji.

Ipak, premda kritizira strateške studije, Buzan ne odbacuje u potpunosti tradicionalni pristup sigurnosti. On i dalje zadržava jednu od ključnih premisa realizma i strukturalnog realizma, tj. da je međunarodni poredak anarhičan, te da države djeluju u takvom poretku u kojem je upotreba sile i dalje

moguća. Stoga Buzan prihvaća slabljenje teze o državi kao središnjem objektu sigurnosti i vojnoj sili kao dominantnom sredstvu sigurnosnog djelovanja, ali ne eliminira u potpunosti ova dva čimbenika – on konstatira da i dalje postoje dobri razlozi za dominaciju vojnog čimbenika, te da vojne prijetnje i dalje predstavljaju egzistencijalnu prijetnju državi. Zbog toga mnogi autori Buzanove teze nazivaju "kritikom iznutra", odnosno pokušajem preformuliranja tradicionalnog sigurnosnog okvira.

Usprkos tome, Buzanov rad je u središte pažnje stavio pitanje: je li država i dalje središnji objekt sigurnosti i treba li vojna sigurnost biti privilegirana u odnosu na druge dimenzije sigurnosti?

Završetak hladnog rata dodatno je intenzivirao raspravu o poimanju sigurnosti koja je započela još u završnoj fazi hladnog rata, a nove teorije razvijene na području međunarodnih odnosa od '80-ih godina prošlog stoljeća do danas omogućile su nastavak rada na ovom pitanju. Pristupi novom poimanju međunarodnih odnosa bili su raznovrsni – konstruktivizam, kritička teorija, sociološki pogledi, marksistički pristup i drugi pogledi. Ipak, usprkos različitim pogledima i postavkama, svi ovi pristupi imali su jednu zajedničku činjenicu: odbacivanje usredotočenosti strateških studija isključivo na teoriju. Time se odbacuje premissa kako je teorija politički neutralna. Novi pogledi naglašavaju kako se teorija stavlja na stranu određenih političkih pogleda i ideja, te da ona nije samo refleksija političkog i društvenog života, već dio političkog procesa i stoga nije i ne može biti neutralna.

Klasična realistička paradigma i strateške studije stoga kroz tradicionalni pogled na sigurnost ne daju samo opis međunarodnih odnosa, već su dio ideološkog okvira međunarodnih odnosa koji određuje način djelovanja subjekata međunarodnih odnosa. To znači da je tradicionalni okvir razmatranja sigurnosti u novim uvjetima proširenja i produbljenja pojma sigurnosti preuzak i da ne daje objektivnu analizu sigurnosti i povezanih pitanja. Pitanje koje se sada postavlja je: čime se strateške studije mogu nadopuniti?

Traženje odgovora na ovo pitanje podrazumijeva i davanje odgovora na prethodno spomenute dileme prisutne u raspravama o redefiniranju sigurnosti:

1. Što treba biti referentni objekt sigurnosti – treba li država i dalje imati središnje mjesto ili ne?

2. Definiranje glavnih prijetnji u posthladnoratovskom razdoblju te načina odgovora na te prijetnje.

Strateške studije polaze od postavke da su države, prijetnje i interesi objektivne vrijednosti koje su dane i koje se ne dovode u pitanje. U ovom pogledu izbjegava se svaka kritika države kao referentnog objekta sigurnosti. Za razliku od ovog klasičnog pristupa, novi pristupi međunarodnim odnosima i međunarodnoj sigurnosti uključuju socijalnu dimenziju – države, prijetnje i interesi te svi ostali oblici društvenih struktura formiraju se u određenom povijesnom kontekstu, oni su subjektivni i konstruirani, te se zbog te činjenice ne mogu unaprijed proglašavati objektivnima, apolitičnim i zauvijek danim. Stoga se odbacuje usredotočenost isključivo na teoriju koja je prisutna kod strateških studija – teorija nije i ne može biti politički neutralna, već se stavlja na stranu određenih političkih pogleda i ideja. Ona nije samo refleksija političkog i društvenog života, već dio političkog procesa. Ova postavka nalazi se u osnovi različitih novih pristupa međunarodnoj sigurnosti (konstruktivizam, kritička teorija, sociološki pogledi, marksistički pristup i sl.).

Kritičke sigurnosne studije

Kritičke sigurnosne studije formirane su u proteklom desetljeću kao nastojanje pronalaženja odgovora na dileme koje tradicionalni pristup sigurnosti nije mogao riješiti. Može se navesti šest teza na kojima se zasniva kritički pristup međunarodnoj sigurnosti.¹³

1. Glavni subjekti u svjetskoj politici – bez obzira bili oni države ili ne – predstavljaju socijalne konstrukcije koje su rezultat kompleksnih povijesnih procesa koji uključuju socijalne, političke, materijalne i ideološke dimenzije.

13

Vidi: Krause, Keith, *Critical Theory and Security Studies*, YCISS Occasional Paper Number 33, York Centre for International and Security Studies, York University, 1996., str. 6-11.

2. Ovi subjekti se konstituiraju (i rekonstituiraju) kroz političko praktično djelovanje kojim subjekti dobivaju identitete i interese, koji nisu nepromjenjivi i stalni.

3. Svjetska politika nije statična i nepromjenjiva, a njezine strukture nisu determinirane budući da su i one socijalno konstruirane.

4. Znanje o subjektima, strukturama i praktičnom djelovanju u svjetskoj politici nije "objektivno", budući da ne postoji objektivni svijet koji bi bio odvojen od kolektivnih socijalnih konstrukcija.

5. Odgovarajuća metodologija društvenih znanosti nije metodologija prirodnih znanosti, a ne postoji ni metodološko jedinstvo znanosti. Metode interpretacije kojima se pokušava otkriti razumijevanje subjekata o organizaciji i mogućnosti djelovanja u socijalno konstruiranom svijetu trebaju predstavljati glavni način istraživanja.

6. Cilj teorije nije predviđanje radi ostvarivanja kontrole. Teorija se mora povezati sa praktičnim znanjem i razumijevanjem konteksta pojava.

Umjesto prikaza odvijanja određenih procesa, kritičke sigurnosne studije nastoje odgovoriti na pitanje zašto se ti procesi događaju, i na toj osnovi predložiti rješenja za uočene probleme.

U formiranju kritičkih sigurnosnih studija najznačajnija su dva utjecaja:¹⁴

1. Učenje Antonija Gramscija o razlici između kritičke teorije i teorije usmjerene prema rješavanju problema. Kritička teorija izlazi iz okvira uspostavljenog poretka i nastoji otkriti uvjete i procese koji su doveli do formiranja takvog poretka, te predložiti alternativu takvom poretku. Teorija usmjerena prema rješavanju problema djeluje u okviru uspostavljenog poretka i nastoji naći rješenja za otklanjanje problema u okviru tog poretka, a ne predložiti alternativne načine organiziranja.

2. Učenje frankfurtske škole i teoretičara Maxa Horkheimera. Horkheimer razlikuje kritičku teoriju i tradicio-

14

Vidi: Bilgin, Pinar, *Critical Theory*, U: Williams, Paul D. (ed.), *Security Studies: An Introduction*, Routledge, London, 2008., str. 92-93.

nalnu teoriju. Tradicionalna teorija bavi se pretvaranjem ideja u institucije koje su nakon toga prihvaćene kao nepromjenjivi čimbenici života s kojima se dalje treba živjeti. Kritička teorija bavi se procesima i ulogama određenih subjekata u stvaranju postojećih poredaka, koje na temelju takvog pristupa kritički ocjenjuje i ako je potrebno predlaže alternativne poretke.

Kritičke sigurnosne studije šire pojam sigurnosti kroz uključivanje novih pitanja u diskurs sigurnosti – zaštitu okoliša, ekonomski prosperitet stanovništva ili primjerice problematiku migracije. Uvođenjem ovih novih tema traži se redefinicija nacionalne sigurnosti, što uključuje i odustajanje od države kao glavnog objekta sigurnosti i stavljanje u prvi plan sigurnosti pojedinca kako bi se pronašao odgovor na nove sigurnosne izazove.

Drugo područje u kojem kritičke sigurnosne studije odstupaju od tradicionalnog pogleda na sigurnost je način na koji se konstruiraju nacionalna sigurnost, identitet i interesi. Ovi koncepti se ne odbacuju, ali se odbija primjerice realistička ideja da su nacionalni interesi jasno vidljivi i da proizlaze iz sposobnosti država – oni su konstruirani kroz socijalne interakcije. Dakle, kritičke sigurnosne studije primarno su zainteresirane za traženje značenja, a ne konstantno akumuliranje znanja. Sigurnost se ne može promatrati kao determinirana i jasno određena, već kao otvoreni proces koji se stalno redefinira u skladu sa promjenom uvjeta.¹⁵

Dva glavna smjera u okviru kritičkih sigurnosnih studija su:

1. Velška škola (Ken Booth, Richard Wyn, Andrew Linklater), koja se zasniva na postavci da je sigurnost emancipacija pojedinaca i zajednica od strukturalnih ograničenja. Sigurnost se izjednačava sa emancipacijom, odnosno omogućavanjem oslobađanja ograničenja koja sprječavaju ljude (bilo kao pojedince ili skupine) da slobodno djeluju na način koji žele. Rat i prijetnja ratom se sagledavaju kao navedena ograničenja, zajedno sa siromaštvom, političkim ugnjetavanjem,

15

Vidi: Krause, Keith, Williams, Michael C., *From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies*, u: Krause, Keith, Williams, Michael C. (eds.), *Critical Security Studies: Concepts and Cases*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997., str. 33-60.

nedovoljnim obrazovanjem i sl. Sigurnost i emancipacija su međusobno povezani – samo emancipacija, a ne moć, omogućava postizanje sigurnosti. U skladu s time, referentni objekt sigurnosti više nije država već pojedinac; država više nije cilj, već samo sredstvo za postizanje ljudske sigurnosti.¹⁶

2. Kopenhaška škola (Barry Buzan, Ole Wæver, Jap de Wilde), koja se zasniva se na prethodno opisanom proširenju pojma sigurnosti koje je ponudio Barry Buzan, koje odbacuje usku vojnu definiciju sigurnosti i nudi širi pristup u kojem se pojavljuju četiri dodatne kategorije (ekonomska, politička, socijalna i okolišna sigurnost).¹⁷ Kao što je rečeno, Buzanov pristup ograničen je činjenicom da autor i dalje zadržava državno-centrični model (države ostaju konceptualni fokus sigurnosti jer su samo one sposobne za nošenje sa svim dimenzijama sigurnosti), koji drugi pristupi u okviru kritičnih sigurnosnih studija kritiziraju. Ole Wæver stoga predlaže model socijetalne sigurnosti, u kojem državu kao referentni objekt sigurnosti zamjenjuje društvo, odnosno velike zajednice koje nisu države i koje imaju svoje kolektivne etno-nacionalne i religijske identitete koji su povezani sa interesima tih zajednica (i prijetnjama tim interesima).¹⁸ Kao primjer ovog pristupa navodi se dinamika europske integracije, odnosno stvaranje europskog identiteta, isključivanje drugih (Rusija, Turska) iz tako stvorenog identiteta, te prijetnje identitetima (migracije, ilegalni migranti, izbjeglice, gastarbajteri) i odgovore na te prijetnje. Odbacuje se realistička paradigma o mogućem dugotrajnom mijenjanju identiteta i interesa (mogu se mijenjati u kraćem razdoblju i prilagođavati novim uvjetima).

Kao primjer razlike u pogledima na pojam sigurnosti između strateških studija i kritičkih sigurnosnih studija može

16

Za detaljan prikaz vidi: Booth, Ken, *Theory of World Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

17

Vidi: Buzan, Barry, Wæver, de Wilde, Jaap, *Security: A New Framework For Analysis*, Lynne Reiner Publishers, London, 1998.

18

Buzan, Barry, Wæver, de Wilde, Jaap, *Security: A New Framework For Analysis*, Lynne Reiner Publishers, London, 1998., str. 119-123. Wæver, Ole, *The Changing Agenda of Societal Security*, u: Brauch, Hans Günter (ed.), *Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualising Security in the 21st Century*, Springer-Verlag, Berlin Heidelberg, 2008., str. 581-594.

se navesti slučaj Južnoafričke Republike (JAR), te objašnjene fenomene neuspjelih država. Analizirajući sigurnost ove zemlje u razdoblju hladnog rata strateške studije su naglašavale ulogu Južnoafričke Republike kao "bastiona zapadne civilizacije" te su sigurnost JAR-a povezivale sa sigurnošću Zapada – Južnoafrička Republika imala je važno mjesto u sklopu strategije prednje obrane Zapada, odnosno kontrole juga afričkog kontinenta i prilaza Indijskom oceanu te u sprječavanju širenja sovjetskog utjecaja na ta područja. Dakle, naglasak je bio na strateškim interesima i politici moći. Ovaj tradicionalni pristup sigurnosti u potpunosti je zanemario činjenicu da je u JAR-u između 1948. i 1994. godine vladao režim aparthejda koji je promovirala tada vladajuća politička stranka (Nacionalna stranka), koji se zasnivao na pretpostavci supremacije bijelaca nad crnačkim stanovništvom. Kritičke sigurnosne studije su u razmatranju sigurnosti Južnoafričke Republike pošle od postavke da je za vrijeme hladnog rata glavnu sigurnosnu prijetnju JAR-u predstavljao režim aparthejda a ne vanjske prijetnje (države-klijenti SSSR-a u susjedstvu JAR-a). U navedenom diskursu završetak hladnog rata doveo je do nestanka uvjeta koji su povezivali sigurnost JAR-a sa pripadnošću Zapadu i skrenuo pažnju na rješavanje stvarnog problema sigurnosti JAR-a – pitanja budućnosti režima aparthejda i sa time povezanog pitanja dugoročne stabilnosti JAR-a. Dok su strateške studije bile zaokupljene praktičnim rješavanjem problema (JAR kao dio zapadnog mehanizma za zadržavanje sovjetskog utjecaja) koji je bio usmjeren na održavanje *statusa quo*, kritičke sigurnosne studije su obratile pažnju na proces uspostave režima aparthejda i iskorištavanje strateške važnosti JAR-a za obranu Zapada u hladnom ratu kao mehanizama za održavanje uspostavljenog režima aparthejda. Na temelju ove analize u okviru pristupa kritičkih sigurnosnih studija predložene su alternativne politike koje su kao rješenje za postizanje trajne sigurnosti JAR-a zatražile rješavanje unutrašnjih napetosti, odnosno napuštanje politike aparthejda i promjenu režima, što je i ostvareno 1994. godine.¹⁹

19

Vidi: Booth, Ken, Vale, Peter, *Critical Security Studies and Regional Insecurity: The Case of Southern Africa*, u: Krause, Keith, Williams, Michael C. (eds.), *Critical Security Studies: Concepts and Cases*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997., str. 329-358.

Po pitanju neuspjelih država (*failed states*) u tradicionalnom pristupu sigurnosti, neuspjela država se ne promatra sa stanovišta nemogućnosti pružanja sigurnosti svojim građanima, već s obzirom na nemogućnost ispunjavanja njezinih obaveza prema međunarodnoj zajednici, dozvoljavanje djelovanja nedržavnih subjekata (terorističke organizacije) sa njezina teritorija za izvođenje napada protiv zapadnih interesa (Somalija), te mogućnosti da ove države postanu predmeti borbe velikih sila za širenje njihovog utjecaja. Za razliku od ovog pristupa, kritičke sigurnosne studije nastoje utvrditi razloge zbog kojih je u određenoj zemlji došlo do raspada državne organizacije (povijesni, politički, ekonomski, socijalni razlozi), te se usporedbom sa sličnim državama u kojima nije došlo do takvog razvoja događaja nastoje utvrditi razlozi uspjeha, odnosno neuspjeha državnih organizacija u očuvanju stabilnosti političkog, socijalnog i ekonomskog poretka (po ovom pitanju sada je aktualno pitanje stabilizacije Afganistana).

Zaključak

Za razliku od tradicionalnih sigurnosnih studija (odnosno strateških studija), kritičke sigurnosne studije nadilaze usredotočenost na vojnu dimenziju sigurnosti i na državu kao referentni objekt sigurnosti. Iz navedenih razloga u revitalizaciji visokoškolskog obrazovanja i istraživačkog rada iz područja sigurnosti u Republici Hrvatskoj pristup koji ovoj problematici nude kritičke sigurnosne studije predstavlja znatno bolju osnovu za revitalizaciju navedenih područja.

Treba napomenuti i kako kritičke sigurnosne studije kao pristup proučavanju sigurnosti ipak nisu bez nedostataka. Najveći nedostatak ovog pristupa proučavanju sigurnosti je u činjenici da on pruža detaljnu analizu uzroka nastanka i djelovanja sigurnosnih ugroza i prijetnji, ali je za sada još uvijek nedovoljno određen u pitanju jasnog definiranja uklanjanja uočeni problema (nuđenje jasno traženog stanja u kome će se ukloniti sigurnosne prijetnje). Ovaj nedostatak nastoji se otkloniti u okviru novog vala istraživanja na području kritičkih sigurnosnih studija, pokrenutog tijekom ovog desetljeća.

Literatura

- Barić, Robert, *Regionalizam i regionalna sigurnost u novom geopolitičkom poretku*, magistarski rad, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2008.
- Bilgin, Pinar, *Critical Theory*, U: Williams, Paul D. (ed.), *Security Studies: An Introduction*, Routledge, London, 2008.
- Booth, Ken, Vale, Peter, *Critical Security Studies and Regional Insecurity: The Case of Southern Africa*, U: Krause, Keith, Williams, Michael C. (eds.), *Critical Security Studies: Concepts and Cases*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997.
- Booth, Ken, *Theory of World Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
- Buzan, Barry, *Rethinking Security after the Cold War*, *Cooperation and Conflict*, 32(5), 1997.
- Buzan, Barry, Wæver, Ole, de Wilde, Jaap, *Security: A New Framework For Analysis*, Lynne Reiner Publishers, London, 1998.
- Kolodziej, Edward A., *Security Studies for the Next Millennium: Quo Vadis?*, ACDIS Occasional Paper, Research of the Program in Arms Control, Disarmament, and International Security, University of Illinois at Urbana-Champaign, 2000.
- Kolodziej, Edward A., *Security and International Relations*, Cambridge University Press, 2005.
- Krause, Keith, *Critical Theory and Security Studies*, YCISS Occasional Paper Number 33, York Centre for International and Security Studies, York University, 1996.
- Krause, Keith, Williams, Michael C., *From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies*, U: Krause, Keith, Williams, Michael C. (eds.), *Critical Security Studies: Concepts and Cases*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997.
- Mahnken, Thomas G., *The Future of Strategic Studies*, *Journal of Strategic Studies*, 26(1), 2003.
- Mahnken, Thomas G., Maiolo, Joseph A. (eds.), *Strategic Studies, A Reader*, Routledge, London, 2008.
- McDonald, Matt, *Human Security and the Construction of Security*, *Global Society*, 16(3), 2002.
- Prins, Gwyn, *The four-stroke cycle in security studies*, *International Affairs*, 74(4), 1998.
- Suchý, Petr, *Role of Security and Strategic Studies Within International Relations Studies*, *Obrana a strategie*, Journal of the Institute of Strategic Studies of the Military Academy in Brno, 2/2003.

- Walt, Stephen, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Group, Massachusetts, 1979.
- Walt, Stephen M, The Renaissance of Security Studies, *International Studies Quarterly*, 35(2), 1991.
- Wæver, Ole, The Changing Agenda of Societal Security, U: Brauch, Hans Günter (ed.), *Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualising Security in the 21st Century*, Springer-Verlag, Berlin Heidelberg, 2008.

Iskustva u obrazovanju i pripremi za mirovne misije: primjer Afganistana

ROBERT MIKAC*

Sažetak

Prestankom bipolarne podjele svijeta svijet se našao pred novim izazovima: opasnost od izbijanja velikoga konvencionalnoga rata ustupila je mjesto asimetričnim prijetnjama. Stoga su međunarodne organizacije, kako ona globalna – Ujedinjeni narodi, tako i regionalne (EU, NATO, OESS), morale pronaći odgovarajuće mehanizme zaštite. Navedene organizacije nisu zatvoreni savezi, već u članstvo primaju zainteresirane zemlje koje su spremne na zajedničkim osnovama dijeliti prava i obveze. Širenje EU i NATO-a dovodi do učvršćivanja europske sigurnosti i stabilnosti te iznimno pozitivno utječe i na Republiku Hrvatsku. Republika Hrvatska prepoznaje svoje značenje, mjesto i ulogu u međunarodnim odnosima te nastoji aktivno, u suradnji s partnerima, preuzimati uloge aktivnog sudionika svih međunarodnih procesa. Ciljevi Republike Hrvatske, kao i načela njihova ostvarivanja, jasno su opisani u strateškim dokumentima. Republika Hrvatska ne želi biti samo pasivni korisnik stabilnog sigurnosnog okružja koje bi nastalo nastojanjima drugih država, te se osjeća odgovornom i obveznom aktivno pridonositi izgradnji takvih uvjeta, sukladno objektivnim mogućnostima, odnosno raspoloživim resursima, te u onim organizacijskim

---

*

Mr. sc. Robert Mikac, Državna uprava za zaštitu i spašavanje, Nehajska 5, Zagreb;
e-mail: robert.mikac@duzs.hr

oblicima angažiranja i aktivnostima u kojima možemo pružiti kvalitetan doprinos.

Ključne riječi: novi izazovi sigurnosti, međunarodna sigurnosti, mirovne misije, Republika Hrvatska, misija ISAF

Temeljne karakteristike današnjih međunarodnih odnosa izrazita su dinamičnost i kompleksnost. Svjedoci smo globalizacije, mnogih brzih promjena, kako u našem bližem tako i u daljem okruženju, koje posredno i neposredno utječu na sigurnost. Završetkom bipolarne podijeljenosti svijeta i prestankom opasnosti od velikog konvencionalnog sukoba, cijeli svijet našao se pred novim ugrozama: asimetričnim prijetnjama (megaterorizam, proliferacija oružja za masovno uništavanje, "kriminalne države," etnički i vjerski sukobi, transnacionalni organizirani kriminal). Riječ je o nevojnim izvorima ugrožavanja koji pogađaju našu sigurnost (individualnu, nacionalnu i međunarodnu), a nisu razvijeni odgovarajući međunarodni mehanizmi zaštite. Ujedinjeni narodi, unatoč nastojanjima, uključujući sve raspoložive mehanizme, pate od tromosti i nefunkcionalnosti te nemaju operativnu sposobnost uhvatiti se u koštac s transnacionalnim problemima. Postavlja se pitanje funkcioniranja UN-a i njegovih mehanizama te redefiniranja uloge i položaja drugih subjekata međunarodnog prava. UN ne može zadovoljiti rastuće zahtjeve za održavanjem mira i humanitarnim intervencijama pa se sve češće zahtjevi za rješavanje regionalnih i globalnih problema stavljaju pred regionalne organizacije (Europska unija i NATO). Regionalne organizacije zasnovane su na interesnim principima te crpeći snagu iz razvijenosti vlastitih članica omogućuju postizanje sigurnosti i stabilnosti.¹ Obje organizacije puno su više od samo vojnog (NATO) i poli-

1

Potrebno je naglasiti da SAD, kao najsnažnija članica NATO-a i zemlja koja je jamčila sigurnost Europi od završetka Drugog svjetskog rata, često nastupa unilateralno u izražavanju i provođenju vanjsko-političkih ciljeva. Unatoč neupitnoj snazi SAD-a (vojnoj, političkoj, ekonomskoj), današnji su problemi u svijetu takvi da se nijedna država, koliko god snažna bila, ne može samostalno nositi s transnacionalnim ugrozama, već je potrebna zajednička odgovornost svih međunarodnih subjekata. Da bi se odgovorilo na probleme na više razina i na kompleksne krize, potreban je multilateralni pristup njihovu rješavanju.

tičkog (EU) saveza. NATO se od svog početka zauzima i radi na očuvanju mira i sigurnosti, uspostavi demokratskog i trajnog poretka u Europi te očuvanju slobode, poštovanju ljudskih prava i vladavini zakona. EU političkim organiziranjem vlastitih članica nastoji pospješiti zajedničke ciljeve u obliku zaštite demokracije i interesa građana, ostvariti gospodarski i društveni razvoj, visoku zaposlenost i očuvanje temeljnih prava građana. Ciljevi objiju organizacija međusobno su isprepleteni te se nadopunjuju na korist i interes vlastitih članica i građana. Navedene organizacije nisu zatvoreni savezi, već u članstvo primaju zainteresirane zemlje koje su spremne na zajedničkim osnovama dijeliti prava i obveze.

Širenje EU i NATO-a dovodi do učvršćivanja europske sigurnosti i stabilnosti te iznimno pozitivno utječe i na Republiku Hrvatsku. Kao rezultat proširivanja na nove članice, EU i NATO uspjeli su pomaknuti izvor sigurnosnih prijetnji iz Srednje Europe prema jugu i jugoistoku kontinenta. Integracijskim procesima nove zemlje članice iz Srednje Europe brzo su uspjele postići unutarnju i vanjsku sigurnost, ekonomski rast i političku stabilnost. Integracijski procesi doveli su do povezivanja i međusobne nadopune sigurnosnih i obrambenih sustava starih i novih zemalja članica EU i NATO-a. Iz tog razloga europske države članice NATO-a i EU suočile su se sa strukturalnim prilagodbama vlastitih obrambenih sustava, kako bi bile funkcionalnije u zajedničkom djelovanju. Države članice NATO-a vlastitu sigurnost temelje na načelu kolektivne obrane.

Europsko sigurnosno okruženje u strateškom kontekstu takvo je da ne postoji prijetnja konvencionalnog karaktera ni EU ni pojedinačnim zemljama članicama. To ne znači da je EU sigurna od ugroza jer su trenutačne ugroze puno kompleksnije od konvencionalnih prijetnji te dolaze iz više izvora. Sigurnosni izazovi danas, ponajprije za EU – ali i za NATO – dolaze iz dva okruženja: prostora unutar same Europe i vanjskog prstena regija koje okružuju Europu na njezinim kopnenim granicama. Sigurnosni izazovi unutar europskog prostora nalaze se na području Jugoistočne Europe (zemlje Zapadnog Balkana) koje trenutačno nisu ni članice EU ni NATO-a, a korijeni su im u ekonomskoj, socijalnoj i političkoj nestabilnosti. EU i NATO pregovorima nastoje ukloniti izvore problema u Jugoistočnoj Europi te pomoći integ-

racijskim mehanizmima kako bi se unutarnji europski prostor dugoročno stabilizirao. Pretpostavka je da će navedeni prostor, ne bude li većih vanjskih upletanja, biti dugoročno uspješno integriran. Vanjski izvori nesigurnosti, bez obzira na to jesu li u bližem susjedstvu (mediteranski bazen, Kavkaz i Rusija) ili daljnjem (Bliski istok, središnja Afrika, centralna Azija), mnogo su veći izazov za EU i NATO. Obje organizacije nastoje, koliko je to provedivo, sudjelovati u otklanjanju prijetnji koje dolaze iz vanjskog prostora. EU i NATO nastoje provoditi oba dosad spomenuta procesa paralelno: (1) pružanje pomoći, stabilizacija trusnog područja Jugoistočne Europe i integriranje u punopravno članstvo država koje postignu ispunjenje pristupnih uvjeta te (2) bavljenje pitanjima izvaneuropskih izvora ugroza.

Republika Hrvatska prepoznaje svoje značenje, mjesto i ulogu u međunarodnim odnosima te nastoji aktivno, u suradnji s partnerima, preuzimati uloge aktivnog sudionika svih međunarodnih procesa. Hrvatska kao dio povijesne Europe i njezin neraskidiv dio nastoji zaokružiti ciklus pristupanja euroatlantskim integracijama kako bi postala punopravni član EU i NATO-a. Pristupanje navedenim organizacijama označeno je kao strateški cilj Republike Hrvatske. Približavanjem euroatlantskim integracijama Hrvatska nastoji na ravnopravnim osnovama i principima dijeliti prava i obveze s drugim članicama. Deklariranim prioritetima pristupanja EU i NATO-u, te kao država ograničene snage i mogućnosti koje proizlaze iz teritorijalnih, ekonomskih i demografskih čimbenika, Hrvatska "mora" imati vanjsku politiku i načine rješavanja pitanja nacionalne sigurnosti koji su u suglasju s politikom EU i NATO-a. Stoga Republika Hrvatska nastoji biti na smjeru politike i djelovanja kako EU tako i NATO-a. Ciljevi Republike Hrvatske, kao i načela njihova ostvarivanja, jasno su opisani u strateškim dokumentima. Spomenimo da "sigurnosni interesi Republike Hrvatske, te iz njih izvedeni ciljevi, proizlaze iz temeljnih, Ustavom Republike Hrvatske utvrđenih nacionalnih vrijednosti, a detaljno su razrađeni Strategijom nacionalne sigurnosti koju je 2002. usvojio Hrvatski sabor. Vitalni interesi Republike Hrvatske su opstanak suverene, neovisne i teritorijalno cjelovite države te zaštita života i imovine njezinih građana. Važni interesi Republike Hrvatske su očuvanje i razvoj demokracije i demok-

ratskih institucija; vladavina prava; gospodarski prosperitet i socijalna pravda; doprinos uspostavi i očuvanju mirnog i stabilnog okruženja; očuvanje i razvoj međunarodnog poretka na načelima pravde, poštovanja međunarodnog prava, političke i gospodarske ravnopravnosti; očuvanje i zaštita okoliša".² Za postavljene ciljeve Hrvatska je odredila načela kojima će se oni ostvariti. Posebno je važno načelo aktivnog uključivanja i učinkovitog sudjelovanja u međunarodnim nastojanjima kojim Hrvatska teži izgradnji povoljnijeg sigurnosnog okruženja. "Republika Hrvatska gleda na nacionalnu sigurnost kao varijablu koja predstavlja rezultat unutarnje snage i stabilnosti države te stabilnosti i napretka međunarodne zajednice. U suvremenim uvjetima, sigurnost je nedjeljiva – države i narodi međusobno su sigurnosno ovisni i upućeni jedni na druge. Navedena činjenica uvjetuje zajednički kooperativni pristup država, njihovo međusobno uvažavanje, usklađivanje i međusobno ojačavanje različitih organizacijskih mehanizama i sudionika, orijentaciju na preventivno djelovanje na sigurnosnom području, te određivanje dugoročnih strategija djelovanja. Stabilno i sigurno međunarodno okružje, kao interes Republike Hrvatske, ne nastaje samo po sebi, niti Republika Hrvatska želi biti samo pasivni korisnik prednosti takvog okružja koje bi nastalo nastojanjima drugih država, te se osjeća odgovornom i obveznom aktivno pridonositi izgradnji takvih uvjeta, sukladno objektivnim mogućnostima, odnosno raspoloživim resursima, te u onim organizacijskim oblicima angažiranja i aktivnostima u kojima može pružiti kvalitetan doprinos."³

Razmotrivši sigurnosno okruženje Europske unije, interese i ciljeve Republike Hrvatske, kao i načela ostvarivanja nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, svjedoci smo da je Hrvatska napravila snažan iskorak prema angažiranju Oružanih snaga RH (komponente nacionalne sigurnosti) u međunarodnim aktivnostima, pretvarajući se u vrlo kratkom vremenu iz zemlje primateljice pomoći u zemlju "izvoznicu sigurnosti". Proces koji je u međunarodnim okvirima ocije-

---

2

Strateški pregled obrane, Ministarstvo obrane RH, 2005., dostupno na: http://www.morh.hr/katalog/documents/spo_hrv.pdf

3

Strategija nacionalne sigurnosti RH, *Zbirka propisa i strateških dokumenata iz područja obrane*, Zagreb, 2002.

njen brzim, zahtijevao je velike promjene i mnogostruke preustroje Oružanih snaga Republike Hrvatske. Procjenom prijetnji i rizika – u svjetlu male vjerojatnosti konvencionalnog sukoba – ukazala se potreba za reformom obrambenog sustava i oružanih snaga te razvojem novih sposobnosti. Obrambeni sustav i Oružane snage RH imali su stožernu ulogu u ostvarivanju neovisnosti i oslobađanju okupiranih područja, no kako su stvarani u ratu, obilježavao ih je koncept individualne obrane zasnovan na teritorijalnom principu. Takav sustav obrane, koji je stvoren ponajprije za obranu nacionalnog teritorija, bilo je potrebno mijenjati ovisno o izazovima promjenljivog sigurnosnog okruženja i procesa integracije Republike Hrvatske u Europsku uniju i NATO. Preuzetim međunarodnim obvezama i budućim obvezama u sustavu kolektivne obrane EU i NATO-a, obrambeni sustav i Oružane snage Republike Hrvatske ušli su u transformaciju kako bi Hrvatska primjereno mogla odgovoriti novim potrebama. Strateški pregled obrane iz 2005. godine definira da je "strateški cilj transformacije obrambenog sustava Republike Hrvatske dostizanje razine sposobnosti koja će jamčiti zaštitu nacionalnih interesa i omogućavanje integracije u euroatlantske političko-sigurnosne organizacije. Prilagodbe koje će se provesti tijekom i nakon usvajanja koncepta kolektivne obrane na područjima normativnih i organizacijskih rješenja podrazumijevaju ustrojavanje vojne organizacije primjerenog tipa, redefiniranje uloge i mjesta civilne obrane, usvajanje i primjenu doktrina i standarda koji su kompatibilni doktrinama i standardima NATO, te postizanje zahtijevanog stupnja interoperabilnosti... U skladu s budućim zahtjevima koji će se postaviti pred OS RH u nacionalnoj obrani te u ispunjavanju obveza koje proizlaze iz članstva u NATO-u definirane su misije i zadaće OS RH. Raščlambom misija i zadaća utvrđene su potrebne vojne sposobnosti OS RH te elementi snaga potrebni za dostizanje tih sposobnosti".⁴ Temeljne misije i zadaće Oružanih snaga Republike Hrvatske određene Strateškim pregledom obrane jesu:

– Zaštita suvereniteta i teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske, obrana RH i saveznika;

⁴

Strateški pregled obrane, Ministarstvo obrane RH, 2005., dostupno na: http://www.morh.hr/katalog/documents/spo_hrv.pdf

- Sudjelovanje u operacijama odgovora na krize u inozemstvu;
- Sudjelovanje u mjerama izgradnje sigurnosti i povjerenja;
- Pomoć civilnim institucijama u zemlji.

Iz temeljnih misija i zadaća Oružanih snaga vidljivo je da se "Republika Hrvatska opredijelila za razvoj sigurnosne politike utemeljene na novoj sigurnosnoj paradigmi, koja podrazumijeva suradnju i zajedničko djelovanje na međunarodnoj razini".⁵ Sudjelovanje u mirovnim misijama Hrvatska drži prioritarnim zadaćama te na taj način daje vlastiti doprinos jačanju stabilnosti i sigurnosti u svijetu. Razvojem i dovršetkom značajnih strateških dokumenata, Strateškim pregledom obrane iz 2005. i Dugoročnim planom razvoja Oružanih snaga RH 2006. – 2015. iz 2006. godine, predočena su jasna opredjeljenja Republike Hrvatske da nastavi suradnju i djelovanje s partnerima u zajedničkim operacijama. Planira se izgraditi takav sustav i dostići sposobnost koja će omogućavati upućivanje do 8% kopnenih snaga u operacije pod vodstvom NATO-a, a ukupno 40% kopnenih snaga bit će osposobljeno i opremljeno za iste vrste operacija. Danas Republika Hrvatska ima više od 277 pripadnika u misiji NATO-a u Afganistanu i 134 pripadnika u 12 UN-ovih mirovnih misija.⁶

Tijek provedbe partnerskih ciljeva

Sudjelovanje pripadnika Oružanih snaga Republike Hrvatske u mirovnim misijama Ujedinjenih naroda započelo je u Sijera Leoneu 1999. godine (misija UNAMSIL) s vojnim promatračima, dok prva postrojba OS RH u mirovnu misiju odlazi 2003. godine. Angažirana je u operaciji ISAF-a u Afganistanu.⁷ Da bi bila angažirana, bile su potrebne opsežne

5

Tatalović, S., Grizlod, A., Cvrtila, V., *Suvremene sigurnosne politike*, Golden Marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2008.

6

Službene stranice MORH-a, dostupno na: http://www.morh.hr/smos/un_misije.asp. (09. 09. 2008.)

7

Međunarodna vojna misija ISAF-a (*International Security Assistance Force*) započela je pod mandatom UN-a u skladu s Poglavljem VI. Povelje UN-a. U kolovozu

pripreme. Republika Hrvatska je 25. svibnja 2000. godine primljena u Partnerstvo za mir. "Nastavljajući svoje aktivnosti u smjeru razvoja partnerstva s NATO savezom, Hrvatska u listopadu 2000. godine otvara proces PARP (Proces planiranja i raščlambe – Planning and Review Process). U navedenom procesu posebno mjesto zauzimaju partnerski ciljevi koji se po ulasku određene države u NATO savez preoblikuju i postaju ciljevi snaga (Force Goals). Republici Hrvatskoj su ponuđeni Partnerski ciljevi (Partnership Goals) kojima je cilj poboljšati interoperabilnost između OS RH i NATO-a. Od ponuđena 32, RH je prihvatila 26 partnerskih ciljeva".⁸ Sukladno preuzetim obvezama kroz partnerski cilj L4212 "Službe borbene potpore za operacije Partnerstva za mir", Republika Hrvatska se obvezala do kraja 2001. godine pripremiti jedan vod vojne policije za osiguranje vježbi NATO-a i za potporu borbenim operacijama NATO-a. Navedeni partnerski cilj pokrenut je 16. ožujka 2001. godine ustrojem i početkom obuke 1. voda vojne policije za borbenu potporu mirovnim operacijama pod vodstvom NATO-a. Glavninu organizacije i obuke provele su Uprava vojne policije i bojne vojne policije. Unutar vojne policije formirana je namjenska skupina koja je bila zadužena za selekciju, obuku i upućivanje snaga u misiju. Na razini Oružanih snaga suradnici u pripremi i provedbi obuke 1. voda vojne policije bili su razne uprave Glavnog stožera OS RH, Središte za međunarodne vojne operacije (SMVO), Škola stranih jezika "Katarina Zrinska" na Hrvatskom vojnom učilištu i druge pristožerne postrojbe. Potrebno je naglasiti da u prvim mjesecima nije postojala odluka o tome u koju će mirovnu operaciju 1. vod biti upućen, što je uzrokovalo širok spektar obuke i pripreme za mnoge scenarije upotrebe snaga. Od samog početka do današnje dvanaeste rotacije u drugoj polovici 2008. godine, svi su pripadnici dragovoljci koje krasi izrazita volja za sudjelovanje u mirovnoj operaciji.

Od samog početka obuka je obuhvaćala sve segmente iz djelokruga vojne policije uz dodatne cjeline. Osim obuke i tre-

zu 2003. godine NATO preuzima upravljanje misijom i ISAF postaje vojna operacija potpore miru u skladu s promjenom mandata misije pod Poglavljem VII. Povelje UN-a.

8

Tatalović, S., Grizlod, A., Cvrtila, V., Suvremene sigurnosne politike, Golden Marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2008.

ninga iz standardnih vojnopolijskih zadaća, dodatna je obuka obuhvaćala: napredni tečaj prve pomoći, NATO-ove komunikacijske sustave, mine i svijest o minama, NATO-ove standarde poznavanja KBR (kemijske, biološke i radiološke) zaštite, kulturnu svjesnost i svjetske religije.

Osim navedenog, velik naglasak stavljan je na učenje engleskog jezika i frazeologiju na engleskom jeziku te na psihološku potporu pripadnicima voda i njihovim obiteljima. Fizička pripremljenost kandidata, tečaj alpinizma i sigurne vožnje u terenskim uvjetima bili su naporni izazovi za sve kandidate. U tijeku obuke težilo se što većem usvajanju vještina, poput informatičke pismenosti, uspješnog gađanja iz svih vrsta naoružanja kojima postrojba raspolaže, samoobrane, plivanja. Obuka je proširivana nizom osiguranja po cijeloj Republici Hrvatskoj u raznim prigodama. Sve obuke sljedećih vodova temeljene su i nadograđivane na osnovi plana i programa obuke 1. voda Vojne policije.

Tijekom pripreme i obuke 1. vod nekoliko je puta bio provjeren i ocjenjivan. Ubrzo nakon formiranja voda i početka obuke, NATO-ova ekspertna skupina iz Bruxellesa posjetila je i pregledala vod te je nakon toga postrojba i administrativno evidentirana u "Bazi podataka bazena snaga i mogućnosti NATO saveza", kao prva postrojba iz OS RH. Godine 2001. (27. lipnja) direktor Odsjeka za partnersku koordinaciju iz SHAPE-a posjetio je 1. vod VP-a. Sljedeći posjet bio je 21. ožujka 2002. – stigao je načelnik odsjeka za planiranje snaga u Odjelu za obrambeno planiranje i operacije NATO-a. Unutar OS RH 1. vod VP-a bio je mnogo puta svečano postrojavan te su obavljani uvidi u opremljenost i osposobljenost pripadnika voda. Odmakom obuke uslijedila su službena ocjenjivanja kako bi se provjerila sposobnost voda za sudjelovanje u mirovnim operacijama. Glavni inspektorat obrane Republike Hrvatske 21. svibnja 2002. proveo je inspekciju te spremnost voda ocijenio ocjenom vrlo dobar. Ubrzo nakon toga, 19. lipnja 2002., pregled je obavio Vojno-diplomatski zbor u Republici Hrvatskoj te je provedena pokazna vježba. Vrhunac pripreme bio je u vremenu od 26. do 29. kolovoza 2002. kada je stručni tim njemačke vojne policije – koji je imao mentorsku ulogu u pripremi voda – procijenio osposobljenost i potvrdio spremnost postrojbe za misiju. Završetkom provjere stručni tim njemačke vojne policije uručio je Certifikat o

spremnosti 1. vođu Vojne policije OS RH za potporu borbenih operacija pod vodstvom NATO-a. Značajnost Certifikata je utoliko veća što, osim potvrde spremnosti 1. vođu za sudjelovanje u mirovnim operacijama, Certifikat omogućuje daljnje samostalno obučavanje pripadnika vojne policije koji će sudjelovati u mirovnim operacijama. U završnoj fazi obuke vođa Vojne policije formiran je hrvatski kontingent priključivanjem stožernih časnika i elemenata potpore.

Formiranjem prvog kontingenta OS RH za sudjelovanje u mirovnoj operaciji pod vodstvom NATO-a i certificiranjem vođa Vojne policije ostvaren je jedan od prvih partnerskih ciljeva u Hrvatskoj. U sklopu ostvarivanja partnerskog cilja L4212, Republika Hrvatska uputila je u veljači 2003. godine svoj prvi nacionalni kontingent od 50 pripadnika OS RH u operaciju ISAF-a u Afganistanu. Nakon toga svakih šest mjeseci slijedi rotacija novih kontingenata. Broj pripadnika u misiji ISAF-a s vremenom raste, a vođa Vojne policije postao je temeljem širih kontingenta OS RH koji će u 2009. godini obuhvatiti do 300 pripadnika. Trenutačno je razmješten 12. nacionalni kontingent, što znači da je od početka angažmana 2003. do danas 2008. godine obavljeno 12 šestomjesečnih rotacija.

Iskustva iz misije

Što se organizacijske strukture početnih kontingenata tiče, bila je sastavljena od zapovjednika kontingenta, zamjenika zapovjednika kontingenta, vođa Vojne policije, nacionalnog elementa potpore, stožernih časnika i nacionalnog obavještajnog dijela. Dolaskom u misiju, nakon nekoliko dana prilagodbe, pripadnici kontingenta raspoređuju se na rad unutar ISAF-a. Većina pripadnika OS RH raspoređena je u Kabilsku multinacionalnu brigadu (KMNB), jedinu operativnu brigadu ISAF-a u Afganistanu. Nacionalni element potpore i nacionalni obavještajni tim ponajprije obavljaju potporu ostalim komponentama kontingenta na njihovu nesmetanom obavljanju zadaća unutar ISAF-a. Stožerni časnici raspoređeni su u rad stožera ISAF-a i KMNB-a. U početnim godinama sudjelovanja Oružanih snaga Republike Hrvatske u misi-

ji, većinu kontingenta činili su pripadnici Vojne policije koji su gotovo u cijelosti bili raspoređeni u Multinacionalnu satniju vojne policije Kabulske multinacionalne brigade.

Glavne zadaće Multinacionalne satnije vojne policije su: pružati potporu Kabulskoj multinacionalnoj brigadi osiguranjem osnovnih obavještajnih podataka, proaktivna vojnopolicijska podrška, pružanje pomoći u zaštiti osoblja KMNB-a, infrastrukture, instalacija i opreme. Osnovni obavještajni podaci prikupljaju se putem motoriziranih patrola, kriminalističkim obradama, nadzorima i provjerama, kako područja odgovornosti tako i osoba prema kojima postoji odobrenje za postupanje. Osim navedenog, redovite zadaće Multinacionalne satnije su: provedba očevida lakših prometnih nezgoda te osiguranje mjesta događaja i pomoć pripadnicima kriminalističke vojne policije kod očevida težih prometnih nezgoda, kontroliranje zapovijedi o obveznom pražnjenju naoružanja prilikom ulaska u multinacionalni smještajni kamp, noćne pješake patrole unutar smještajnog kampa, uporaba službenih pasa za detekciju eksploziva i opojnih sredstava te kontrola prometa. Izvanredne zadaće su česta pojava u Multinacionalnoj satnji, kao i u području operacija, a obuhvaćaju: osiguranje VIP osoba koje su u posjetu ISAF-u ili KMNB-u, a za koje nije moguće organizirati osiguranje koje provode skupine za osiguranje VIP osoba iz zapovjedništva ISAF-a, izvidanje terena po glavnim rutama kretanja vojnih vozila, te posebno izvidanje ili nadzor operativno zanimljivih dijelova grada Kabula ili objekata u njemu, prometno osiguranje prijevoza svih opasnih tvari i predmeta, kao i fizičko osiguranje konvoja, zatvaranje i osiguranje određenih zona u smještajnom kampu po zahtjevu G-3 KMNB, obuka pripadnika afganistanske nacionalne vojske i policije, uporaba službenih zaštitno- napadačkih pasa. Gotovo na svim zadaćama pripadnici Multinacionalne satnije susreću se sa stanovnicima Kabula i okolnih mjesta. Sporazumijevanje s lokalnim stanovništvom odvija se posredstvom službenih prevoditelja zaposlenih u ISAF-u. Prevoditelji su izrazito korisni partneri i prijeke potrebni u provedbi zadaća.

Organizacija Multinacionalne satnije vojne policije tijekom godina doživjela je male izmjene, ovisno o ljudskim i materijalnim resursima različitih zemalja uključenih u rad satnije te ciljevima KMNB-a. Struktura satnije svih godina os-

taje jednaka. Zapovjedništvo satnije čine zapovjednik satnije (Provost Marshall KMNB-a), njegov zamjenik, u sklopu Operativnog odjela su Odsjek operative i planiranja i Odsjek obuke i treninga te Odsjek kriminalističke vojne policije. Operativne snage satnije podijeljene su u nekoliko vodova vojne policije koji rade u smjenskom sustavu rada 24 sata dnevno, sedam dana u tjednu. Sve zadaće u misiji u kontekstu našeg promatranja obavljaju se multinacionalno, uz promjene vođeće nacije u satniji svakih šest mjeseci.

U vezi s uvidom u proces obuke za mirovne operacije, potrebno je naglasiti da obuka ne prestaje dolaskom u misiju, već se nastavlja. Odsjek obuke i treninga u Multinacionalnoj satniji, u suradnji sa zapovjednicima vodova, planira obuku postrojbe na svim razinama. Poseban naglasak stavlja se na obuku novopristiglih pripadnika u misiju kako bi što prije postigli operativnu sposobnost i interoperabilnost s kolegama. Zapovjednici voda preko prvih dočasnika nosioci su obuke postrojbe. Osim obuke vlastitih snaga, važan segment koji unutar ISAF-a ima veliku težinu jesu dvotjedna osposobljavanja pripadnika afganistanske nacionalne vojske i policije. Pripadnici Multinacionalne satnije obučavaju pripadnike afganistanskih snaga sigurnosti. Navedena aktivnost posebno se cijeni na razini afganistanskih snaga i ISAF-a. Obuka pripadnika afganistanske nacionalne vojske i policije provodi se u vremenu kada se ne očekuju veći zadaci za Multinacionalnu satniju, dok je obuka i doobuka vlastitih pripadnika stalna zadaća. Kako u misiju svi dolaze iz različitih okruženja i s drukčijim razinama obučenosti, potrebno je uskladiti obučenost s ciljevima satnije. Obuka se provodi u kampu, policijskoj stanici, na terenu afganistanske nacionalne vojske (provedba gađanja) i tijekom samih zadaća. Osim navedenog, potrebno je naglasiti da svi pripadnici satnije sudjeluju u vježbama koje provodi zapovjedništvo KMNB-a unutar smještajnog kampa. Obuka satnije je stalna zbog različitih termina rotacija nacionalnih kontingenata uključenih u rad satnije. Većina nacionalnih kontingenata rotira se svakih šest mjeseci, a njemački kontingent svaka četiri mjeseca.

Povratkom iz misije svi su pripadnici posredno ili neposredno uključeni u prenošenje iskustva iz misije. Institucionalno je uređeno da nositelji pripreme i obuke postrojbe za misiju i u misiji sudjeluju u revidiranju plana i programa obu-

ke sljedećih postrojbi koje se pripremaju za odlazak u misiju. Časnici i dočasnici angažiraju se kako na provedbi predavanja i obnavljanju znanja o trenutnoj situaciji iz misije tako i na radu u terenskim uvjetima.

Područje operacija – Afganistan

Da bi bili što uspješniji u obavljanju zadaća potrebno je što je bolje moguće upoznati se s područjem operacija. Afganistan je smješten između Bliskog istoka, središnje Azije i indijskog potkontinenta, bez izlaska na more, s velikim planinskim masivom Hindukušem (najviši vrh 7315 metara) koji razdvaja zemlju na dva dijela. Sjeverno je omeđen granicama s Turkmenistanom, Uzbekistanom i Tadžikistanom, s istoka malim dijelom s Kinom, na jugoistoku dugačkom granicom s Pakistanom te sa zapada granicom s Iranom. Afganistan je duboko u kopnu Azije zatvorena zemlja, u koju se teško dolazi a još se teže izlazi. Za svaki značajniji ulaz u zemlju i izlaz iz nje potrebno je koristiti se zračnim putem. Broj stanovnika procjenjuje se na približno 32 milijuna. Afganistan je prostrana zemlja (647.500 km²), s pretežno neobradivim površinama, istodobno nastanjena nomadskim, poljoprivrednim i gradskim stanovništvom koje često pripada istom plemenu te je sačuvalo rodbinske veze, ali i zadržalo potpuno različite načine života. Zemljom dominiraju četiri velike etničke skupine: Paštunci (42%), Tadžici (27%), Hazarijci (9%) i Uzbeci (9%). Etničke skupine afganistanskih naroda nikada nisu prihvaćale niti priznavale granice, jer granice dijele i raslojavaju njihove etničke korpuse u nekoliko država. Prema vjeri, najveći broj Afganistanaca su muslimani – 99% – uz tek 1% drugih vjerskih skupina zajedno (Hindusi, Sikhi i Židovi). Sljedbenici islama u Afganistanu podijeljeni su u dvije grupe, većinske sunite (80% – pretežno Paštunci, Tadžici, Uzbeci) i manjinske šijite (20% – pretežno Hazarijci). Dva su službena jezika u Afganistanu, pašto i dari (perzijski). Dari jezikom pretežno se služe Tadžici i Hazarijci, na sjeveru, zapadu i u središnjem Afganistanu. Paštunci se služe pašto jezikom, dok se Uzbeci, Kirgizi i Turkmeni na sjeveru Afganistana služe dijalektom turskog jezika koji se govori u središnjoj

Aziji. Svi Paštunci dodatno poštuju i paštunvali, društveni kodeks koji plemenskom vijeću daje ovlasti da donosi važne odluke i kazne. Paštunci se više od svih drugih skupina okupljaju unutar plemenske zajednice. Malo je zemalja na svijetu čiju povijest, politiku i karakter naroda toliko određuje zemljopisni položaj kao što je to slučaj s Afganistanom.⁹

Nakon sovjetsko-afganistanskog rata (1979-1989.), u složenom regionalnom i globalnom okruženju, punom dvojbi i izazova, kao posljedica zanemarivanja građanskog rata u Afganistanu i nesnalaženja globalnih geopolitičkih subjekata, Afganistan je postao sigurna luka za međunarodne terorističke mreže. Uznapredovalo nasilje samo je posljednje poglavlje u tridesetogodišnjem ratu u Afganistanu. Među brojnim terorističkim skupinama koje su djelovale u Afganistanu, Al-Qaida je označena kao ona koja je uspjela izvesti tada mnogima nezamislivo – teroristički napad na New York i Washington, 11. rujna 2001. godine. Reakcija na taj čin bila je operacija *Enduring Freedom*. Ubrzo su postignuti primarni ciljevi misije, svrgavanje talibana i protjerivanje Al-Qaide iz Afganistana. Međutim, realizacija sekundarnih ciljeva – među njima najznačajniji: reforma sigurnosnog sektora, obnova administracije i upravljanja, obnova pravnog poretka te gospodarska i socijalna obnova – dugoročni su projekti, ovisni o mnogim čimbenicima u fazi stabilizacije i rekonstrukcije zemlje. SAD predvodi "koaliciju voljnih" u operaciji *Enduring Freedom* koja je bila pokrenuta kao preventivni rat radi obrane nacionalne sigurnosti SAD-a. Odluka o formiranju međunarodnih snaga pod mandatom UN-a donesena je na Bonskoj konferenciji 5. prosinca 2001. godine. Uspješnim diplomatskim djelovanjem (UN-a, SAD-a i Njemačke) osigurana je nazočnost pobjedničkih afganistanskih etničkih frakcija (Sjeverni savez) u Bonnu, početkom prosinca 2001. godine, te je postignut Bonski sporazum. Tijekom bonskog zasjedanja, sve strane u sporazumu dogovorile su se da je potrebno angažiranje internacionalnih snaga pod UN-ovim mandatom, koje bi bile zadužene za sigurnost i pomoć privremenoj upravi u Kabulu. Zajedničkim sporazumom trasiran je put prema misiji ISAF-a. Misija ISAF odobrena je 20. prosinca 2001. godi-

9

Rashid, Ahmed, *Taliban; Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia*, Yale University Press, New Haven and London, 2002.

ne rezolucijom 1386 Vijeća sigurnosti UN-a te snage uključene u misiju djeluju kao stabilizacijske snage u Afganistanu. Međunarodne snage u misiji ISAF-a trebale su tranzicijskim vlastima i UN-ovoj misiji za pomoć u Afganistanu omogućiti siguran rad na području glavnog grada Kabula i njegove okolice.¹⁰ Potrebno je naglasiti njihovu prvotnu ograničenost na područje Kabula i okolice, kasnijim rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a misija je proširena. Za to vrijeme, operacija *Enduring Freedom*, izravan odgovor SAD-a i država uključenih u "koaliciju voljnih" na događaje od 11. rujna 2001. godine, bila je usredotočena na borbene akcije eliminiranja terorista. Zajednički je cilj objema misijama uspostava sigurnosti i reda u zemlji, što se pokušava ostvariti u sklopu projekata unutar faze stabilizacije i rekonstrukcije.

Predviđeno ostvarenje tih ciljeva određeno je reformom sigurnosnog sektora koja je označena ključnim procesom za uspjeh stabilizacije i rekonstrukcije zemlje. Reforma obuhvaća pet stupova: (1) obuku i opremanje afganistanske nacionalne vojske (*Afghan National Army – ANA*), (2) reformu i opremanje afganistanske nacionalne policije (*Afghan National Police – ANP*), (3) reformu pravosuđa, (4) borbu protiv narkotika te (5) razoružanje, demobilizaciju i reintegraciju (*Disarmament, Demobilization, Reintegration – DDR program*). U reformi sigurnosnog sektora, uz utjecaj stranih snaga, izrazito je važan razvoj vlastitih sposobnosti – afganistanske vlasti nakon reforme moraju biti sposobne preuzeti ulogu nositelja sigurnosti i stabilnosti u zemlji. Tijekom godina sve je više bilo vidljivo da su rezultati reforme jednaki uložnim naporima u njih. DDR projekt označen je jedinim u potpunosti uspješnim projektom. Reforma vojske je označena poluuspješnom, dok su ostala tri stupa ocijenjena podbacajima.

Sve navedeno, i svi propusti i sve dobro učinjeno dosad, dalo bi nadu u svjetliju budućnost Afganistana da nije bilo novog rata. Glavnim razlogom zaustavljanja stabilizacije i rekonstrukcije Afganistana ocjenjuje se rat u Iraku. Do napada SAD-a na Irak ostvarivan je određeni napredak u Afganistanu, no početkom operacije *Iraqi Freedom* smjer napretka

10

NATO priručnik, Public Diplomacy Division, Bruxelles, 2006.

se okrenuo i Afganistan opasno klizi prema dezintegraciji. Napad na Irak veliki je udarac za proces stabilizacije i rekonstrukcije Afganistana iz više razloga. Na taj način fokus američke službene politike i svjetske javnosti s Afganistana se usmjerio na Irak. Time je Afganistan postao drugorazredni interes i započeti procesi bili su usporeni. SAD je gotovo svu svoju pozornost i moć usmjerio na Irak, odbijajući ozbiljno raditi na izgradnji institucija u Afganistanu. Ionako nedostatne snage na terenu Amerikanci su počeli izvlačiti da bi ih mogli upotrijebiti u ratu u Iraku. SAD je sve više forsirao NATO da preuzme veću ulogu i odgovornost u Afganistanu kako bi oni mogli biti primarno usmjereni na Irak. To im je i uspjelo NATO-ovim preuzimanjem zapovijedanja nad svim snagama u Afganistanu. Usprkos tome, SAD je zadržao autonomnost vlastitih operacija putem operacije *Enduring Freedom*. Za Afganistan nije bilo dovoljno "zapadnih" vojnika, novca, nije bilo jasne strategije niti su ravnomjerno zapadni i afganistanski čelnici poduzimali inicijative. Za pogoršanje situacije na terenu najgorim se pokazala primjena terorističkih modela borbe iz Iraka u Afganistanu. Amerikanci su povlačili vojnike uvježbane u borbama u Afganistanu za potrebe novog rata u Iraku, a Al-Qaida je neobranjivu taktiku nanošenja gubitaka saveznicima iz Iraka počela primjenjivati u Afganistanu. Došlo je do inverzije događaja.

NATO zbog vlastitih organizacijskih slabosti u odlučivanju i mobiliziranju resursa nije trenutačno u mogućnosti napraviti značajnije pomake u borbi protiv terorista. U posljednje dvije godine najznačajnije osobe¹¹ izravno uključene u proces donošenja odluka u NATO-u mnogo su puta isticale da nema dovoljno vojnika za borbene operacije na jugu zemlje. Problem nije samo nedovoljan broj vojnika nego i to što zakoni pojedinih članica koje imaju velike kontingente ne dopuštaju njihovu upotrebu u borbenim aktivnostima.¹² Broj vojnika nije povećan niti su ukinuta nacionalna ograničenja za upotrebu već raspoređenih postrojbi te se na taj način ne

11

Američki general James Jones, glavni vojni zapovjednik NATO-a (sada više nije na toj dužnosti), trenutačni glavni tajnik NATO-a Jaap de Hoop Scheffer i trenutačni ministar obrane SAD-a Robert Gates (2008.).

12

Najočitiji je primjer Njemačka, što otvoreno i sve vidljivije iritira političko-vojni vrh SAD-a.

može očekivati napredak u postizanju sigurnosti i stabilnosti. Zemlje donatori dosad su učinile mnogo za Afganistan, no ipak nedovoljno. Ulazeći u rat potkraj 2001. godine, morali su biti svjesni da to neće biti kratkotrajna intervencija, već dugotrajni sukob i da nije dostatno pobijediti na bojnopolju, a ne pobrinuti se za javnu sigurnost i rekonstrukciju zemlje. To u pogledu Afganistana znači mnogostruko veće izdatke od troškova vojnih operacija. Osim toga, mnogi donatori ne ispunjavaju preuzete obveze, što onemogućuje ostvarivanje projekata.

Danas, sedam godina od intervencije u Afganistanu, nakon početnih uspjeha zemlja opasno ide u smjeru dezintegracijskih učinaka, gdje postoji opasnost za početak bitke i za sam glavni grad Kabul. Eventualnim padom Kabula, što nije niti nužno jer talibani kontroliraju velika područja zemlje, postavlja se pitanje kako dalje i što zapadna međunarodna zajednica može učiniti u Afganistanu. Po svemu sudeći, međunarodni angažman u Afganistanu neće uspjeti ovakvim okvirom djelovanja. Više se nikako ne može skriti da nema jasne strategije niti smjera političkog djelovanja u Afganistanu. Ako se želi napraviti radikalna zaokret, potreban je mnogostruko veći angažman ljudskih, financijskih i materijalnih resursa, politička odlučnost da se promjene učine i sve to mora početi odmah.

Zaključak

Sudjelovanje u mirovnim misijama nedvojbeno je potvrda zrelosti kako države koja ih šalje, tako i razvijenosti i sposobnosti oružanih snaga koje u njima sudjeluju. Put hrvatskih Oružanih snaga od prvih zadaća u inozemstvu do obuke pripadnika stranih oružanih snaga za sudjelovanje u operacijama očuvanja mira također je bio iznimno kratak. U tom su razdoblju OS RH stekle znatno iskustvo u misiji, što se odrazilo i na njihov angažman na terenu. Dok su u prvim rotacijama bili uglavnom pripadnici vojne policije i bili su razmješteni samo na jednoj lokaciji – u glavnom gradu Kabulu – danas se hrvatski vojnici nalaze i u Mazar-e Sharifu, Chagcharanu i

Pol-i Khumriju. Zadaće koje se obavljaju također su kompleksnije i raznovrsnije od početnih.¹³

Sudjelovanje OS RH u operaciji ISAF-a u Afganistanu mnogostruka je dobit kako za Oružane snage tako i za Republiku Hrvatsku. Republika Hrvatska opredijelila se da reformom Oružanih snaga postigne njihovu interoperabilnost sa snagama država članica NATO-a. Najbolji način i smjer postizanja tog cilja jest sudjelovanjem s drugim partnerskim zemljama u mirovnim operacijama pod vodstvom Saveza. Na taj način Oružane snage RH stječu važna iskustva iz područja planiranja i provedbe zajedničkih ciljeva u operacijama multinacionalnih snaga. Na vanjskopolitičkom planu uspješno sudjelovanje od 2003. do danas (2008. godine), uz mnogostruke pohvale saveznika u misiji, pokazalo je da je Republika Hrvatska pouzdan partner NATO-a. Svojom predanošću misiji i prihvaćanjem novih zadataka bitno se osnažuje politički i vojni kredibilitet Hrvatske u međunarodnom okružju.

Iako je hrvatsko sudjelovanje u misiji ocijenjeno uspješnim, postavlja se pitanje kolika je ukupna vrijednost te uspješnosti kada se misija NATO-a u Afganistanu nalazi u krizi (postaje neuspješna), a zemlja klizi prema dezintegraciji.

Literatura

Cetin, Hikmet, Afghanistan at the Crossroads of History, Turkish Policy Quarterly, ljeto 2004. Dostupno na: <http://www.turkish-policy.com/images/stories/2004-02-globalsecurity/TPQ2004-2-cetin.pdf>

CIA; World Fact Book – Afghanistan, 2008., dostupno na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>.

Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske 2006. – 2015., Ministarstvo obrane RH, 2006., dostupno na: http://www.morh.hr/katalog/documents/dpr_final.pdf

13

Fotomonografija o sudjelovanju OS RH u misiji ISAF-a, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, 2007.

- Fotomonografija o sudjelovanju OS RH u misiji ISAF, Ministarstvo obrane RH, 2007.
- Maloney, Sean M., *Enduring the Freedom*, Potomac Books, Inc., Washington, D.C., 2005.
- Mirsa, Amalendu, *Afghanistan: The Labyrinth of Violence*, Polity Press, Velika Britanija, 2004.
- NATO priručnik, Public Diplomacy Division, Bruxelles, 2006.
- Rashid, Ahmed, *Taliban; Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia*, Yale University Press, New Haven and London, 2002.
- Rashid, Ahmed, *Jihad: The Rise of Militant Islam in Central Asia*, Penguin Books, New York, 2001.
- Rubin, Barnett R., *The Fragmentation of Afghanistan*, Yale University Press, New Haven and London, 2001.
- Rubin, Barnett R., Saving Afghanistan, *Foreign Affairs*, siječanj/veljača, 2007.
- Schroen, Gery C., *First in Afghanistan*, Ballantine Books, New York, 2006.
- Strategija nacionalne sigurnosti RH, *Zbirka propisa i strateških dokumenata iz područja obrane*, Zagreb, 2002.
- Strateški pregled obrane, Ministarstvo obrane RH, 2005., dostupno na: http://www.morh.hr/katalog/documents/spo_hrv.pdf
- Tatalović, Siniša, Grizold, Anton, Cvrtila, Vlatko, *Suvremene sigurnosne politike*, Zagreb, Golden marketing-Tehnička knjiga, 2008.

Obrambeno i sigurnosno obrazovanje u Bosni i Hercegovini

IZET BERIDAN*

Sažetak

Koncept obrazovanja za potrebe općenarodne obrane i društvene samozaštite u bivšoj SFRJ bio je jedan od elemenata općeg pogleda te države i društva na pitanje obrazovanja općenito. Određene sigurnosno-obrambene teme (iz područja općenarodne obrane i društvene samozaštite), ali i nastavni predmeti na razini osnovnoga, srednjega i visokog obrazovanja bili su obavezni i inkorporirani u cjelovite nastavne planove i programe na tim razinama školovanja. Pored toga, na razini "civilnoga školstva" na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu (i u drugim glavnim gradovima republika u SFRJ: Beogradu, Zagrebu i Ljubljani) sedamdesetih godina prošloga stoljeća formiran je Odsjek općenarodne obrane i društvene samozaštite. Za potrebe oružanih snaga na razni Jugoslavije postojale su srednje vojne škole i Vojna akademija za sve vidove oružanih snaga. Policijski kadrovi su školovani u srednjoj policijskog školi u Sarajevu.

Ključne riječi: sigurnost, sigurnosno obrazovanje, obrambeno obrazovanje, Bosna i Hercegovina

*

Prof. dr. sc. Izet Beridan, redoviti profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Skenderija 72; e-mail: beridani@fpn.unsa.ba

Nakon rasula Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, potpuno je "razbijen" i sustav obrazovanja za potrebe obrane i sigurnosti u Bosni i Hercegovini. Tome je u najvećoj mjeri doprinio i rat koji je u Bosni i Hercegovini trajao gotovo četiri godine. Rat u Bosni i Hercegovini proizveo je ratne, improvizirane oblike obrazovanja, i to njih tri: (1) za potrebe Armije Republike Bosne i Hercegovine i policijskih snaga na teritorijima pod njenom kontrolom i kontrolom legitimnih vlasti Republike Bosne i Hercegovine, (2) za potrebe Hrvatskog vijeća obrane i policijskih snaga na području pod njegovom kontrolom i (3) Vojske bosanskih Srba i policijskih snaga na teritoriju pod njenom kontrolom. I jedna i druga i treća struktura (i vojna i policijska) oslanjale su se jednim dijelom na kadrove školovane u bivšoj SFRJ. Armija Republike Bosne i Hercegovine je tokom rata formirala tečajeve i časničke škole za popunu ratnih formacija. U školovanju za potrebe vojske i policije, Hrvatsko vijeće obrane i Vojka bosanskih Srba oslanjali su se na Bosni i Hercegovini susjedne države, Republiku Hrvatsku i SR Jugoslaviju (Srbija i Crna Gora).

Jedina visokoškolska ustanova civilnog karaktera koja nije prekidala svoj rad tokom cijelog rata bio je Fakultet političkih nauka u Sarajevu, odnosno njegov odsjek Obrana i sigurnost. Ovaj Fakultet je prije rata školovao kadrove za potrebe Teritorijalne obrane i civilne obrane Bosne i Hercegovine. Tijekom rata studij su završavali ranije upisani studenti i studenti koji su bili u sastavu vojnih i policijskih struktura.

Pod kraj rata Senat Univerziteta u Sarajevu usvojio je Nastavni plan i program kolegija Nauka o obrani koji je uveden na prvu godinu svih fakulteta koji su radili na prostoriima pod kontrolom legitimnih vlasti Republike Bosne i Hercegovine. Predmet nije bio vojnoga karaktera niti je u svom sadržaju imao elemente vojne obuke. Zapravo bio je koncipiran na znanstveno-teorijskim osnovama koje su podrazumijevale stjecanje znanja iz područja teorija o sukobima, o sadržaju sigurnosnih politika, doktrina i strategija obrane itd. Bez obzira na to, 2001. godine ukinut je dekretom ministra obrazovanja i njegovog zamjenika na razini Federacije Bosne i Hercegovine.

Daytonski mirovni sporazum nije decidirano regulirao pitanja nacionalne obrane Bosne i Hercegovine. Zatečeno sta-

nje iz vremena rata ostavilo je mogućnost nacionalno-političkim strukturama (na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine: Ministarstvo obrane i Ministarstvo unutrašnjih poslova, odnosno odgovarajuća kantonalna ministarstva, a u Republici Srpskoj: Ministarstvo obrane i Ministarstvo unutrašnjih poslova) da odlučuju o razini, oblicima i mjestu školovanja kadrova za potrebe obrane i sigurnosti. Republika Srpska se u ovom pogledu u velikoj mjeri oslanjala na SR Jugoslaviju (Srbija i Crna Gora), a Hrvatska komponenta u Federaciji Bosne i Hercegovina na Republiku Hrvatsku.

Vojska Federacije Bosne i Hercegovine nakon rata je prihvatila mogućnost da njene kadrove za pojedine zapovjedne dužnosti obučava MPR (*Military Professional Resources*), američka organizacija formirana 1987. godine u američkoj saveznoj državi Virginia, koja okuplja ponajprije umirovljene vojne osobe, generale, admirale i časnike svih rangova iz američke vojske. U međuvremenu, kadrovi ove vojne dvokomponentne strukture (sačinjene od Armije Bosne i Hercegovine i Hrvatskog vijeća obrane) završavali su različite tečajeve i stjecali visoko vojno obrazovanje u različitim vojskama, onima čije države su u NATO-u i šire. To su prije svih vojske: Sjedinjenih Američkih Država, Turske, vojni koledži u Litvi i Njemačkoj (NATO- škole), potom u Hrvatskoj, Pakistanu, itd.

Državne i entitetske vlasti Bosne i Hercegovine nisu se u poratnom razdoblju odlučile obnoviti ranije srednje i visoko vojno obrazovanje iz razloga što su to u ekonomskom i svakom drugom smislu skupe i prevladane razine obrazovanja za vojni poziv. Kao i u svim poratnim vojskama, tako je i u sve tri vojne bosansko-hercegovačke strukture zatečen veliki broj vojnih osoba (vojnika, dočasnika i časnika), čak s visokim činovima i na visokim vojnim dužnostima bez akademske razine obrazovanja. Nažalost, niti entiteti niti država nisu ovaj problem rješavali organizirano niti institucionalno. Slično stanje je bilo i u pogledu akademskoga obrazovanja za potrebe policijskih snaga u oba bosansko-hercegovačka entiteta. Poticani vlastitim interesima, ali i primorani (jednim dijelom i zbog Odluke Visokoga predstavnika za Bosnu i Hercegovinu o akademskoj razini obrazovanja kao uvjetu za ostanak ili zapošljavanje u državnoj službi) propisanim normama i konkurencijom, mnogi entitetski i državni uposlenici u

vojskama i policijama su o svom trošku i po svom izboru završavali više škole i fakultete. Najčešće je to bilo formalno ispunjavanje uvjeta više ili visoke stručne spreme, bez obzira na njenu prirodu i zvanje nakon studija, a u odnosu na vojni ili policijski poziv. Zakonima neuređena oblast visokoga obrazovanja u Bosni i Hercegovini cijelo vrijeme poslije rata proizvodi apsurdne pojave. Riječ je zapravo o potpuno neracionalnom i neplaniranom (stihijskome) otvaranju, formiranju novih univerziteta čak na lokalnoj razini. Riječ je potom i o nicanju privatnih visokih škola i univerziteta bez ikakvih pravila i normi, najčešće bez adekvatnoga znanstvenog kadra, a u interesu osnivača i njihove materijalne dobiti. Sve te pojave znatno doprinose opadanju razine akademskih kriterija o izboru nastavničkoga kadra, samim time i razine akademskoga obrazovanja. Golemi broj vojnih osoba, policijskih i drugih službenika koji su u ratu i poslije njega radili i rade na poslovima sigurnosti u različitim entitetskim i državnim institucijama su po liniji "manjega otpora" tražili mjesta, fakultete i univerzitete na kojima se do uvjetovane diplome dolazilo na "lakši" način. Kupovinu čak falsificiranih diploma provjeravale su i međunarodne vojne i policijske snage u procesima certificiranja vojnih osoba i policijskih službenika u Bosni i Hercegovini. Još jedno pitanje je rješavano stihijski, neorganizirano i bez političke volje da se ozbiljno riješi na razini cijele države. Riječ je o ekvivalencijama i nostrifikacijama općenito svih diploma stečenih u inozemstvu, a poseban problem je bio, čak još uvijek jest, priznavanje i adekvatno valoriziranje vojnih diploma stečenih u školama bivše Jugoslavenske narodne armije i u vojnim centrima drugih država iz sastava NATO-a i mimo njega. Tome treba dodati i činjenicu da su pripadnici vojnih formacija, Bošnjaci i Hrvati, oni koji su pred sami rat završavali srednje, više i visoke vojne škole u bivšoj SFRJ, vrlo teško dolazili do svojih dokumenata i diploma zbog nepostojanja volje civilnih i vojnih vlasti iz Beograda da ih daju na raspolaganje.

Od 1992. godine u cijeloj Bosni i Hercegovini samo je Fakultet političkih nauka u Sarajevu, njegov odsjek Obrane i zaštite, odnosno odsjek Općenarodne obrane i društvene samozaštite, koji je formiran 1975. godine, kontinuirano školovao kadrove za potrebe svih struktura sigurnosti na akademskoj razini. Tijekom rata, na sarajevskom Univerzitetu for-

miran je Fakultet kriminalističkih nauka, koji je započeo školovanje kriminalističkih stručnjaka za policijske potrebe.

Fakultet političkih nauka u Sarajevu je na svojem Odsjeku obrane i zaštite, u toku rata i poslije njega, u nekoliko navrata inovirao svoje nastavne planove i programe pod nazivima: Obrana i sigurnost, Sigurnost, i naposljetku Sigurnosne i mirovne studije. Posljednji naziv studija i sadržaj njegovih programa plod su dugogodišnjih iskustava kadrova Fakulteta političkih nauka, njihovoga znanstvenoga angažmana i sudjelovanja u međunarodnim akademskim procesima razvoja sigurnosnih studija i studija o miru. U poratnom razdoblju, do primjene Bolonjske deklaracije na sarajevskome Univerzitetu, Odsjek sigurnosti (ili pod ranije navedenim nazivima) završilo je više od 1000 redovnih i izvanrednih studenata koji su pripadnici vojnih, policijskih i drugih sigurnosnih struktura u Bosni i Hercegovini.

Tijekom akademske 2005/06 godine, Univerzitet u Sarajevu odlučio je pristupiti primjeni Bolonjske deklaracije na svim svojim fakultetima osim onima medicinske grupacije. U okviru toga procesa Fakultet političkih nauka u Sarajevu opredijelio se za prvi stupanj studija u trajanju od tri godine i zvanje *bachelurat*, i drugi akademski stupanj obrazovanja u trajanju od dvije godine uz zvanje *master*. U okviru ovih normi, Odsjek sigurnosnih i mirovnih studija koncipirao je svoj nastavni plan i program tako da i prvi i drugi stupanj studija osiguravaju svojim diplomiranim studentima, odnosno magistrima zapošljavanje u svim komponentama sustava sigurnosti Bosne i Hercegovine. Program čine tri skupine predmeta, odnosno modula. Prvu čine opći predmeti politološkog sadržaja koji obilježavaju prirodu političkih znanosti. Drugu skupinu predmeta sačinjavaju "stručni" predmeti koji odražavaju prirodu sigurnosnih i mirovnih studija, a treću takozvana "pedagoška" skupina predmeta, u kojoj je i predmet Demokracija i ljudska prava. Treća skupina predmeta studentima nakon drugoga stupnja studija osigurava uvjete za pedagoški rad u osnovnim i srednjim školama, ali i uvjete i pretpostavke za pedagošku djelatnost u svim strukturama sustava sigurnosti i njegovim komponentama. Valja naglasiti da su osnovne poteškoće u koncipiranju planova i programa sigurnosnih studija nedostatak suradnje sa komponentama sustava sigurnosti u pogledu provođenja profesionalne

prakse u vojnim, odnosno policijskim strukturama, strukturama civilne zaštite i drugim organima i organizacijama koje imaju potrebu za kadrovima ove vrste. To podrazumijeva da i vojne i civilne strukture nacionalne sigurnosti neophodno planiraju značajan pripravnčki staž diplomiranim studentima ili ozbiljnu obuku za vojni i policijski poziv. Fakultet političkih nauka je u međuvremenu sklopio sporazum o suradnji sa Ministarstvom sigurnosti Bosne i Hercegovine, koji podrazumijeva i suradnju u znanstvenim istraživanjima. Ministarstvo obrane Bosne i Hercegovine najavilo je razgovore sa tri univerziteta: Sarajevskim, Banjalučkim i Mostarskim, o sklapanju sporazuma i uvjetima za akademsku razinu školovanja časničkog kadra za potrebe Oružanih snaga Bosne i Hercegovine.

Vojno školovanje u Bosni i Hercegovini je još na razini tečajeva: unutar Oružanih snaga i u Centru za mirovne operacije, koji je formiran u Sarajevu u suradnji sa oružanim snagama Engleske i još nekoliko europskih zemalja. Intencija je da ovaj Centar, nakon što osigura kapacitete za akademsku razinu obrazovanja preraste u regionalni centar.

U Banjaluci je u posljednjih nekoliko godina pod ingerencijom beogradskoga Univerziteta otvoren Studij sigurnosti, kao izdvojeno odjeljenje bivšega Fakulteta općenarodne obrane beogradskoga Univerziteta.

Opća zapažanja i zaključci

Ratne i općedruštvene prilike u Bosni i Hercegovini od 1992. godine su gotovo u cjelini rastočile sustav obrazovanja uspostavljen na razini bivše Jugoslavije, a pogotovo u onom njegovom dijelu koji se odnosio na obrazovanje za potrebe sigurnosti. Razdijeljenost društva, države i teritorija u ratnim uvjetima prvenstveno po nacionalnim šavovima, a pod utjecajem politika susjednih država, proizvela je razdijeljenost i akademske zajednice u Bosni i Hercegovini. Ni trinaest godina poslije rata, tri nacionalne akademske zajednice na razini Bosne i Hercegovine nisu načinile ozbiljne pomake u suradnji. Svaka od njih ostvaruje višu razinu suradnje sa akademskim zajednicama u bosanskohercegovačkom okruženju i da-

lje u Europi negoli u odnosu na akademsku suradnju unutar Bosne i Hercegovine.

Trima nacionalnim politikama u vođenju rata nisu bili dovoljni kadrovi u nacionalnim sigurnosnim strukturama koji su se za potrebe vojske, policije i drugih komponenata sigurnosti školovani i obučavani u bivšoj Jugoslaviji. To je razlog što su u mnoge od njih inkorporirani rukovodni i drugi kadrovi na poslove i dužnosti za koje nisu bili kompetentni. Te nerazumne i isključivo nacionalno-političkim motivima vođene kadrovske kombinatorike, ostavile su ozbiljan trag na kvalitetu i stručnost kadrova u poratnom razdoblju. Laicizam i nekompetentnost i danas se ozbiljno osjećaju u sigurnosnim strukturama na razini entiteta i države Bosne i Hercegovine. U okvirima reforme policije u Bosni i Hercegovini donesen je zakon o formiranju Agencije na razini države koja će biti odgovorna za kompatibilno obučavanje i školovanje policijskih kadrova, koja ni nakon osam mjeseci po donošenju Zakona nije profunkcionirala.

Organi države su nakon postignutog nacionalno-političkoga konsenzusa donijeli nekoliko važnih odluka koje su postale sadržajem Sigurnosne politike Bosne i Hercegovine:

– Odluku o pripremama države za priključenje Europskoj uniji;

– Odluku o pripremama države za priključenje NATO-u.

Ovo su činjenice koje iziskuju ozbiljan pristup reformama u području obrazovanja na svim razinama, a potom obrazovanja i obučavanja za potrebe svih komponenata sustava sigurnosti. Bosna i Hercegovina nema uvjete niti potrebu za vojnom ili policijskom akademijom (kao visokoškolskom ustanovom). To znači da je jedino rješenje urediti sustav visokoga obrazovanja i njegove kapacitete iskoristiti za školovanje visokoobrazovanoga kadra za potrebe sigurnosti u već postojećoj mreži visokoga obrazovanja. Adekvatni sporazumi u tom pogledu, stipendiranje i kreditiranje studenata jesu rješenja za koja se treba nadati da će biti proizvod sluha i konsenzusa nacionalno-političkih struktura na vlasti u Bosni i Hercegovini. Tome valja dodati i sve druge mogućnosti kao što su:

– školovanje kadrova za potrebe komponenata sigurnosti u inozemstvu;

– organizacija i opremanje centara i institucija za vođenje različitih tečajeva, specijalizacija...;

– projektiranje i organizacija znanstvenih istraživanja i uključivanje u njih perspektivnih kadrova iz struktura i komponenata sigurnosti.

Iz svega navedenoga proizlazi zaključak da će stanje sigurnosti u Bosni i Hercegovini i njene mogućnosti učešća u kolektivnim i kooperativnim sigurnosnim okvirima dugoročno ovisiti o razini i kvaliteti obrazovanja i obučavanja kadrova za potrebe sustava nacionalne sigurnosti.

Siniša Tatalović (ur.)
OBRAMBENO I SIGURNOSNO OBRAZOVANJE
U 21. STOLJEĆU

Recenzenti

prof. dr. sc. Dario Matika
mr. sc. Slavko Barić
mr. sc. Erik Kopač

Lektura

Ružica Jakešević

Za izdavače

Siniša Tatalović
Radule Knežević

Korice

Tanja Balotić

Kompjutorski slog

Vlado Zelenić

Tisak

Kastmiller, Zagreb